

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Криминалистичко-обавештајна делатност у
сузбијању организованог криминала**

(Мастер рад)

Ментор:

Проф. др Драган Јовашевић

Студент:

Милан Митић

М 026/17-О

Ниш, 2018.

САДРЖАЈ

УВОД.....	1
I ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ.....	3
1.1. Порекло организованог криминала.....	3
1.2. Појам организованог криминала.....	6
1.3. Карактеристике организованог криминала.....	12
1.4. Узроци организованог криминала.....	16
1.5. Структура криминалних организација.....	19
1.6. Организовани криминал у праву Републике Србије.....	23
II КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНА ДЕЛАТНОСТ.....	36
2.1. Појам и карактеристике криминалистичко-обавештајне делатности.....	36
2.2. Модели деловања органа безбедности.....	42
2.3. Савремени криминалистичко-обавештајни модели.....	48
(Intelligence – led policing и Criminal Intelligence).....	48
2.4. Методе криминалистичко-оперативног рада.....	51
2.4.1. Појам и врсте метода криминалистичко–оперативног рада.....	51
2.4.1.1. Оперативна контрола.....	51
2.4.1.2. Оперативна обрада.....	54
2.4.1.3. Финансијске истраге и одузимање имовинске користи стечене криминалом.....	56
2.5. Органи за примену криминалистичко-обавештајног модела у Републици Србији.....	58
2.5.1. Организационе јединице у МУП.....	58
2.5.1.1. Служба за борбу против организованог криминала (СБПОК).....	59
2.5.1.2. Служба за криминалистичко–обавештајне послове и прикривене иследнике.....	62
III СУЗБИЈАЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА.....	64
3.1. Класични методи сузбијања организованог криминала.....	64
3.1.1. Оперативне везе.....	64
3.1.2. Поступак регрутовања лица за сарадњу.....	69

3.1.3. Управљање сарадничким односом.....	72
3.2. Посебне методе сузбијања организованог криминала.....	76
3.2.1. Појам и карактеристике посебних метода.....	76
3.2.2. Инфилтрација у криминалну средину.....	78
3.2.3. Тајни надзор комуникација.....	84
ЗАКЉУЧАК.....	89
ЛИТЕРАТУРА.....	95
САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ	100
SUMMARY AND KEYWORDS.....	102
БИОГРАФИЈА АУТОРА.....	104

УВОД

Људи су од давнина имали потребу да се удружују, јер је у људској природи да је човек социјална личност. Прво је то било ради обезбеђивања основних животних потрепштина и опстанка, а данас, све више, и ради вршења кривичних дела. Велики значај организованог криминалитета за данашњицу се огледа и у томе што се уплео у све политичке, економске, привредне, финансијске, еколошке и друге токове, и што је отварањем државних граница и изградњом слободног тржишта, прешао националне границе. Умреженост организованог криминалитета са државним органима ствара велики проблем за његово сузбијање због осећаја недодирљивости припадника криминалних организација.

Нежељени ефекти организованог криминалитета осећају се у свим сферама живота, а највећи проблем је што оне погађају све, а не само појединце. Извршењем кривичног дела убиства, нестаће један људски живот, док ће виктимизовано остати још неколицина људи. Код организованог криминалитета, његове жртве не морају бити свесне да су им ускраћена људска права или да им је нанета нека штета. Немогућност запошљавања, већи порези, веће цене и трошкови живота, затварање привредних субјеката, лош рад државних органа, корупција, смањен прилив средстава у буџет, сиромаштво, напуштање земље од стране њених грађана, веће друштвене разлике и друге појаве, све то може имати корена у организованом криминалитету.

Поред традиционалних средстава друштвене реакције, методи криминалистичко-обавештајне делатности су неопходне за супростављање новим изазовима, ризицима и претњама, као што је управо и организовани криминал. Развојем и настанком нових технологија отвара се простор организованом криминалитету за ширење својих активности на већем простору, док државним органима остаје да пронађу нове начине и методе које ће применити за његово ограничавање и сузбијање. Неки од савремених начина поступања органа безбедности подразумевају коришћење савремених информационих технологија и програма, као и техничких уређаја без којих се не може замислити живот у савременом друштву. Надзором над комуникацијама које се остварују посредством техничких уређаја, као што су мобилни телефони, долази се до значајних информација које су од интереса за органе безбедности и њихово даље деловање у сузбијању организованог криминала.

Такође, значајно место у сузбијању организованог криминала заузима и сарадња и придобијање чланова организованих криминалних група, односно инфилтрација припадника органа безбедности у криминалну средину као крајње средство. Применом ових метода органи безбедности прикупљају најквалитетније информације до којих се не би могло доћи на другачији начин или би то било повезано са великим тешкоћама и непровереним информацијама. Организовани криминалитет је територијално доста распрострањен и делује на просторе више држава, где долази у сукоб са различитим законодавствима, те су државе и међународна заједница увиделе потребу за међусобном сарадњом као начином за ефикасније сузбијање организованог криминалитета.

Морамо се помирити са чињеницом да организовани криминал не можемо неутралисати, али га можемо одговарајућим и правовременим мерама државне заједнице и надлежних органа, ограничити и држати у подношљивим границама. Свака од тих мера свој основ мора тражити у етичности онога ко је законски уређује и ко је примењује, а они се првенствено налазе у државним органима.

I ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ

1.1. Порекло организованог криминала

Када говоримо о организованом криминалитету, треба истаћи да он постоји од давнина и да је током времена мењао своје појавне облике. Не може се прецизно одредити када је настао организовани криминалитет и шта је довело до његовог настанка, развоја и ширења. Теоретичари и практичари права и криминалистике имају различита мишљења о томе. Неки аутори су навели да је организовано криминално деловање потекло из Енглеске, у XVIII веку, када је постојала група људи који су крали различите ствари. Након извесног периода њихов вођа, је те ствари „проналазио“ и враћао оштећенима уз одређену надокнаду.

Један аутор је настанак организованог криминалитета везао за догађај из 13. века, када је у Палерму силована девојка од стране француског војника и то на дан њеног венчања¹. Тада су се организовали Сицилијанци који су желели освету. Они су организовани у групама проналазили и убијали француске војнике по острву, а сам назив „мафија“ као облик који се најчешће везује за организовани криминалитет, потекао је од италијанске речи *ma fia* (у преводу „моја ћерка“), коју је узвикивала мајка силоване девојке улицама града. Иако је ова прича код многих прихваћена са неверицом, њен циљ је требало да укаже да се организовање са намером вршења кривичних дела дешава брзо и лако, и да организовање може имати за циљ вршење добрих или лоших дела

У другим изворима се наводи да је мафија настала као облик радикалне организације, у приближно истом периоду, како би се Сицилија ослободила од стране доминације, и да повод за њу није био претходни догађај, већ нетрпељивост коју народ није више могао да трпи, а који је вршила Француска војска. Сама реч „mafia“ је акроним ослободилачких снага Сицилије који су имали мото „*Morte alla Francia Italia anela*“ („смрт Французима је италијански поклич“). Истина је да Италију многи сматрају земљом порекла организованог криминалитета.²

¹ М. Видојевић, *Мафија – мрачна историја индустрије злочина*, Београд, 2014, стр. 11.

² Д. Манојловић, *Организоване криминалне групе*, Београд, БеоСинг, 2006, стр. 29-33.

По неким америчким стручњацима, почетком организовања за вршење кривичних дела, сматра се долазак миграната из Европе који су стизали празних џепова и настањивали сиромашне области. Како је било тешко снаћи се и опстати, они су се удруживали и вршили разбојништва, те су на тај начин долазили до новца и осталих потрепштина неопходних за живот. Други аутори сматрају да је увођење прохибиције 1917. године, на основу амандмана XVIII, којим се забрањује производња, увоз, промет и уживање алкохола, довело до организовања, и то пре свега, досељеника, који су преузели нелегално тржиште алкохолом. Алкохолно пиће је кријумчарено из Канаде, Мексика и других земаља, најчешће на организован начин. Тако су криминалне организације стекле огромне приходе које су потом инвестирале, па су отворане перионице веша и коцкарнице (прање новца).

Оно што је карактеристично за овај период јесте и финансирање (поткупљивање) политичких група, полицијских, царинских и других надлежних органа. То је омогућавало да се ове криминалне активности обављају уопште или успешније. Дакле, поред вршења организованог кријумчарења и корупције, постојао је и организован начин прања новца кроз перионице и коцкарнице који се затим користио за корумпирање надлежних органа. Тако да из периода почетка 20. века, све већа пажња јавности окренута ка овом финансијском феномену. Једну од прекретница представља хапшење мафијашког шефа у Чикагу Ал Капонеа за утају пореза, што је довело до експанзије овог вида криминалитета.

За време Социјалистичке Федеративне Републике Југославије постојао је једнопартијски систем са елементима тоталитаризма. Држава је водила строгу и затворену политику. Привреда и тржиште су контролисани од врха власти, полиција је била под строгом контролом државе и уживала велика права и почести, односи са иностранством су били ограничени и вођени из једног центра. Приватно предузетништво није било распрострањено, јер је све било под контролом државе. Обавештајне службе су контролисале све и сваки вид отпора против врха власти се сузбијао, пре него што се распламсао. Организовани криминалитет, и ако је постојао, вршен је од стране власти и у „корист“ државе.

Држава је користила тоталну контролу над криминалитетом у земљи, за сарадњу са другим организацијама и остваривање политичких циљева у иностранству. Организоване

криминалне групе нису успевале да опстану. Међутим, то се не треба тако схватити као да криминалитета уопште није било. Он је постојао и испољавао се у другачијим облицима него што је то данас. Многи сматрају да се тоталитарни режим, какав је постојао у тадашњој СФРЈ и режим који влада у организованим криминалним групама искључују, тако да организовани криминалитет постоји само у демократским и слободним државама.³

Током деведесетих година прошлог века дошло је до великих промена. Распад Југославије, уз грађанске ратове доводи до санкција међународне заједнице које су усвојене Резолуцијом број 757 Савета безбедности Уједињених нација од 30. маја 1992. године. Пооштравање санкција је уследило Резолуцијом број 820 од 17. априла 1993. године, након чега долази до смиревања ситуације у Босни и Херцеговини и у односима СР Југославије са Уједињеним нацијама. То је време када и санкције међународне заједнице постепено бивају ублажаване, односно Резолуцијом број 1022 из 1995. године и потпуно обустављене. После потписивања Дејтонског споразума Резолуцијом број 1074 од 2. октобра 1996. године, санкције су званично укинуте.

За време трајања санкција постојале су критичне друштвене и државне околности у СР Југославији. Дотадашњи систем је нестао, привреда и тржиште су доживели колапс, односи са иностранством су били изузетно лоши, владала је нетрпељивост и грађански рат између бивших држава СФРЈ. Поједини политичари из деведесетих година задржали су своје везе са криминалитетом, уз немогућност да га контролишу. Постојале су бројне паравојне формације, које су имале богато искуство ратовања. Поједини учесници оружаног сукоба, који су били у добрим односима са државницима, постајали су команданти легалних националних оружаних снага. Дobar део ратних профитера искористио је своје богатство за бављење другим, како нелегалним, тако и легалним пословима.

Како су се појединци у власти богатали, тако је народ био све сиромашнији услед санкција УН, чиме је настао велики јаз међу грађанима. Најпрофитабилнији послови су тада били кријумчарење нафте и цигарета, али и осталих производа који су били неопходни за живот. Вредност новца је убрзано девалвирала. Немогућност власти да стабилизује ситуацију у земљи довела је до настанка организованих криминалних група

³ <https://www.cins.rs/srpski/news/article/organizovani-kriminal-gospodari-smrti-i-njihove-sluge> преузето дана 05.08.2018.

које су се бавиле разноразним криминалним актима. Појединци у власти су се бавили криминалним активностима како би стекли новчана средства којима би се одржали на власти и којима би надоместили губитке услед санкција и ратовања. Тако долази до спреге политике и организованог криминалитета.

Да су се људи у органима власти бавили криминалом, говоре и наводи појединих истраживача према којима је велики број људи при врху државних органа био на путовањима у земље Латинске Америке. Све је то евидентирано од стране америчких обавештајних служби, а у вези преговора о транспорту наркотика, о чему говори и податак да је у сефу једне београдске банке нађена велика количина хероина након 5-ог октобра 2000. године.⁴ У то време се "није знало ко је криминалац, а ко полицајац, ко је кријумчар, а ко цариник, ко припадник власти, а ко члан криминалног подземља, ко пуковник, а ко плаћени убица. Држава је била потпуно интегрисана у криминал, а криминал у државу".⁵

Иако овај период карактерише велики број елемената који чине организовани криминалитет, о тој појави се није говорило, нити писало, у правном, ни у политичком смислу. Тек након дешавања током 2000-те године и промене режима, почело је споро, мучно и тешко буђење свести људи за уклањањем тог облика криминалитета. Веза између појединих криминалних група које су доминирале током деведесетих година на простору Србије и криминалних група са територија других држава бивше Југославије остала је веома јака и данас.

1.2. Појам организованог криминала

У теорији још увек не постоји општи консензус о схватању појма организованог криминалитета. Тако се може рећи да колико постоји аутора толико постоји и дефиниција организованог криминалитета. Одређивање нормативног појма организованог криминалитета је први корак у његовом даљем изучавању и сузбијању. Као синоними за организовани криминалитет могу се користити и следећи појмови – клан⁶, ганг⁷, банда⁸,

⁴ Оснивање Америчке базе „Bondsteel“ на Косову, преко које иде највећа количина нелегалне робе, многи сматрају намером Америчких служби да контролишу тржиште нелегалних роба.

⁵ М. Грубач, *Организовани криминал у Србији*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, Сплит, бр. 46, 4/2009, стр. 702-703.

⁶ Клан су чврсто повезане малобројне групе или породице, састављене од особа која су најчешће у сродничком односу, на чијем челу се налази најстарији, најмоћнији или најутицајнији припадник те групе. Још се могу називати братствима или племенима.

мафија, организовани криминални колективитет, криминално удружење и др. Међународни прописи и закони других развијених земаља су били у предности у односу на законодавство Републике Србије, па су и у овом случају послужили као основ законодавцу у Републици Србији за дефинисање и одређивање појма и карактеристика организованог криминалитета.

Организовани криминалитет је динамичан, прилагодљив и озбиљан проблем, који се често трансформише из једног облика у други, па је због тога потребно да се и његово одређивање усаглашава са појавним облицима у периоду у коме делује. Организовани криминалитет као друштвено – негативна појава, може да се адаптира на политичку, економску, односно друштвену ситуацију у некој земљи, али исто тако и на дешавања на међународном плану. Његово дефинисање не може и не сме бити штуро и непромењиво, већ напротив, подложно променама. То значи да и државни органи у чијој је надлежности борба против ове појаве, морају бити прилагодљиви.

Организовани криминалитет може постојати у свим облицима друштвеног уређења. Наиме, не постоји друштво, односно политички и економски систем који му се може ефикасно супроставити. Посебно му погодују сиромашне земље и земље у транзицији, где нису у довољној мери уређене државне и приватне институције. Период јаке друштвене својине је дошао крају, и наследило га је јачање приватне и државне својине. Ти процеси су били праћени економским променама и стварањем слободног тржишта⁹ које многе државе нису могле својим мерама да заштите и контролишу. То доводи до повољног тла за организовани криминалитет, који тако улази на слободно тржиште, па га чак и усмерава.

У дефинисању организованог криминалитета разликују се два правца у законској регулативи.¹⁰ Први правац чине државе које сматрају да је потребно дефинисати организовани криминалитет и навести услове под којима он постоји. Други правац се односи на земље где не постоји правна дефиниција организованог криминалитета, већ се

⁷ Ганг је англосанксонски израз за групу појединаца, најчешће малолетника, који деле заједничке циљеве који су делинквентне природе. Осећај заједништва који осећају припадници ганга потиче из поистовећеног идентитета између њих.

⁸ Банда одговара изразу gang, који је преузет из енглеског речника, па се онда може рећи да са лингвистичког аспекта ова два термина означавају исто.

⁹ Слободно тржиште је свако тржиште где влада слобода закона понуде и тражње, односно где се купци и продавци добровољно договарају о цени робе која се размеђује.

¹⁰ Г. Бошкових, *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, 2014, стр. 9

он подводи под злочиначко удруживање, односно на чињење кривичних дела на организован начин. Постоји и поређење организованог криминалитета са античким чудовиштем Хидром, којој би, када год би јој јунак Херакле одсекао главу, одмах нарасле две нове. На тај начин је префињено указано да се организовани криминалитет не може искоренити и да би откривањем једне криминалне организације дошло до преласка њених чланова, који нису ухапшени или су ослобођени, у друге криминалне организације или до оснивања нових организација.

Уставом сваке земље је одређен скуп њених виталних вредности: територијални интегритет, суверенитет, независност, слободе и права човека и грађанина, уставно уређење и др. Као носиоци угрожавања ових вредности могу се јавити различити субјекти, како у земљи, тако и у иностранству, било у виду класичног криминалитета или у виду организованог криминалитета. Најтежи облик угрожавања безбедности државе постоји када организовани криминалитет успе да привуче појединце или групе на вишем нивоу у извршној, законодавној или судској власти. На тај начин он добија нови облик, који се може назвати и државни организовани криминалитет, јер се врши од стране представника државних органа на штету државе и њеног буџета, односно на штету пореских обвезника, при чему сами извршиоци поседују имунитет од кривичноправног прогона. Тако Саша Мијалковић субјекте угрожавања националне безбедности дели на војне и невојне¹¹, где у последње, између осталих, спада и организовани криминалитет.

Royal Canadian Mounted Police (RCMP) сматра организовани криминалитет као приоритет, при чему га дефинише као злочин учињен од стране било које групе састављене од најмање три лица са циљем чињења озбиљних злочина, првенствено ради остваривања профита.¹² Дакле, организовани криминалитет обухвата велики број група, при чему није стриктно одређено која се кривична дела сматрају озбиљним и тешким.

Организовани криминалитет представља интернационалан проблем који игнорише националне границе. Његов циљ је остваривање профита, тако да није идеолошки криминалитет, иако неки његови нови облици показују и друге циљеве, као што су стицање положаја и угледа који би посредно омогућили стицање имовинске користи. Исто

¹¹ С. Мијалковић, *Национална безбедност*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2011, стр. 180.

¹² RCMP је одељење која се бави сложеним и тајним операцијама. Састоји се од групе за прикривене операције, групе за заштиту сведока и групе за израду планова развоја и унапређења борбе против организованог криминала. <http://www.rcmp-grc.gc.ca/fs-fd/org-eng.htm> преузето дана 23.08.2018.

тако, организовани криминалитет користи насилне методе како би остварио своје циљеве. Повезаност организованог криминалитета са политичким естаблишментом, економском елитом, невладиним, па и приватним сектором је реалност данашњице. Он се, пре свега, везује за нарушавање економске и социјалне сигурности, за сиву економију, прање новца, утају пореза, злоупотребе свих врста и др. Тако он постепено поробљава државу и држи је у таквом положају будући да финансира политичку и економску елиту и приморава их да раде у његову корист.

Способност да једна организована криминална група пређе границе једне државе и прошири своје дејство и утицај, односно постане транснационална група, зависи од ресурса које та група има, као и од циљева њеног руководства. Организоване криминалне групе претендују да се "специјализују" у једној области криминалитета чиме стичу монопол, мада није искључено да оне мењају сферу рада привучене екстра профитом. Зато је и потребно да национални органи безбедности, заједно са органима страних држава и међународним органима, сарађују и размењују информације које би довеле до бољег планирања и координисања борбе против организованог криминалитета¹³.

Omnibus Crime Control and Safe Streets Act¹⁴ је 1968.године дао једну од најстаријих дефиниција према којој организовани криминалитет означава противзакониту активност чланова који су високо организовани и дисциплиновани у снабдевању нелегалном робом и услугама, али не ограничавајући се на коцкање, проституцију, рекет, наркотику и друге нелегалне активности. Дакле, под организованим криминалитетом се сматра организована и дисциплинована група, што подразумева унутрашњу поделу послова и хијерархијску структуру, при чему су наведена нека кривична дела која се најчешће врше од стране организованих група, али се не ограничавају само на њих.

Cressey је истакао да је за одређивање организованог криминалитета од већег значаја позиција учиниоца у криминалној организацији и везе које се успостављају међу учиниоцима у криминалној организацији, него врста криминалне активности која се

¹³ С обзиром на то да је Република Србија на путу за чланство у Европској Унији, потребно је да испуни услове из поглавља 24 који се односе на Правду, слободу и безбедност, а који су уско повезани са овом облашћу.

¹⁴ <https://www.justice.gov/crt/omnibus-crime-control-and-safe-streets-act-1968-42-usc-3789d> преузето дана 07.06.2018.

остварује.¹⁵ Самим тим, може се закључити, да је подела послова и хијерархијски однос најважнији критеријум за квалификовање неке групе као организоване, односно кривичног дела као дела организованог криминалитета.

Ивана Симовић је организовани криминал одредила као тајну, противзакониту и аморалну делатност више од два лица која у дужем временском периоду на одређеној територији вољно и споразумно (организовано) систематски врше кривична дела која обухватају и корумпирање појединаца из система политичке власти и других друштвених структура и употребу или претњу употребом насиља против лица која их спречавају да стекну имовинску корист и/или моћ, и тиме непосредно и посредно угрожавају безбедност виталних вредности одређене државе, односно њену националну безбедност.¹⁶

М. А. Елиот (Eliot) сматра да организовани криминалитет у свом садржају, поред организованости, планирања, поделе задатака, дисциплине и одговорности унутар криминалне организације чији је циљ остваривање добити и профита, обухвата и одређену везу са државом и појединим њеним органима, у виду сарадње органа који примењују закон са онима који га не поштују и желе да га изиграју.¹⁷ Тако се овде може говорити о гажењу и непоштовању закона управо од стране оних људи који су учествовали у његовом доношењу, односно оних људи који треба да учествују у његовом спровођењу, а све то у прећутној спрези са професионалним криминалцима који теже да се заштите од хапшења и кажњавања.

Слично мишљење има и Добривоје Радовановић, који сматра да организовани криминалитет мора бити у спрези са државом и да њега нема без сарадње са властима, независно од тога која партија је на власти и који режим је у питању. Од способности организованог криминалитета зависи колико ће dospети у врх власти и које ће структуре освојити, но, по правилу се рачуна на полицију, судство, али и на парламент, да би се могло утицати на битне закључке, доношење закона и важне привредне одлуке.¹⁸

¹⁵ В. Николић Ристановић, *Трговина људима и организовани криминалитет, одређење основних појмова, методе и извори прикупљања података*, Ревизија за криминологију и кривично право, бр. 2-3, Београд, 2003, стр. 14.

¹⁶ И. Симовић Хибер, *Правни оквир феномена организованог криминала*, Зборник радова, Факултет безбедности, Београд, 2007, стр. 27.

¹⁷ М. А. Елиот, *Криминал у модерном друштву* – превод, Свјетлост, Сарајево, 1962, стр. 114.

¹⁸ Д. Радовановић, *Криминалце штити држава*, чланак објављен у Вечерњим новостима, Београд, 25.10.1993, стр. 6.

Бојана Павишић истиче да организовани криминалитет обавезно подразумева постојање организацијске структуре, међусобне повезаности чланства са циљем прибављања користи, стварањем, прометом или коришћењем различитих добара и повезаности са утицајним привредним, административним и политичким снагама. Организовани криминалитет настоји да се понаша тржишно и да исто као легални привредни субјекти прихвата тржишне услове, с тим што у међународним оквирима овај криминалитет остварује утицај захваљујући огромним финансијским средствима којима располаже, тако да се развија и ствара готово паралелно светско тржиште на којем се размењују разноврсна добра и услуге, па се у одређеним ситуацијама може говорити чак и о злочиначком холдингу, картелу или предузећу.¹⁹

Зорица Мршевић истиче да организовани криминалитет представља посебну врсту пословног предузећа које има корене у политичко – економским условима друштва и које у домен криминала уноси факторе лидерства, групне дисциплине, послушности, сарадње и планирања, ради остваривања профита, што је један од услова ефикасности у политичком, економском и уопште друштвеном животу.²⁰ Дакле, организована криминална група представља пословну организацију основану уз уважавање свих принципа на којима се заснивају легалне пословне структуре, а која се бави нелегалним активностима остварујући везе у разним сферама друштвеног живота.

Можемо, на крају, рећи да је организовани криминалитет вршење тешких кривичних дела од стране три или више лица међусобно повезаних у оквиру организацијских структура основаних на поштовању принципа и начела легалних пословних структура, а ради остваривања посредно или непосредно противправне имовинске користи или моћи, кроз успостављање коруптивних и интересних веза са појединцима из државних структура и/или применом насиља, чиме директно или индиректно угрожавају безбедност грађана и државе.

¹⁹ Б. Павишић, *Појаве савремених злочина – савремени међународни криминалитет*, приручник, РСУП Хрватске, број 3, Загреб, 1991, у: С. Плазинић, *Појам и делатности организованог криминалитета*, специјалистички рад, Београд, 2004, стр. 9.

²⁰ З. Мршевић, *Организовани криминал*, Актуелни проблеми сузбијања криминалитета, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 1993, стр. 87-88.

1.3. Карактеристике организованог криминала

Будући да појам и елементи организованог криминалитета законом нису одређени, у теорији се наводе бројне његове карактеристике²¹. Тако организовану криминалну групу чине следеће карактеристике:

- Постојање криминалне организације²² што подразумева интеракцију између чланова који су повезани на етничком, географском, националном, верском, културном или другом нивоу са циљем вршења криминалних активности. Између чланова групе постоји систем веза, односа, улога и задатака које су неопходни да би криминална организација опстала и била уређена,
- Профит значи да су припадници криминалне организације, пре свега, окренути стицању имовинске користи, било да је то директно (крађа, разбојништво, прање новца, неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога...) или индиректно (удруживање ради противуставне делатности, припремање дела против уставног уређења и безбедности...). Криминалне организације нису засноване на политичким, економским или идеолошким разлозима, већ да путем њих остваре заштиту својих интереса или отварање нових могућности за деловање, па самим тим и остварење имовинске користи,
- Дугорочност деловања је доста непрецизно одређена и препушта се судској пракси да утврди који је тај период за сваку организовану криминалну групу понаособ. Дужина постојања организоване групе повезана је са кривичним делима која врши јер је потребно да буде извршено више кривичних дела у одређеном временском интервалу. Тако организована криминална група може постојати и кратак временски период ако су у питању дела за која време припремања, планирања и извршења није дуго,
- Стратегијски или тактички план за остваривање циљева је повезан са дугорочношћу деловања криминалне организације. Планови се могу односити на конкретно извршење кривичног дела, учеснике у његовом извршењу, учеснике за сакривање, начин, место, средства извршења и др., али и на стратегије које могу обухватити

²¹ М. Шкулић, *Основна феноменолошка обележја организованог криминалитета*, Ревизија за безбедност, број 10, Београд, 2008, стр. 23.

²² Г. Бошковић, *Организовани криминал*, Београд, 2014, стр. 3-9.

планове за освајање нових тржишта, за стицање нових чланова, повећање моћи и капитала, елиминисање осталих криминалних организација и др.,

- Правила унутар криминалне организације су неопходна за њен опстанак јер без њих она нема јаку и стабилну структуру. Унутар криминалне организације могу важити строга правила, која подразумевају разна жртвовања и одрицања (сакаћење као доказ верности, тетовирање...), или нешто блажа правила која се могу односити и на услове које лица морају испунити да би постала равноправни чланови криминалне организације (процес за пријем у чланство, етничка, верска, културна припадност). Данашње криминалне организације имају благу структуру која нема на челу појединца који се може издвојити као вођа, већ постоји равноправно одлучивање између неколицине чланова. Оно што овакву групу држи на окупу јесте имовинска корист и интереси,
- Монопол подразумева хегемонију на одређеном географском простору или у одређеној области криминалних активности (наркотици, рекет, миграције...). Криминална организација се може поистоветити са легалним структурама, јер и криминална организација послује на идентичан начин и са идентичним циљем, али се разликује од легалних структура у активностима које предузимају. Монопол се ствара употребом насилних метода (сила, претња) или корупцијом носилаца власти, али и према другим организованим криминалним групама. Монопол омогућује генерисање огромних профита и елиминише конкуренцију која не успева да опстане,
- Хијерархија у криминалним организацијама може бити различита. Није неопходно да буде строга структура са јасним вођом и организатором активности. Најчешће је структура организације вертикална са јасно одређеним позицијама, строгим хијерархијом и поделом дужности, строгим интерном контролом, тачно одређеном субординацијом (Италијанска мафија, Јакузе). Но, нови облици структуре криминалних организација не подразумевају увек строгу хијерархију, већ пре свега имају изглед паукове мреже, где се сви чланови међусобно не морају ни знати, нити имати непосредно надређеног. Њихова повезаност је искључиво остваривање профита и то их држи на окупу (стечајна мафија),

- Специјализација подразумева стручност припадника криминалне организације за вршење кривичних дела. Они поседују адекватна знања за конкретне послове које су временом усавршили до те мере да су постали прави професионалци. Њима је бављење криминалитетом професија, занимање, и они се у тим пословима проналазе и остварују своју криминалну каријеру²³. Унутар криминалне организације постоји подела рада, јер се на тај начин извршавају активности криминалне организације плански, брзо и темељно. Неки чланови су специјализовани за крађе аутомобила (можда све или одређене марке или моделе), неки за прање новца, рекет, отмице, уцене, прикупљање информација,
- Специфичне методе деловања се огледају у разноврсности активности које припадници криминалне организације предузимају, као што су корупција, насиље, претња и друге методе. Свака активност појединачно је заслужна за остварење крајњег циља криминалне организације. Насиље се користи и према припадницима саме организације ради обезбеђивања њихове послушности, али и према другима ради елиминисања конкуренције, застрашивања и др. Корупција²⁴ (која се може сматрати и као посебна карактеристика) је специфична и неопходна за постојање криминалне организације. Коруптивним радњама се врши утицај на политику, медије, суд, тужилаштво, полицију и друге државне органе, чиме се остварује предност над конкуренцијом и стиче имунитет од кривичног прогона. Закон о Агенцији за борбу против корупције²⁵, у члану 2. одређује корупцију као „однос који се заснива злоупотребом службеног, односно друштвеног положаја или утицаја, у јавном или приватном сектору, у циљу стицања личне користи или користи за другог“. Невладина организација Transparency International дефинише корупцију као злоупотребу поверених овлашћења за приватну корист²⁶. Корупција

²³ Криминална каријера подразумева нечију криминалну прошлост, односно врсту и број кривичних дела које је та особа учинила током живота. То је начин на који се стичу средства неопходна за живот, углед, напредовање и сл. Свака криминална каријера има свој почетак, трајање и крај. Може бити „краћа“ или „дужа“.

²⁴ Соггурсіо – подмићивање, поквареност. Најстарије значење потиче из XI века и значи изопачење душе. У српском језику се користи реч мито, и означава новац или неко друго материјално давање које представља привилегију. Још се примењује и реч дискреција што у преводу значи тајно, да нико не зна. У неким деловима Босне и Херцеговине користи се реч максузија као синоним за мито. Обичај је остао да је максузију грех одбити јер се даје „од срца“.

²⁵ Закон о Агенцији за борбу против корупције, *Службени гласник РС*, бр. 97/08, 53/10, 66/11-УС, 67/13-УС и 8/15-УС.

²⁶ <https://www.transparency.org/what-is-corruption#define> преузето дана 14.06.2018.

је двосмеран однос јер не може постојати без обе стране. Она је посебно опасна јер постоји у свим друштвима без обзира на степен развоја, прикривена је, тешко доказива и представља користољубиво дело,

- Рестриктивно чланство подразумева да чланови организације могу бити само одређена лица, која испуне прописане услове или прођу одређени период и процедуру за пријем у криминалну организацију. То су лица одређене верске, етничке или расне припадности, са криминалним искуством, одређеним положајем, радним местом и сл. Углавном, у строгим структурама криминалних организација, члан може постати само уз препоруку другог члана, који затим мора доказати да је вредан чланства. Чланство може подразумевати и строге церемоније и ритуале који се обављају повремено као вид повезивања и заједништва у криминалној организацији. На тај начин се сви припадници групе јављају као пуноправни чланови,
- Континуитет у деловању се манифестује способношћу организације да се бави криминалним активностима, као и да прима нове чланове чиме шири своје делокруге деловања у дужем временском периоду. Континуираним бављењем нелегалним активностима криминална организација обезбеђује свој опстанак и могућност за проширење, како територијално, тако и функционално,
- Улагање у легалне токове је постала ноторна чињеница још од периода италијанске мафије која је отварала периионе веша и коцкарнице као легалне пословне структуре где је улагала новац стечен криминалним активностима и исти приказивала као добит тих привредних субјеката. Новац стечен криминалитетом се улаже у легалне токове и на тај начин се прикрива његово порекло, чиме се он може даље улагати без опасности да му се уђе у траг. На тај начин се смањује ризик од откривања,
- Транснационално деловање подразумева да криминалне организације не познају националне границе. Они врше кривична дела у више држава, шире своје структуре, повезују се са криминалним организацијама у иностранству и проширују своје активности. Напредак технологије, савремени видови транспорта и комуникација, убрзани проток информација, робе, услуга, људи и новца у глобалним оквирима утицао је и на промене у структури криминалног

организовања и ширење криминалних операција на већи географски простор, што је посебно изражено у области привредно – финансијског пословања²⁷ и

- Разноликост појавних облика може се објаснити прилагодљивошћу криминалних организација потребама тржишта и то по принципу на који то раде легални привредни субјекти. Они прате тржиште нелегалне робе и услуга и траже простор где се може остварити екстра профит услед недостатка одређених производа и конкуренције.

С обзиром на наведене карактеристике организовани криминалитет се може дефинисати као неидеолошко, имовинско оријентисана континуирана криминална делатност, коју врше вољно три или више лица између којих постоји интерна подела задатака, која континуирано, користећи стручна знања, обављају разне нелегалне активности којима се инфилтрирају у легалне пословне токове и остварују утицај на политичку власт и друге друштвене структуре, чиме неретко делују ван граница једне државе.

1.4. Узроци организованог криминала

Узроци који погодују настанку и развоју организованог криминалитета могу се поделити по више критеријума.²⁸ Основна подела је на економске, социјалне и политичке узроке, под којима се подразумева следеће:

- Економски узроци се односе на стварање слободног тржишта и слободно кретање људи и ресурса тако што се укидају визни режими и строге контроле робе и услуга преко граница²⁹, повезивање тржишта између земаља уз истовремено смањивање граничних и царинских контрола, јачање приватног бизниса, економске међузависности тржишта, инфлација, рецесија, пораст становништва, сива

²⁷ Г. Бошковић, *op. cit.* стр. 15.

²⁸ М. Шикман, *Криминолошки аспекти организованог криминалитета*, Дефендологија-теоријски стручни часопис за питања заштите, безбедности, одбране, образовања, обуке и оспособљавања, бр. 25-26, година XII, Бања Лука, 2009, стр. 24-26.

²⁹ Карнет – TIR (Transport international by road) – подразумева поједностављен царински транспорт између више земаља, у друмском саобраћају. Возила са овом ознаком су ослобођена неких царинских формалности.

економија, оскудност појединих ресурса, неједнака социјална заштита, економске кризе³⁰ и др.,

- Социјални узроци подразумевају друштвене промене у свим сферама. Оне могу бити последица кретања становништва, пада животног стандарда, као и сиромаштво, урбанизам и развој, неједнакост пред законом у остваривању права и испуњавању обавеза, неједнакост и немогућност запошљавања, здравственог и социјалног осигурања и друго. Као највећи проблем може се јавити незапосленост јер она утиче, како на пад стандарда и куповне моћи становништва, тако и на немогућност задовољавања потреба, осећаја немоћи, незадовољства правном државом, што доводи до материјалних и породничних проблема итд. и
- Политички узроци могу се видети на глобалном и на националном нивоу. На глобалном нивоу њих чине политичка дешавања (пре свега јаким држава чија политика остварује велики утицај на остале земље, које због тога морају прилагођавати своју политику према њима). На националном нивоу су значајне реформе које спроводе политичке партије на власти јер њиховом истрајношћу у борби против организованог криминалитета могу да се реше многи проблеми у држави, затим систем уставног уређења, функционисање институција, политичка нестабилност, оружани сукоби итд.

Национална стратегија за борбу против организованог криминала³¹ је, као факторе који су од великог утицаја за развој организованог криминалитета, навела: сиромаштво и висок степен незапослености, структуру власништва и својинску трансформацију, корупцију, геотранзитни положај земље, непримењивање или селективно примењивање прописа, недостатак професионализма и злоупотребу савремених технологија.

У вези са организованим криминалитетом је и појам "транснационални организовани криминалитет". Први пут је овај појам употребљен од стране Комисије УН за превенцију криминала и кривично правосуђе у припреми Петог конгреса УН о спречавању криминала и поступања према преступницима у Женеви 1975. године, када је

³⁰ Економска криза се огледа у паду производње чиме расте тражња за робом а самим тим и цена, и у паду запослености чиме расте сиромаштво које не може задовољити своје основне потребе. То доводи до пада животног стандарда, па се, услед недостатка роба, ствара погодна тло да организовани криминалитет задовољи потребе становништва.

³¹ Национална стратегија за борбу против организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 23/09.

трансационални организовани криминал одређен као појава која превазилази међународне границе и угрожава безбедност више земаља. До данас не постоји општа усаглашеност при дефинисању трансационалног организованог криминалитета у националним законодавствима, иако се констатује да постоје поједине његове заједничке карактеристике које прихвата већи број земаља.

Трансационални организовани криминалитет одликује³²:

- умрежавање криминалних група у националним границама – криминална кооперација,
- „подизање“ активности појединих криминалних група или мрежа са националног на наднационални ниво – интернационализација криминалних активности,
- успостављање партнерства криминалних група и мрежа из једне земље са криминалним групама и мрежама које делују на подручју других земаља – интернационализација кооперације,
- стварање трансационалних илегалних тржишта организованог криминалитета – глобализација криминалних тржишта и
- све већа деструктивност по вредности и интересе појединаца, друштва, држава и међународне заједнице.

Први корак ка одређивању појма трансационалног организованог криминалитета учињен је 1994. године у Напуљу где је донета Напуљска политичка декларација и глобални план деловања у борби против трансационалног организованог криминалитета³³ коју је потврдила Генерална скупштина Уједињених нација. Ова је Декларација ставила у први план растући проблем организованог криминалитета и његово убрзано ширење, које успева корумпирањем и употребом насиља.

Следећи корак у борби против овог облика криминалитета учињен је доношењем Конвенције УН против трансационалног организованог криминала³⁴ у Палерму 2000.

³² С. Ђукић, *Савремени организовани криминалитет као облик угрожавања националне безбедности*, Економски изазови, година 5, број 9, Нови Пазар, 2016, стр. 134.

³³ World Ministerial Conference on Organized Transnational Crime the Naples Political Declaration and Global Action Plan, G. A. Res. 159, UN GAOR 49TH Sess., UN Doc. A/49/748 /1994.

³⁴ United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto, UN, New York, 2000, pp. 5-40.

године. Ова Конвенција је одредила услове под којима се неко кривично дело може сматрати транснационалним:

- 1) ако је учињено у неколико држава,
- 2) ако је учињено у једној држави, али је већи део припрема, планирања, руковођења или контроле обављено у некој другој држави,
- 3) ако је учињено у једној држави, али је у њега укључена група за организовани криминал, која се бави криминалним активностима у неколико држава и
- 4) ако је учињено у једној држави, а последице су наступиле у другој држави.

1.5. Структура криминалних организација

Да би се водила ефикасна борба против организованог криминалитета потребно је указати на могуће структуре његовог организовања³⁵. Под структуром се подразумевају елементи који чине групу као систем и какав је њихов међусобни однос и положај као целине, као и начин повезивања елемената или делова у целину³⁶. Без међусобних веза и односа, повезаност тих елемената чини само обичан састав или скуп. Сазнања о елементима који чине систем њихових односа ће допринети да се уоче предности и недостаци те групе. То је основа за израду стратегије за сузбијање организованог криминалитета. Начин на који функционише систем и процеси у оквиру тог криминалног система представљају основу за деловање надлежних органа у њиховом сузбијању, тако што ће допринети проналажењу начина за убацивање прикривених иследника или за проналажење сарадника у оквиру саме организације.

Основна подела структура криминалних организација се може извршити на традиционалне и савремене.

Под традиционалним моделима криминалног организовања подразумева се строга пирамидална структура која се може испољити у различитим модалитетима. У објављеним резултатима истраживања четрдесет организованих криминалних група, Уједињене нације

³⁵ Структуру чине елементи или делови повезани у целину на одређени начин.

³⁶ Ђ. Шушњић, *Критика социолошке методе*, Градина, Ниш, 1973, стр. 183.

– Канцеларија за дроге и криминал, су објавиле податке о структури тих организованих група коју чине³⁷:

- Стандардна хијерархија – карактерише је строга хијерархија и тачно одређени однос надређености и субординације коју прати строга интерна дисциплина. На врху се налази појединац који руководи организацијом и чије се наредбе морају без поговора извршавати. Чланови су исте културне, етничке, расне или друге припадности, што ствара чврсту повезаност између њих. Углавном су овакве групе састављене од мањег броја људи, 10 – 50 припадника, што омогућава да се она држи на окупу,
- Регионална хијерархија – коју симболизује постојање неколико пирамидалних структура у оквиру једног система којим се руководи из једног центра. С обзиром на то да је састављена из неколико стандардних хијерархија има њихова обележја, али које имају већу аутономију у односу на регионалне пирамиде. Постоји строга интерна контрола и дисциплина из једног центра која је променљива у односима са регионалним пирамидалним структурама у зависности од послова и свеопштег стања на криминалном тржишту. Повезаност чланства се заснива на културној, расној, етничкој или другој основи. Због овакве структуре постоји могућност за удруживање већег броја чланова,
- Груписана (групна) хијерархија – је сачињена од неколико криминалних група које могу имати различиту организациону структуру. Ове групе су најчешће пирамидалне структуре, што значи да имају строгу интерну поделу и контролу, уз повезаност припадника на етничком, верском, расном и другим нивоу. Такође поседују и већу аутономију у свом деловању, али кључне смернице одређује руководство из једног центра, који представља координациони центар за све групе. Велика је могућност да се групе одвоје и да самостално наставе са криминалним деловањем. Број чланова овакве организације може бити знатно већи него код претходних. По истраживању УН сматра се да су овакве криминалне организације ретке,

³⁷ United Nations, Office on Drugs and Crime, *Results of a Pilot Survey of Forty Selected Organized Criminal Groups in Sixteen Countries*, United Nations, 2002, pp. 34.

- Језгровита хијерархија – је сачињена из језгра (*core*) које чини мањи број припадника између којих влада заједнички идентитет и повезаност, уз строгу интерну дисциплину. Чланови језгра организују криминалне делатности и одређују шта је све потребно за њихово извршење, након чега ангажују извршиоце. Око оваквог језгра налазе се групе или појединци који се повремено користе за обављање разних криминалних радњи, у зависности од потребе и врсте послова. Иако постоје танке нити које повезују припаднике језгра (организаторе) и извршиоце криминалних радњи, примарно их на окупу држи заједнички интерес, а то је остваривање имовинске користи и
- Криминална мрежа – је најлабавија организациона структура, у којој постоји велика разурђеност њених припадника. Овде не постоји културни, расни, етнички, верски или други идентитет између чланова, већ их привлачи искључиво имовинска корист коју могу остварити. Она се чак и не назива групом, већ мрежом, чиме се указује на мноштво појединаца чије се деловање мења у зависности од врсте активности. Почетак криминалног деловања креће од кључних појединаца или групе појединаца, које уочавајући погодну прилику склапају договоре са осталим појединцима, чије су способности и знања неопходни за извршење кривичног дела. Сваки појединац сарађује са уским кругом људи којима верује и не мора познавати све учеснике. Самим тим откривање свих учесника у извршењу кривичног дела је тешко, јер њихови контакти могу ићи и преко неколико лица.

Савремене организационе структуре криминалних група карактерише већа децентрализација и лабавија мрежа појединаца окупљених са циљем остваривања профита и стицања моћи, при чему не морају бити засноване на заједничком идентитету. Овакав начин организовања смањује могућност за откривање од стране надлежних органа јер је циљ свих учесника да стекну имовинску корист и моћ, и не постоји директан и лични контакт и познанство између свих чланова. Како је навео Горан Бошковић, неки од тих модела су³⁸:

- Циркуларни модел – састоји се из неколико група, које су састављене од неколико појединаца којима се руководи из једног центра где се налази руководство.

³⁸ Г. Бошковић, *op. cit.* стр. 56-63.

Руководство даје кључне смернице за деловање осталих група, при чему оставља могућност да групе међусобно усклађују своје активности. Као субјекти комуникације издвајају се вође сваке групе који примају и прослеђују поруке, док остали чланови групе не знају ширину целокупне организације. Због тога је тешко надлежним органима да открију ову организације и да докажу међусобну повезаност њених чланова. Овакав начин организовања може покрити одређену територију али и одређену врсту послова,

- Бирократски модел – карактерише постојање лидера, одређена унутрашња хијерархија, строга интерна дисциплина и социјални или етнички идентитет чланова. За овакав начин организовања су специфична насилничка кривична дела. Изражавање велике мржње и насиља приликом извршења кривичних дела утиче на напредовање чланова групе. Свако непоштовање правила се строго кажњава, па је самим тим проналажење доушника и сарадника тешко. Комуницирање иде са врха ка дну вертикалне структуре, са обавезом послушности по сваку цену.
- Патримонијални модел – заснива се на односима успостављеним на етничком, сродничком или националном пореклу. Припадници групе су у блиским односима, заснованим на поверењу и „породичном“ односу. Вођа обезбеђује заштиту и сигурност осталим члановима организације, који му се морају за то одужити и исказати поштовање. Они затим такав однос остварују са појединцима који су им подређени. На тај начин се организација шири. Контакти и размене информација се остарују лично и директно при чему им је тешко ући у траг. Такође је отежано убацивање прикривених иследника и проналажење сарадника јер су односи међу члановима блиски и засновани су на „породичним“ везама и
- Мрежни модел – је најсавремени модел организовања криминалних организација. Одређује га мешавина легалних и криминалних структура, а најчешће долази до изражаја у извршењу економских кривичних дела. Поред појединаца, овде учествују у извршењу кривичних дела и правна лица. Децентрализован је модел и не показује јасно односе са другим привредним структурама. Међусобним разменама се прикрива и замагљује порекло нелегалне робе и новца, па им је тешко ући у траг. Флексибилне је структуре и лако се прилагођава дешавањима да тржишту. Као организатори мреже се јављају чланови политичких странака,

привредних друштава, других државних органа, чланови управних одбора и др. који видећи могућност за стицање имовинске користи стварају план и погодно тло за његово спровођење.

1.6. Организовани криминал у праву Републике Србије

Појам, елементе и карактеристике организованог криминалитета у Републици Србији уређује више законских текстова. Наиме, организовани криминалитет, као правни појам, у законодавство Републике Србије је уведен 2001. године у Законик о кривичном поступку³⁹. Приликом одређивања појма организованог криминалитета користи се појам организоване криминалне групе. Наиме, у члану 504А. ЗКП-а из 2001. године организована криминална група је одређена као група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи. Док, организовани криминалитет представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника.

Израз организовани криминал у члана 21. Законика о кривичном поступку⁴⁰ из 2006. године односи се на случајеве постојања основане сумње да је кривично дело за које је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, резултат деловања три или више лица удружених у криминалну организацију, односно криминалну групу, чији је циљ вршење тешких кривичних дела ради стицања добити или моћи, када је поред тога, испуњено још најмање три од следећих услова:

- 1) да је сваки члан криминалне организације, односно криминалне групе имао унапред одређени, односно очигледно одредиви задатак или улогу;
- 2) да је делатност криминалне организације планирана на дуже време или за неограничени временски период;
- 3) да се делатност организације заснива на примени одређених правила унутрашње контроле и дисциплине чланова;

³⁹ Законик о кривичном поступку, *Службени лист СРЈ*, бр. 70/01, 68/02.

⁴⁰ Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 46/06, 49/07, 122/08.

- 4) да се делатност организације планира и врши у међународним размерама;
- 5) да се у вршењу делатности примењује насиље или застрашивање или да постоји спремност за њихову примену;
- 6) да се у вршењу делатности користе привредне или пословне структуре;
- 7) да се користи праће новца или незаконито стечене добити;
- 8) да постоји утицај организације или њеног дела на политичку власт, средства јавног информисања, законодавну, извршну или судску власт или на друге важне друштвене или економске чиниоце.

Организовани криминалитет као један од најтежих облик криминалног деловања захтева и специјалне методе органа безбедности у његовом сузбијању. Његов начин испољавања и повезаност са политичким и економским естаблишментом у многеме отежавају покушај органа безбедности да га ограничи и сузбију. Стога су у домаће кривичнопроцесно законодавство уведене посебне доказне радње. Њих карактеришу: тајност, задирање у људска права и доказни карактер.

Према Законику о кривичном поступку⁴¹ из 2011. године у члану 2. ставу 33. организована криминална група је одређена као група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи. Исти Законик прописује у члану 2. ставу 34. да организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника. У Законику о кривичном поступку из 2011. године је предвиђено шест посебних доказних радњи које су од значаја у сузбијању организованог криминалитета: тајни надзор комуникација, тајно праћење и снимање, контролисана испорука, прикривени иследник, симуловани послови и рачунарско претраживање података.

Посебне доказне радње могу се одредити према лицима која су осумњичена за следећа кривична дела (члан 162. став 1. ЗКП):

⁴¹ Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14.

1. за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности,
2. за таксативно наведена кривична дела: тешко убиство (члан 114. КЗ), отмица (члан 134. КЗ), приказивање, прибављање и поседовање порнографског материја и искоришћавање малолетног лица за порнографију (члан 185. став 2 и 3. КЗ), разбојништво (члан 206. став 2 и 3. КЗ), изнуда (члан 214. став 4. КЗ), фалсификовање новца (чл. 223. став 1-3. КЗ), прање новца (члан 231. став 1-4. КЗ), злоупотреба положаја одговорног лица (члан 234. КЗ), злоупотреба у вези са јавном набавком (члан 234а. КЗ), неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (члан 246. став 1-3. КЗ), угрожавање независности (члан 305. КЗ), угрожавање територијалне целине (члан 307. КЗ), напад на уставно уређење (члан 308. КЗ), позивање на насилну промену уставног уређења (члан 309. КЗ), диверзија (члан 313. КЗ), саботажа (члан 314. КЗ), шпијунажа (члан 315. КЗ), одавање државне тајне (члан 316. КЗ), изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (члан 317. КЗ), повреда територијалног суверенитета (члан 318. КЗ), удруживање ради противуставне делатности (члан 319. КЗ), припремање дела против уставног уређења и безбедности Србије (члан 320. КЗ), тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије (члан 321. КЗ), недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја (члан 348. став 3. КЗ), недозвољени прелаз државне границе и кријумчарење људи (члан 350. став 2 и 3. КЗ), злоупотреба службеног положаја (члан 359. КЗ), трговина утицајем (члан 366. КЗ), примање мита (члан 367. КЗ), давање мита (члан 368. КЗ), трговина људима (члан 388. КЗ), угрожавање лица под међународном заштитом (члан 392. КЗ) и кривична дела из члана 98. став 3-5. Закона о тајности података⁴², односно: а) ко неовлашћено непозваном лицу саопшти, преда или учини доступним податке или документа који су му поверени или до којих је на други начин дошао или прибавља податке или документа, а који представљају тајне податке са ознаком тајности „Државна

⁴² Закон о тајности података, *Службени гласник РС*, бр. 104/09, члан 98. став 1: Ко неовлашћено непозваном лицу саопшти, преда или учини доступним податке или документа који су му поверени или до којих је на други начин дошао или прибавља податке или документа, а који представљају тајне податке са ознаком тајности "интерно" или "поверљиво".

тајна"⁴³, б) дело које је учињено из користољубља или ради објављивања или коришћења тајних података у иностранству или је извршено за време ратног или ванредног стања и в) дело које је учињено из нехата, и

3. за кривично дело спречавање и ометање доказивања (члан 336. став 1. КЗ) ако је учињено у вези са кривичним делом из тачке 1 и 2. овог става,

Посебне доказне радње могу се одредити према лицима за које постоје основи сумње да је учинило неко од горе наведених дела, а да се на други начин не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано (члан 161. став 1. ЗКП). Под истим условима се посебне доказне радње могу одредити и према лицима за које постоје основи сумње да припремају ова дела, а околности указују да се на други начин кривично дело не би могло открити, спречити или доказати или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику опасност. При томе се мора узети у обзир да ли би се исти резултат постигао и мањим ограничавањем права грађана.

Као посебни правни институти у Законнику о кривичном поступку⁴⁴ из 2011. године постоје: а) споразум о сведочењу окривљеног (члан 320-326. ЗКП) и б) споразум о сведочењу осуђеног (члан 327-330. ЗКП). Споразум о сведочењу окривљеног⁴⁵ (окривљени сарадник) не може бити склопљен са окривљеним за кога постоји основана сумња⁴⁶ да је организатор организоване криминалне групе. Споразум о сведочењу осуђеног⁴⁷ (осуђени сарадник) не може бити лице које је осуђено као организатор организоване криминалне групе, нити лице које је правноснажно осуђено на казну затвора од четрдесет година. Суштина ових споразума јесте да се оствари неки вид нагодбе између окривљеног и

⁴³ Државна тајна подразумева податке чијим би откривањем настале неотклоњиве тешке штете по интересе Републике Србије.

⁴⁴ Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14.

⁴⁵ Окривљени је лице против кога је подигнута оптужница која још није потврђена или против кога је поднет оптужни предлог, приватна тужба или предлог за изрицање мере безбедности обавезног психијатријског лечења, а главни претрес или рочиште за изрицање кривичне санкције још није одређено, односно израз који служи као општи назив за осумњиченог, окривљеног, оптуженог и осуђеног (члан 2. став 2. ЗКП).

⁴⁶ Индиција означава подозрење или сумњу у вези постојања, односно непостојања неке чињенице, околности и др. Основ сумње је скуп чињеница које посредно указују да је учињено кривично дело или да је одређено лице учинилац кривичног дела. Основана сумња је скуп чињеница које непосредно показују да је одређено лице учинилац кривичног дела. Оправдана сумња је скуп чињеница које непосредно поткрепљују основану сумњу и оправдавају подизање оптужбе. Извесност је закључак о несумњивом постојању или непостојању чињеница, заснован на објективним мерилима расуђивања. (члан 2. став 17-20. ЗКП)

⁴⁷ Осуђени је лице за које је правноснажном одлуком суда утврђено да је учинилац кривичног дела или противправног дела одређеног у закону као кривично дело, осим ако се на основу одредби Кривичног законика сматра неосуђиваним (члан 2. став 4. ЗКП).

тужиоца, са циљем блажег кажњавања окривљеног, о чему говори и члан 314. став 3. ЗКП – а, који подразумева да овакве споразуме прати и споразум о врсти, мери или распону казне или друге кривичне санкције. При томе је искључена могућност да организатори ових група добију боље услове и блаже казне од особа која су непосредни извршиоци. Из тог разлога, остали чланови организованих криминалних група могу користити могућности које пружа законодавство Републике Србије чији је смисао да се олакша доказивање најтежих кривичних дела, као што су организовани криминалитет и тероризам.

Појам организованог криминалитета потом одређује Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела⁴⁸ из 2002. године, где је одређено да организовани криминалитет представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника. Под организованим криминалном групом се сматра група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи. (члан 3. ЗОНДОСОК)

ЗОНДОСОК је одредио да је у поступању у предметима кривичних дела извршених од стране организоване криминалне групе надлежно Тужилаштво за организовани криминал које поступа пред Вишим судом, односно Посебним одељењем Вишег суда а да у другом степену одлучује Посебно одељење Апелационог суда. Такође је овим Законом основана посебна организациона јединица МУП-а надлежна за сузбијање организованог криминала (Служба за борбу против организованог криминала), док је за спровођење мере притвора осумњиченима за кривична дела организованог криминалитета основана Посебна притворска јединица Окружног затвора у Београду. Законом о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала⁴⁹ уређује се поступак извршења казне затвора за кривична дела која се према ЗОНДОСОК-у сматрају кривичним делима организованог криминала.

⁴⁸ ЗОНДОСОК, *Службени гласник РС*, бр. 42/02, 27/03, 39/03, 29/04, 58/04, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11, 101/11 и 32/13.

⁴⁹ Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 72/09 и 101/10.

Доношењем Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције⁵⁰ из 2016. године у Републици Србији основани су посебни државни органи⁵¹ за сузбијање организованог криминалитета. Овај се Закон примењује за откривање, кривично гоњење и суђење за: (члан 2. ЗОНДОСОК)

1. кривична дела организованог криминалитета,
2. кривично дело убиства највиших државних представника и кривично дело оружане побуне,
3. кривична дела против службене дужности и кривично дело давања и примања мита у вези са гласањем,
4. кривична дела против привреде,
5. кривично дело тероризам, кривично дело јавно подстицање на извршење терористичких дела, кривично дело врбовање и обучавање за вршење терористичких дела, кривично дело употреба смртоносне направе, кривично дело уништење и оштећење нуклеарног објекта, кривично дело финансирање тероризма и кривично дело терористичко удруживање и
6. кривична дела против државних органа и кривична дела против правосуђа, ако су извршена у вези са горе набројаним кривичним делима.

Према ЗОНДОСОК-у из 2016. године у члану 3. су наведена кривична дела за која поступају државни органи надлежни за сузбијање организованог криминала, тероризма и корупције. То су следећа:

1. кривична дела из члана 2. тачка 1, 2 и 5. тог закона,
2. кривична дела против службене дужности, када је окривљени, односно лице којем се даје мито, службено или одговорно лице које врши јавну функцију на основу избора, именовања или постављења од стране Народне скупштине, председника Републике, Владе, опште седнице Врховног касационог суда, Високог савета судства или Државног већа тужилаца,

⁵⁰ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Службени гласник РС*, бр. 94/16.

⁵¹ Посебно одељење Вишег суда у Београду за организовани криминал, посебно одељење Апелационог суда у Београду за организовани криминал, Тужилаштво за организовани криминал, посебна организациона јединица Министарства унутрашњих послова и посебна притворска јединица у оквиру Окружног затвора у Београду.

3. кривична дела из члана 2. тачка 4. овог закона ако вредност имовинске користи прелази 200.000.000 динара, односно ако вредност јавне набавке прелази 800.000.000 динара,
4. кривична дела из члана 2. тачка 6. овог закона ако су извршена у вези са кривичним делима из тачка 1-3. тог члана и
5. кривично дело прања новца у случају ако имовина која је предмет прања новца потиче из кривичног дела из тачке 1-4. тог члана.

Дефинисањем појма организованог криминалитета бави се и Кривични законик⁵² из 2005. године. Он одређује да је организована криминална група свака група која је састављена од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи (члан 112. став 35. КЗ). Тако се под групом подразумевају најмање три лица повезана ради трајног или повременог вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру (члан 112. став 22. КЗ).

У посебном делу Кривичног законика, одређено је да ће поједина кривична дела бити строжије кажњавана ако су учињена од стране организоване криминалне групе. То су следећа кривична дела која квалификује "организовано извршење": отмица (члан 134.), принуда (члан 135.), одузимање малолетног лица (члан 191.), промена породичног стања (члан 192.), тешка крађа (члан 204.), разбојничка крађа (члан 205.), разбојништво (члан 206.), изнуда (члан 214.), уцена (члан 215.), неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (члан 246.), удруживање ради противуставне делатности (члана 319.), недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи (члан 350.), организовање и подстицање на извршење геноцида и ратних злочина (члан 375.), трговина људима (члан 388.) и трговина малолетним лицима ради усвојења (члан 389.).

Кривични законик познаје и два самостална кривична дела организованог криминалитета. То су: а) удруживање ради вршења кривичних дела (члан 346. КЗ) и б) договор за извршење кривичног дела (члан 345. КЗ).

⁵² Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 и 94/16.

Удруживање ради вршења кривичних дела чини лице које организује групу која има за циљ вршење кривичних дела за које се може изрећи казна затвора од три године или тежа казна, ако законом за такво организовање није предвиђена тежа казна (члан 346. став 1. КЗ). Под самим организовањем групе сматра се стварање нове групе која до тада није постојала или усмеравање постојеће групе за нови начин њеног криминалног деловања. За постојање овог дела потребан је умишљај који се огледа у свести и вољи за организовање групе, при чему ово дело постоји само ако законом није одређено за такво организовање тежа казна. Ово дело постоји самим организовањем групе, при чему није потребно да је дошло до извршења неког од планираних кривичних дела. Постоји неколико облика овог кривичног дела⁵³.

Тежи облик овог дела је организовање организоване криминалне групе, ако законом за такво организовање није предвиђена тежа казна. Припадници групе, као и припадници организоване криминалне групе кажњавају се у складу са законом казном која је прописана за то дело. Најтежи облик овог дела постоји ако су у питању групе или организоване криминалне групе које су основане ради вршења кривичних дела за која се може изрећи казна затвора од двадесет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година.⁵⁴ Дакле, овај облик дела је квалификован врстом, природом и тежином кривичних дела за чије вршење је група и организована.

Лакши облик овог дела постоји ако организатор групе или организоване криминалне групе открије групу или организовану криминалну групу, односно на други начин спречи извршење кривичног дела ради кога је група организована. Исто важи и за припадника групе, односно организоване криминалне групе који открију групу или организовану криминалну групу пре него што постану њени чланови или за њу учине неко кривично дело ради кога су и организовани. У таквом случају се лице може ослободити од законом прописане казне.

Договор за извршење кривичног дела чини лице које се са другим договори да изврше одређено кривично дело које се може изрећи казна затвора од пет година или тежа казна (члан 345. став 1. КЗ). Радња извршења овог дела је сам чин договора, сагласност

⁵³ Обележја бића кривичног дела се деле на: основна и допунска. Скуп основних обележја чини основни облик неког кривичног дела. Допунска обележја су квалификаторне и привилегујуће околности.

⁵⁴ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, *Кривично право-Посебни део*, Номос, Београд, 2010, стр. 227-228.

воља, два или више лица да изврше одређено дело, при чему то дело мора бити кажњиво затвором од пет година или тежом казном.⁵⁵ Да би постојало ово дело мора учинилац деловати са умишљајем. „Одређено дело“ подразумева конкретизацију њиховог договора за извршење нпр. разбојништва, и мора обухватити битна обележја бића тог кривичног дела. Ово дело постоји само ако такво кривично дело није покушано или извршено. Ако је дело извршено или покушано, тада постоји привидни стицај између овог и тог другог учињеног кривичног дела.

Кривични законик у општем делу познаје институт саучесништва. Оно се јавља у три облика. То су: саизвршилаштво, подстрекавање и помагање. Саучесништво подразумева да у извршењу кривичног дела учествује два или више лица, при чему сваки од саучесника доприноси кривичном делу, односно даје допринос настанку последице, што се најчешће дешава чињењем, а ретко нечињењем. Ово је објективни услов. Поред тога, саучесници морају имати свест о заједничком деловању, односно морају знати да поред њих и друга лица учествују у извршењу кривичног дела. Ово је субјективни услов који мора бити кумулативно испуњен са објективним условом.⁵⁶ Будући да је у извршењу кривичног дела учествовало више лица оно представља опаснији облик криминалног деловања, близак организованом криминалитету. Саучесништво подразумева учешће више лица у извршењу одређеног кривичног дела, а уз то је потребно испуњење још неких услова, који се свode на постојање одређене споне, „тачке везивања“ која деловање више лица – саучесника, обједињује у њихово заједничко дело.⁵⁷

Саизвршилаштво постоји ако више лица учествују у радњи извршења са умишљајем или из нехата, па заједнички изврше кривично дело или остварајући заједничку одлуку другом радњом са умишљајем битно допринесу извршењу кривичног дела (члан 33. КЗ). То указује да се разликују две могућности за постојање саизвршилаштва. Прва постоји ако је више лица заједнички учествовало са умишљајем или нехатом у извршењу радње кривичног дела која је елеменат бића. Друга постоји ако више лица остварујући заједничку одлуку са умишљајем предузму другу радњу чиме

⁵⁵ Б. Чејовић, *Кривично право – Општи део*, Српско удружење за кривично право, Београд, 2002, стр. 378.

⁵⁶ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Цетиње, 2004, стр. 87. у Д. Јовашевић, *Организовани криминалитет-кривичноправни аспекти*, Ниш, 2012. стр. 38-39.

⁵⁷ Љ. Лазаревић, *Кривични закон СРЈ са краћим коментаром*, Београд, 1999, стр. 67.

битно допринесу извршењу кривичног дела.⁵⁸ Овде је остављен простор у одређивању којом је саизвршилачком радњом то могуће учинити.

Како наводи Милан Шкулић, у пракси никад није био проблем када је више лица предузело неку од радњи извршења кривичног дела, већ је проблем како направити разлику између помагања и саизвршилаштва када лице оствари заједничку одлуку и са умишљајем допринесе извршењу кривичног дела.⁵⁹ Овде се највећи значај даје, претходном договору између учесника у извршењу кривичног дела, што постоји када су у питању организоване криминалне групе (прибављање средстава извршења, логистичка подршка, подела плена итд.).

Подстрекавање чини лице које другог са умишљајем наводи да изврши кривично дело, односно које другог са умишљајем наводи на извршење кривичног дела чији покушај је по закону кажњив (члан 34. став 1 и 2. КЗ). Под подстрекавањем се сматра стварање одлуке код другог да изврши кривично дело или учвршћивање одлуке коју је лице већ имало, односно модификовање такве одлуке.⁶⁰ Уколико је код подстрекнутог одлука већ постојала и била довољно чврста, тада постоји неуспело подстрекавање, што није кажњиво јер лице одговара само у границама свог умишљаја.

Подстрекавање постоји ако је подстрекач кривично дело желео као своје дело, односно ако је поступао са умишљајем, с тим што подстрекавање мора бити усмерено ка одређеном кривичном делу које је започето или извршено и ка одређеном лицу или кругу лица. Подстрекач се кажњава као да је сам извршио кривично дело. При томе се разликује непосредно и посредно подстрекавање⁶¹. Непосредно подстрекавање постоји када подстрекач лично и директно наводи друго лице на извршење кривичног дела, док посредно подстрекавање постоји када подстрекач наводи друго лице преко неког трећег лица или више лица. Ово је посебно значајно из разлога хијерархијске структуре организованих криминалних група, где се на извршење кривичних дела командује на неколико нивоа, па је самим тим организатор оно лице које је на већој хијерархијској лествици, а извршилац се налази обично при дну хијерархијске пирамиде.

⁵⁸ З. Стојановић, *Кривично право-општи део*, Београд, 2014, стр. 268-270.

⁵⁹ М. Шкулић, *Однос организованог криминалитета у кривичноправном смислу и саучесништва*, НБП, *Журнал за криминалистику и право*, број 3, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 5.

⁶⁰ М. Шкулић, *ор. cit.* стр. 7.

⁶¹ Д. Јовашевић, *Организовани криминалитет – кривичноправни аспекти*, Ниш, 2012, стр. 53.

Помагање чини лице које другом са умишљајем помогне у извршењу кривичног дела (члан 35. КЗ). При томе је у Законику наведено да се може сматрати помагањем: давање савета или упутстава, стављање на располагање средстава извршења, стварање услова или отклањање препрека, као и унапред обећано скривање кривичног дела, средстава, трагова или предмета и слично. Помагање постоји када је одлука извршиоца већ донета, а самим пружањем помоћи од стране помагача олакшава се њено извршење. За помагање је неопходан умишљај помагача, као и да кривично дело буде покушано или извршено.

Под помагањем се подразумева омогућавање или олакшавање, односно допринос извршењу кривичног дела. Оно се јавља у два облика⁶² као: а) физичко и б) психичко помагање⁶³. Физичко помагање је опипљиво, оно је материјалног карактера. Тако оно подразумева набављање средстава извршења, отклањање препрека и слично. Психичко помагање се јавља у виду моралне подршке, давање савета и упутстава за извршење кривичног дела. Код помагања учинилац не жели дело као своје, већ као туђе. У кривичним делима организованих криминалних група помагање се огледа у обезбеђивању логистичке подршке, у обезбеђивању средстава, опреме, склоништа, планирању бекства, типовању жртве и др. Помагач се кажњава као да је кривично дело сам извршио, при чему се може и блаже казнити. За разлику од подстрекавања које нечињењем није могуће, помагање се може састојати и у нечињењу, а да би то био случај, код помагача мора постојати дужност на чињење.⁶⁴

Кроз праксу је уочено да се кривична дела која спадају у организовани криминалитет често врше у саучесништву. Организовани криминалитет има хијерархијску структуру, па је самим тим линија наређивања и субординације основ за постојање подстрекавања и помагања, а сама сложеност кривичних дела показује на потребу саизвршилаштва у њиховом остварењу.

Закон о полицији⁶⁵ у члановима 19-21. посебну важност даје међународној сарадњи и ангажовању у сузбијању најтежих облика криминалитета. Та сарадња се одвија на нивоу министара и представника министара са надлежним иностраним органима. Такође,

⁶² М. Шкулић, *op. cit.* стр. 8-10.

⁶³ З. Стојановић, *Кривично право – општи део*, Београд, 2014, стр. 278.

⁶⁴ *Ibid.*

⁶⁵ Закон о полицији, *Службени гласник РС*, бр. 6/16 и 24/18.

полиција може на оперативном нивоу да сарађује са иностраним и међународним полицијским службама, на основу потврђеног међународног уговора или других уговора закључених о међусобној сарадњи између држава или на основу чланства у међународним организацијама.

На основу потврђених међународних уговора и међународних уговора о полицијској сарадњи, а у складу са законима који важе у земљи, размењују се информације и обавештења, и примењују друге мере које су неопходне и без којих не би могло да се бори против најтежих облика криминалитета, као што су: тероризам, организовани криминалитет, илегалне миграције и др. Међународна сарадња са иностраним и међународним службама се одвија преко полицијских службеника за везу. Они могу бити представници у смислу појединаца или као група, односно радно тело. Сарадња се одвија и кроз међусобну едукацију и обуку припадника органа безбедности тих земаља.

Република Србија је уочила да је организовани криминалитет тешко решиви проблем, не само у земљи, већ и на међународном нивоу. Зато је поред закона и посебних државних органа, у сузбијању овог облика криминалитета од значаја и Национална стратегија за борбу против организованог криминала⁶⁶. Том Стратегијом је постављена стратешка подлога за сузбијање организованог криминалитета, а такође, овом Стратегијом је дат велики значај међународној сарадњи без које не би ни било ефикасне борбе. Пошто организовани криминалитет нема граница, тако ни његово сузбијање не може и не сме бити сведено у окриље једне земље. Надлежни органи морају међусобно сарађивати и размењивати информације које су од значаја за откривање и доказивање организованих криминалних група, што је овом стратегијом и омогућено.

То је и један од услова за чланство Републике Србије у Европској Унији⁶⁷, од којих су неки наведени у документу „Европско партнерство“. Та се сарадња не форсира само на односе са иностранством, већ је исто тако битна и сарадња између надлежних органа у земљи, па и између приватних институција и невладиних организација. Стратегија је зато тежиште борбе против организованог криминалитета ставила на три основна принципа. То су: а) примена и развијање превентивног деловања, б) примена и развијање репресивног деловања и в) одузимање имовине проистекле из кривичних дела.

⁶⁶ Национална стратегија за борбу против организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 23/09.

⁶⁷ <http://www.parlament.gov.rs/aktivnosti/evropske-integracije/dokumenta.1015.html> преузето дана 28.07.2018.

Поред међународне сарадње, треба се усмерити и на инострано законодавство, са циљем да се преузму различита решења и искуства, и тако прецизира и одреди политика, правац и начин деловања надлежних државних органа и других субјеката у борби против организованог криминалитета у Републици Србији. Развијеније и снажније земље су раније уочиле овај проблем и почеле борбу са организованим криминалитетом. Зато је и логично да су даље напредовале у његовом нормирању и дефинисању мера које треба предузети у циљу његовог спречавања и сузбијања.

Национална стратегија за борбу против организованог криминала наводи следеће карактеристике организованог криминалитета:

- 1) сваки члан криминалне организације има унапред одређени, односно очигледно одредиви задатак или улогу,
- 2) делатност криминалне организације планирана је на дуже време или за неограничени временски период,
- 3) делатност организације заснива се на примени одређених правила унутрашње контроле и дисциплине чланова,
- 4) делатност организације планира се и врши у међународним размерама,
- 5) у вршењу делатности примењује се насиље, застрашивање или да постоји спремност за њихову примену,
- 6) у вршењу делатности користе се привредне или пословне структуре, праће новца и незаконито стечене добити и
- 7) постоји утицај организације или њеног дела на политичку власт, средства јавног информисања, законодавну, извршну или судску власт или на друге важне друштвене или економске чиниоце.

II КРИМИНАЛИСТИЧКО-ОБАВЕШТАЈНА ДЕЛАТНОСТ

2.1. Појам и карактеристике криминалистичко-обавештајне делатности

Систем безбедности Републике Србије можемо поделити на:

- систем за остваривање јавне безбедности (Министарство унутрашњих послова (МУП)) и
- систем за остваривање државне безбедности (Безбедносно-информативна агенција (БИА), Војно-безбедносна агенција (ВБА) и Војно-обавештајна агенција (ВОА)).

Основни закон којим се уређује безбедносни систем Републике Србије је Закон о основама уређења служби безбедности у Републици Србији⁶⁸. Ту је прецизно наведено да остваривање државне безбедности спада у надлежност БИА, ВБА и ВОА, које се првенствено баве обавештајним поступањем, како у земљи, тако и у иностранству, док МУП, као носилац јавне безбедности, предузима криминалистичко-обавештајно поступање на територији Републике Србије.⁶⁹

На почетку је потребно направити разлику између обавештајног и криминалистичко-обавештајног поступања, као и између осталих појмова који се користе у раду. Александар Фатић је разлику између обавештајног и криминалистичко-обавештајног поступања константовао као разлику формалне природе.⁷⁰ Према његовом мишљењу се обавештајни рад, који се по правилу примењује према држављанима или органима других држава, одвија ван законских оквира и правне регулативе, што се не може рећи за криминалистичко-обавештајни рад, који се примењује углавном према лицима на сопственој територији и субјектима који могу деловати на прекограничној основи и који су повезани са организованим криминалитетом, тероризмом или другим тешким кривичним делима, а све у складу са домаћим и међународним законодавством.

⁶⁸ Закон о основама уређења система безбедности у Републици Србији, *Службени гласник РС*, бр. 116/07 и 72/12.

⁶⁹ Према овом Закону, безбедносно-обавештајни систем Републике Србије чине: 1) Савет за националну безбедност 2) Биро за координацију рада служби безбедности 3) Службе безбедности (Безбедносно-информативна агенција – као посебна организација; Војнобезбедносна агенција и Војнообавештајна агенција – као органи управе у саставу Министарства одбране); 4) Одбор Народне скупштине за надзор над радом служби безбедности.

⁷⁰ А. Фатић, *Прислушкивање до безбедности*, Ревивија за безбедност, број 1, Београд, 2009, стр. 5-6.

Обавештајно деловање домаћих органа безбедности као што су БИА, ВБА и ВОА је прикривено и усмерено према одређеним лицима или удружењима у земљи и иностранству, и није нужно законски ограничено, док подаци добијени на такав начин служе за остваривање сопствених безбедносно–државних интереса, при чему они нису прихватљиви у судским поступцима. Са друге стране, криминалистичко-обавештајни рад који спроводи МУП се мора предузимати строго у складу са законом, и то законом којим се уређује кривични поступак, који, између осталог, уређује и примену специјалних истражних техника без чије употребе се не може замислити ефикасна борба против организованог криминалитета.

Појам криминалистичко–обавештајне делатности је још у фази дефинисања, па је прилично непрецизан и неодређен. Стога ћемо у његовом одређењу поћи од основних термина као што су: а) обавештајна служба и б) обавештајна активност (делатност).

Под обавештајном службом⁷¹ подразумевају се државне институције које се кроз континуиране активности баве прикупљањем нарочито важних и чуваних података о другим државама⁷². Ове активности се усмеравају на друге државе, односно на спољну претњу, што не може бити и једини задатак обавештајне службе. Дакле, ради се о државној установи која се бави тајним и прикривеним активностима које нису доступне јавности. Обавештајна служба је организација која је усмерена на потенцијалне изазове, ризике и претње, било да оне долазе ван граница земље или из унутрашњости, као и на носиоце тих опасности. Њен циљ је прикупљање информација тајним методама, које ће након обраде бити од значаја за прогнозирање даљих дешавања.

Како је Александар Крштенић навео, обавештајна служба представља институционализовану или на други начин оформљену организацију чија је улога прикупљање, обрада и достављање информација обавештајног карактера заинтересованим странама (правна и физичка лица, међународне организације и њихове агенције, терористичке организације и мреже, криминалне организације и државе), чије

⁷¹ Прва обавештајна служба, као државни институционални орган, настала је у време Буржоаске револуције у Енглеској (1640-1660). Тада је после свргавања с власти енглеског краља Чарлса I, на захтев канцелара Оливера Кромвела, 1647. године основана прва обавештајна служба под надлежношћу парламента. Таква обавештајна служба је била законски регулисана са одређеним делокругом послова. (А. Савић, М. Делић, П. Илић, *Основи државне безбедности*, Београд, 1998, стр. 40).

⁷² М. Крстић, *Обавештајна служба као фактор примене силе у међународним односима*, Војно дело, Министарство одбране Републике Србије, број 1, Београд, 2016, стр. 41.

организовање и функционисање није нужно легално⁷³ и легитимно⁷⁴, а може подразумевати и предузимање активности које подразумевају активну офанзивну и дефанзивну заштиту интереса заинтересованих страна (специјалне акције и операције).⁷⁵

Обавештајна служба је незаобилазни субјект од значаја за опстанак сваког система националне безбедности и који је уско повезане са врхом власти у држави. Она је институционални државни орган који је под контролом владајућих групација, која предузима не нужно легалне и легитимне активности. Може се још назвати и специјализованим органом државе, јер се она бави прикупљањем информација које су од кључног значаја за поступање представника државе, у националним и међународним оквирима.

Другу страна медаље, чини контраобавештајна служба. Свака обавештајна служба има контраобавештајну функцију која се састоји у заштити сопствених активности и система, односно у спречавању дејства противничких снага унутар националне територије. Међутим, аутори различито тумаче ову поделу унутар обавештајне службе. Поједини аутори у ову поделу убацују и термин субверзивна делатност обавештајних служби⁷⁶, под којим се подразумевају мере и радње националних служби у страним државама ради рушења њиховог система или стварање бољег положаја за земљу организатора тих активности, а које се могу вршити политичким, економским, дипломатским, војним, терористичким или другим начинима.

⁷³ Легално се најлакше објашњава као супротност нелегалном, односно илегалном. Легално је све што је у складу са важећим правним нормама.

⁷⁴ Легитимно има исти корен речи као и легално, због тога долази до мешања значења ова два појма. Под легитимним понашањем сматра се понашање које је етички исправно, разумно, прихваћено од стране грађана, а које узгред не мора бити легално. Најбољи пример може бити Робин Худ, који је крао од богатих и давао сиромашнима. Сама радња извршења је нелегална, али је чин због којег је то урадио и због кога је добио велику подршку грађана створило легитимитет, јер су га они сматрали спасиоцем.

⁷⁵ А. Крштенић, М. Матијашевић, *Проблеми обавештајних служби у процесу прилагођавања савременим изазовима, ризицима и претњама*, Војно дело, Министарство Одбране Републике Србије, број 1, Београд, 2014, стр. 108.

⁷⁶ Под субверзивном делатношћу (лат. *subversio* – преврат, разарање, рушење) подразумева се „сложени облик институционалног насиља које карактерише индиректна и директна примена силе, односно настојање и реализација максимализираног продора таквих глобалних идеолошких, економских и културних образаца и односа по укупан профил друштва и битних друштвених и привредних усмерења, све до начина индивидуалног и колективног живљења, који омогућавају реализовање стратешког циља носилаца субверзије у одговарајуће поре друштва – објекта субверзивне пенетрације”, (Д. Симеуновић, *Политичко насиље*, Београд, 1989, стр. 134 – 135.)

Обавештајне службе свој рад заснивају на тајном прикупљању информација које су од значаја за националну безбедност. Ту се обухвата, како дејство међународних организација и других држава, тако и дејство терористичких и организованих криминалних група, па чак и појединаца унутар државе. Иако се олако може схватити да се обавештајне службе баве првенствено изазовима, ризицима и претњама које долазе споља, њихова се улога састоји у отклањању опасности која прети и из саме државе. Приликом спречавања тих опасности обавештајне службе предузимају обавештајне мере и радње, чији је циљ заштита државе и појединаца.

Тако је Милан Делић 1997. године извршио поделу делатности обавештајне службе на део који је окренут ка спољашњем непријатељу, док је други већи део обухватио сваку посебну и специјализовану организацију и апарат која се бави обавештајним, безбедносним, па и субверзивним активностима⁷⁷. Један део опасности, који угрожава безбедност државе и њених грађана на најразличитије начине јесте и организовани криминалитет. То се може видети и на основу поделе носилаца угрожавања безбедности коју је дао Саша Мијалковић. Тако, овај аутор наводи могуће појавне облике угрожавања безбедности⁷⁸:

- ❖ појединац, који самостално предузима недозвољену радњу или пропушта радњу коју је обавезан да предузме (позивање на противустано или сецесионистичко деловање...),
- ❖ група (терористичка или организована криминална група, секта...),
- ❖ правно лице или организација (извршилац кривичног дела, прекршаја, привредног преступа...),
- ❖ држава, када угрожавање спроводи цела државна администрација (диктатура, тоталитаризам, терор...) или поједини државни органи (војска, полиција...) и
- ❖ међународна организација и међународна заједница, који предузимају одређене мере према појединцима, друштвеним групама и државама.

Ова подела указује да се национална безбедност може угрозити и деловањем једног лица. За угрожавање безбедности и нарушавање права и слобода људи, довољан је један

⁷⁷ М. Делић, *Појмовно одређивање обавештајне активности и обавештајне службе*, Београд, 1997, стр. 119 – 122.

⁷⁸ С. Мијалковић, *op. cit.* стр. 98.

човек који својим поступцима може изазвати катастрофалне последице. Додуше, иза таквих активности углавном стоји група као организатор.

Иако многи аутори поистовећују обавештајни и криминалистичко–обавештајни рад између ова два појма постоје разлике. Под обавештајним радом се може схватити рад припадника обавештајних служби (безбедносно–обавештајних служби) као су: БИА, ВБА и ВОА, чија се делатност предузима према другим државама, односно у иностранству за чије деловање не постоје правни оквири земље одакле су послати (обавештајна и контраобавештајна делатност), али и према безбедносно интересантним субјектима у земљи. Под криминалистичко–обавештајном делатношћу подразумева се рад служби у оквиру Министарства унутрашњих послова (организационе јединице за борбу против организованог криминала, тероризма, ратних злочина, за спровођење посебних доказних радњи итд.) чије су делатности усмерене унутар државе или у иностранству (у сарадњи са другим државама) уз поштовање свих законских одредби државе у којој поступају, као и усвојених међународних аката.

Мере и радње које предузимају припадници обавештајне службе (обавештајна активност) су старије од обавештајне службе будући да су ове активности постојале пре институционалног облика обавештајне, односно тајне службе. Први документ који спомиње обавештајну делатност је Стари завет, кад је Мојсије слао уходе у обећану земљу како би они сазнали информације о богатствима и народима који настањују ту земљу. Током историје она се везивала искључиво за војне операције, односно њихово деловање у одређеном времену и простору, праћењем развоја снага непријатељске војске, технике деловања на бојном пољу, шпијунирање, њихово напредовање на терену и др. Чак је пре око 500 године пне. кинески писац Сун Цу („Господар Сун“) у својој књизи „Умеће ратовања“ говорио о неопходности стратегијског приступа ратовању, прилагођавањем временским и просторним приликама у којима делује непријатељ. Непредвиђене ситуације које се јављају у рату и миру морају се нужно пратити прикупљањем неопходних информација на којима би се затим предвиђале активности непријатеља. Обавештајне делатности су блиско повезане са војним, политичким и економским жељама, те се оне не могу самостално посматрати.

Обавештајна делатност представља трајну и тајну улогу припадника надлежних државних органа у обезбеђивању заштите највиших и најзначајнијих државних институција у земљи. Тај систем се поред рата, угрожава и деловањем организованих криминалних група на много софистициранији и подмуклији начин. Битно обележје обавештајне делатности је тајност која се огледа у незнању противника о информацијама које поседујемо о њему. Прикупљање информација је окренуто ка потенцијалним извршиоцима, ове се радње врше тајно и неприметно уз минимално ограничавање људских права и слобода. Организовани криминалитет је тајна делатност, која се скрива од органа безбедности. Њихови припадници могу бити угледни и цењени људи у окружењу, за које не постоји сумња да су умешани у нелегалне активности. Због тога се тајним радом органа безбедности морају испитати све везе и индиције⁷⁹ које указују на постојање криминалних активности.

Горан Бошковић је обавештајну делатност одредио као комплексан процес разумевања значења расположивих информација, док је циљ обавештајног рада утврђивање релевантног чињеничног стања на основу којег се развијају благовремене, прецизне и квалитетне хипотезе које служе као база за доношење стратешких одлука и усмеравање конкретних активности.⁸⁰ Због тога се обавештајна делатност усмерава ка прикупљању правовремених и тачних информација, које ће проласком кроз одговарајући обавештајни процес дати одговарајуће криминалистичко–обавештајне производе неопходне руководиоцима за предузимање будућих мера и радњи. Тако се као крајња сврха криминалистичко-обавештајне делатности јавља прикупљање, систематизација, квалификовање и оцена информација, тако да оне буду подобне за даљу обраду, која ће довести до одговора на конкретно питање.

Обавештајне службе су само један део националног система безбедности⁸¹. Предузимањем обавештајних активности оне теже да омогуће оптимални ниво безбедности друштва и нормално функционисање свих органа. Остваривање апсолутне безбедности није могуће, а ни реално, па је зато потребно држати је у границама која је

⁷⁹ Индиција посредно указује на постојање или непостојање неких чињеница, односно представља подозрење или сумњу.

⁸⁰ Г. Бошковић, *op. cit.* стр. 176 – 177.

⁸¹ Постоје различита тумачења да ли користити назив „национални систем безбедности“ или „систем националне безбедности“. Иако су они синоними, први ближе означава систем безбедности као део државе.

прихватљива за нормалан живот. Саша Мијалковић је национални систем безбедности дефинисао као форму организовања и функционисања државе и друштва у спровођењу превентивних, репресивних и санационих⁸² мера и радњи којима се националне вредности и интереси достижу/остварују, омогућава њихово уживање и заштита од безбедносних изазова, ризика и претњи, односно ревитализује уколико су угрожени⁸³. Национални систем безбедности представља уређен и законом дефинисан начин рада надлежних органа преко којих држава омогућава своје нормално функционисање и прихватљиве услове живота. Држава одређује национални систем безбедности као штит од спољашњих и унутрашњих изазова, ризика и претњи, који се састоји од великог броја органа између којих се успостављају везе сарадње.

2.2. Модели деловања органа безбедности

Појавни облици организованог криминалитета током историје су се мењали и прилагођавали у складу са дешавањима у свету. Иако појавни облици, посебно насилничких кривичних дела, остају донекле непромењени кроз историју, данас постоје нови облици организованог криминалног деловања, као што су привредна, финансијска и високотехнолошка кривична дела која се појављују тек са развојем технолошког друштва. Глобализација је утицала да свет постане "једно глобално село" у коме је све на дохват руке. Томе је допринео убрзан развој информационих технологија и интернета. Развој легалних тржишта, који се заснива на робним разменама на међународном нивоу уз коришћење интернета и савремених транспортних средстава како би се размена обавила у што краћем временском периоду на великим раздаљинама, пратио је и развој нелегалних тржишта који има исти циљ.

Развој организованог криминалитета је пратио напредовање људског друштва, али је у многome постао комплекснији, софистициранији и перфиднији, што је отежавало органима безбедности предузимање дотадашњих традиционалних метода за његово сузбијање. Органи безбедности су увидели да не добијају жељене резултате у контроли организованог криминалитета предузимањем традиционалних метода, па су морали да

⁸² Под санационим мерама и радњама подразумевају се оне мере и радње којима се поправља постојеће стање безбедности, односно прилагођавање постојећим условима у друштву како би се остварио оптималан ниво безбедности.

⁸³ С. Мијалковић, *op. cit.* стр. 271.

изнађу нове методе и начине рада. До значајних промена је дошло током 20–ог века када су се појавили нови модели организовања органа безбедности који су базирали свој рад на прикупљању информација о лицима, групама, територији и осталим безбедносно интересантним појавама. Тако је настао криминалистичко–обавештајни модел који тежи усмеравању ресурса на основу добро прикупљених и обрађених информација о приликама у којима се делује.

До заокрета у раду органа безбедности дошло је после 11. септембра 2001. године, односно након терористичког напада у САД.⁸⁴ Нови приступ треба да буде заснован на професионализму припадника органа безбедности и проактивном раду. Велики значај је дат стратешком планирању у сузбијању криминалитета, како у целини, тако и поименично према свакој врсти кривичних дела, који је заснован на прикупљању података и информација, њиховој обради, уз употребу савремених аналитичких софтверских програма, чиме би се омогућило руководиоцима да донесу ваљане одлуке и пренесу их на ниже, оперативне и тактичке нивое.

Органи безбедности су носиоци формалне одговорности за заштиту државе и друштва, и поседују легалитет који им је дат законским прописима. Постоје следећи модели организовања органа безбедности:⁸⁵

- традиционални рад полиције,
- рад полиције оријентисан ка заједници,
- проблемски оријентисан рад полиције,
- рад полиције заснован на рачунарској статистици и
- рад полиције вођен обавештајним сазнањима.

Традиционални модел организовања за остваривање безбедности у држави (*Standard model of policing*) се базирао на репресији, односно деловању надлежних органа тек након сазнања за извршење кривичног дела које се углавном дешава по пријави оштећеног. Суштина овог приступа је у расветљавању и истрази већ извршеног кривичног

⁸⁴ Рад различитих служби безбедности у САД био је затворен јер је након 11. септембра дошло до открића да се то могло спречити да су се информације служби међусобно размењивале. Поједине службе су поседовале информације о обуци у управљању летелицама многих исламских припадника, друге о куповини и шверцу материјала који се могу искористити у прављењу бомби итд. Али на такве информације се није реаговало на адекватан начин.

⁸⁵ *Приручник ОСЦЕ (Organization for Security and Co-operation in Europe) – Рад полиције заснован на обавештајним сазнањима*, Беч, 2017, стр. 17.

дела, хапшењу извршиоца и покушају спречавања настанка већих последица. Овакав приступ је изложен критици јер је кривично дело већ извршено и штета начињена, а надлежни органи реагују након тога. Тада се органи безбедности нису у великој мери мешали у приватан живот грађана. Превентивни рад се није примењивао и базирао се на повременим разговорима са грађанима, односно патролној и позорничкој делатности.⁸⁶ Није постојао систематизован и организован начин деловања на безбедносно интересантним локацијама и према безбедносно интересантним лицима. Дакле, у традиционалном моделу полиција је деловала скоро искључиво реактивно, односно деловала је тек након избијања инцидентних ситуација.⁸⁷

Традиционални приступ у обавештајном смислу је био везиван за заштиту владајуће политичке групе, те су органи безбедности били стуб који је омогућавао њихов опстанак на власти. Органи безбедности су називани политичком полицијом, јер имали за приоритет права грађана, већ су заступали интересе врха политичке власти. С тим у вези, може се закључити да се безбедност државе стављала испред безбедности грађана. У периоду примене репресивног модела није била развијена информациона технологија, па су евиденције о кривичним делима, учиниоцима и друге безбедносне информације вођене ручно на папиру, чиме је било отежано праћење свих дешавања и проналажење потребних информација. Самим тим сузбијање организованог криминалитета је било тешко јер је он најчешће био "криминалитет без жртве" (корупција, криминалитет у вези са опојним дрогама).

Мане традиционалног приступа сузбијању криминалитету је надоместио нови модел "рад полиције у локалној заједници" (*Community – oriented policing*). Он се заснива на стварању партнерских односа између полиције и заједнице, као и отклањању услова који доводе до криминалитета. Партнерски односи са локалном заједницом подразумевају позорничке и патролне делатности које ће остваривати непосредне контакте са заједницом и тако стећи поверење и бољу комуникацију у заједници. Успостављањем поверења и отворених канала за комуникацију између заједнице и полиције довешће до позитивних ставова грађана о целокупној безбедносној ситуацији. На основу предлога грађана биће много лакше организовати и усмерити рад полиције ка отклањању субјеката угрожавања

⁸⁶ МУП РС: *Приручник за рад полиције у заједници*, Београд, 2017, стр. 20-23.

⁸⁷ *Рад полиције у заједници у Босни и Херцеговини*, Приручник, Сарајево, 2010, стр. 21-22.

безбедности. Програм рада у локалној заједници обухвата састанке са представницима група из заједнице и отворену дискусију о свим проблемима.⁸⁸

СТИЦАЊЕ ПОВЕРЕЊА ЈЕ САМО ПОЧЕТНИ КОРАК, А ЗАТИМ ДА БИ СЕ ОДРЖАО ОВАКАВ ОДНОС ИЗМЕЂУ ЗАЈЕДНИЦЕ И ПОЛИЦИЈЕ ПОТРЕБНО ЈЕ ТО МЕЂУСОБНО ПОВЕРЕЊЕ НЕГОВАТИ. ГРАЂАНИ САМИ ОДРЕЂУЈУ КОЈИ СУ БЕЗБЕДНОСНИ ПРОБЛЕМИ И У САРАДЊИ СА ПОЛИЦИЈОМ СТВАРАЈУ КОНЦЕПТ КОЈИ ЋЕ ПОЛИЦИЈА СПРОВЕСТИ У ДЕЛО РАДИ ОТКЛАЊАЊА ТИХ ПРОБЛЕМА. ОВАКАВ ПРИСТУП ОМОГУЋАВА ВЕЋЕ УКЉУЧИВАЊЕ НИЖИХ НИВОА ПОЛИЦИЈСКИХ СТРУКТУРА, А САМИМ ТИМ ЗАХТЕВА ОД ЊИХ И ОДРЕЂЕН НИВО ОБУЧЕНОСТИ КАКО БИ ПРУЖИЛИ АДЕКВАТНЕ ОДГОВОРЕ НА ЗАХТЕВЕ ЗАЈЕДНИЦЕ. ДИРЕКТНИМ РАЗГОВОРИМА СА ГРАЂАНИМА МОГУ СЕ САЗНАТИ БЕЗБЕДНОСНИ ПРОБЛЕМИ (ПРОБЛЕМИ СА ОПОЈНИМ ДРОГАМА, СУМЊИВО БОГАЋЕЊЕ ПОЈЕДИНАЦА, ПРИСУСТВО НЕПОЗНАТИХ И СУМЊИВИХ ЛИЦА, СУКОБИ И НЕСУГЛАСИЦЕ). САЗНАЊЕМ ЗА ОВЕ ИНДИЦИЈЕ МОЖЕ СЕ ПРАВОВРЕМЕНО РЕАГОВАТИ. ГРАЂАНИ БИ ТАКОЋЕ УВИДЕЛИ ДА СЕ ДЕЛИНКВЕНТНО И НЕЛЕГАЛНО ПОНАШАЊЕ НЕ ИСПЛАТИ, ТЕ БИ СЕ ОДВРАТИЛИ ОД ТАКВОГ ДЕЛОВАЊА. ПОЛИЦИЈА БИ ГРАЂАНИМА ПРУЖИЛА ЗАШТИТУ, А У ЗАХВАЛНОСТ ОНИ БИ ПОЛИЦИЈУ ОБАВЕШТАВАЛИ О СТАЊУ БЕЗБЕДНОСТИ. РАД ПОЛИЦИЈЕ У ЗАЈЕДНИЦИ ЈЕ, ЗАПРАВО, ПРЕВЕНТИВНИ МОДЕЛ.

ПРОБЛЕМСКИ ОРИЈЕНТИСАН РАД ПОЛИЦИЈЕ (*Problem – oriented policing*) ПОДРАЗУМЕВА УСМЕРЕНОСТ ПОЛИЦИЈЕ НА РЕШАВАЊЕ ПРОБЛЕМА, ТЕ СЕ САРАДЊА И КОМУНИЦИРАЊЕ ИЗМЕЂУ ПОЛИЦИЈЕ И ЗАЈЕДНИЦЕ НАЈБОЉЕ ВИДИ КАДА ПОСТОЈИ ПРОБЛЕМ У ЗАЈЕДНИЦИ КОЈИ ПОЛИЦИЈА МОРА ДА РЕШИ. КАДА ПОЛИЦИЈА ОТКЛОНИ ПРОБЛЕМ „ПОВЛАЧИ“ СЕ ИЗ ЗАЈЕДНИЦЕ. ЗАДАТАК ПОЛИЦИЈЕ ЈЕ ДА СЕ НЕ МЕША ПРЕТЕРАНО У ЖИВОТ ГРАЂАНА, ВЕЋ ДА РЕАГУЈЕ САМО КАДА УОЧИ ПРОБЛЕМ, РАДИ ЊЕГОВОГ РЕШАВАЊА И ОТКЛАЊАЊА ПОСЛЕДИЦА. ЗБОГ РЕШАВАЊА ПРОБЛЕМА, ЗАШТИТЕ И ОМОГУЋАВАЊА НОРМАЛНОГ ЖИВОТА У ЗАЈЕДНИЦИ, ГРАЂАНИ ЋЕ О БЕЗБЕДНОСНИМ ПРОБЛЕМИМА ОБАВЕШТАВАТИ ПОЛИЦИЈУ И ПРУЖАТИ ЈОЈ ПРАВОВРЕМЕНЕ И ТАЧНЕ ИНФОРМАЦИЈЕ, НА ОСНОВУ КОЈИХ ЋЕ ОНА ГРАДИТИ ПРОАКТИВНЕ СТРАТЕГИЈЕ ПРЕВЕНЦИЈЕ. ПОВЕРЕЊЕ ГРАЂАНА У ПОЛИЦИЈУ ЋЕ ПОСТОЈАТИ СВЕ ДОК ОНА УСПЕШНО РЕШАВА СВЕ ПРИЈАВЉЕНЕ ПРОБЛЕМЕ. УКОЛИКО ПОЛИЦИЈА ИЗГУБИ ПОВЕРЕЊЕ ЗАЈЕДНИЦЕ, КРИМИНАЛИТЕТ ЋЕ ПОЧЕТИ НАГЛО ДА РАСТЕ.⁸⁹

ПРОБЛЕМСКИ ОРИЈЕНТИСАН РАД ПОЛИЦИЈЕ ПРЕСТАВЉА УНАПРЕЂЕНИ ТРАДИЦИОНАЛНИ МОДЕЛ, ЈЕР ОН НИЈЕ ОКРЕНУТ САМО КОНКРЕТНОМ КРИВИЧНОМ ДЕЛУ, ВЕЋ ГРУПИ ДЕЛИКТНИХ

⁸⁸ М. Иветић, *Рада полиције у заједници између стратегије и основне полицијске обуке у Србији*, Безбедност, Министарство унутрашњих послова Републике Србије, број 2, Београд, 2017, стр. 133-140.

⁸⁹ А. Braga: *Problem-oriented policing and crime prevention*, Criminal Justice Press, Monsey, New York, USA, 2008, pp. 9-16

понашања која угрожавају квалитет живота у заједници („проблем“). Такође, овај приступ захтева сарадњу са заједницом, али не константу као код модела сарадње полиције у локалној заједници, већ периодично по потреби и захтевима заједнице. Мане оваквог приступа је истакао Херман Голдстајн када је рекао да је полиција неефикасна зато што пажњу усмерава претежно на начине на које ће ефикасно реаговати на извршено кривично дело или прекршај, те се не бави узроцима који су довели до проблема⁹⁰.

Рад полиције заснован на рачунарској статистици (*CompStat* - *compare stats* - компаративна статистика) подразумева коришћење прикупљених информација у различитим временским периодима како би се исказало стање криминалитета. Он представља подршку руководиоцима приликом доношења стратешких и тактичких одлука. То је модел управљачке одговорности који користи рачунарску аналитику од стране виших (руководећих) службених лица у циљу да се спроведу у дело замисли нижих службених лица. Нижа (извршилачка) службена лица обављањем свакодневних активности у заједници прикупљају информације о стању безбедности и достављају их руководиоцима на даље одлучивање, који на основу њих одређују безбедносно интересантне локације и лица захваљујући криминалистичкој аналитици, која додуше није иста као што је то случај у полицијско – обавештајном моделу.⁹¹

FBI (Федерални биро за истраге), по многим најбоља служба за истраге посебно тешких облика криминалитета, развио је ову методологију поступања. Како је навео Жељко Никач прикупљање података је базирано на типском упитнику (*FBI Uniform Crime Reporting – UCR*) и на подацима о капацитетима локалне полиције, њеним активностима и резултатима⁹². Подаци се складиште у посебну системску књигу (*COMPSTAT book*) која обухвата одређено временско раздобље и анализира од стране посебне службе (аналитике). На основу анализираних података већ учињених кривичних дела ствара се подлога руководиоцима за планирање и спровођење конкретних акција. Овај модел је почео да се примењује у New York-у 1994. године.

⁹⁰ H. Goldstein: *Improving Policing: A Problem Oriented Approach*, Crime&Delinquency, United States of America, 1979, pp. 236-243.

⁹¹ O. Habib: *Compstat: Strategic Police Management for Effective Crime Deterrence in New York City*, New York, march 2011, pp. 6-11.

⁹² Ж. Никач.: *Полиција у заједници*, Београд, 2014, стр. 168.

Рад полиције вођен информацијама представља савремени модел који настаје демократским променама које су задесиле већину држава крајем 20. и почетком 21. века. До тада је криминалистичко–обавештајна активност коришћена повремено како би се сакупили докази и поткрепила оптужница за извршено кривично дело. Још увек није било проактивног деловања, али је и у том периоду већ почела да оживљава свест о потреби заштите безбедности друштва од различитих облика угрожавања. Савремени модел се не базира искључиво на репресији, већ је усмерен на стварање услова да до кривичног дела уопште не дође, односно да се кривично дело открије пре него што је извршено. Превентивно деловање се састоји у спречавању вршења кривичних дела, што је могуће само ако се благовремено поседују потребне информације, односно проактивно деловање које подразумева откривање кривичних дела у тренутку извршења и спречавање даљих негативних последица. Праћењем дешавања и добром сарадњом са грађанима може се сазнати за велики број потенцијалних проблема који могу бити решени пре ескалације. Овакав рад органа безбедности се не може статистички исказати, што је један од разлога зашто он није у потпуности заживео⁹³. Али када је у питању заштита од најопаснијих облика угрожавања безбедности овакав начин поступања је неминован.

Први корак у борби против организованог криминалитета је схватање потребе да се развије широка и посебна мрежа сарадника која прикупља информације и усмерава их ка органима безбедности. Временом су се усавршили софтверски системи који су допринели бржем и бољем обрађивању и коришћењу информација, као и развој форензике која је допринела обезбеђивању доказа неопходних суду за доношење коначне одлуке. Промене су довеле до нових овлашћења органа безбедности, које су засноване на посебним истражним методама. Оне омогућавају прикупљање доказног материјала и оперативних сазнања до којих се не би могло доћи на други начин, а пошто се њима у великој мери задире у људска права, стављене су под контролу правосуђа.

Објекти прикупљања информација су, пре свега, лица из криминогених средина, али се та активност не може ограничити само на њих, будући да информације могу доћи и од грађана, медија, штампе, интернета и др. Све прикупљене информације се морају

⁹³ Полицијски службеници добијају бонус од 20% на плату ако ухвате извршиоца у тренутку предузимања радње извршења кривичног дела, па се то може навести као један од разлога због чега су више окренути ad hoc хватању учинилаца него превентивним радом у локалној заједници.

оценити, систематизовати и унети у базу где ће се ставити у однос са другим постојећим информацијама. Након прикупљања и обраде, следи размена информација са другим органима безбедности, па је неопходно успостављање сарадње између Министарства унутрашњих послова и других органа безбедности, и то најбоље кроз јединствене базе података.⁹⁴

2.3. Савремени криминалистичко-обавештајни модели (*Intelligence – led policing u Criminal Intelligence*)

Криминалистичко-обавештајни рад је појам који добија свој прави смисао тек у 20-том веку у Великој Британији. При његовом дефинисању полазимо од речи *Intelligence* која се у теорији схвата на различите начине. Најчешће, ова реч означава обавештајну активност, обавештајни циклус или обавештајни податак. У британској литератури, Давид Картер (David Carter) одређује *Intelligence* као производ аналитичког процеса, где се прикупљени подаци из различитих извора процењују, применом логичких метода интегришу и из њих изводе закључци, процене и прогнозе развоја криминалног феномена⁹⁵. Џери Ратклиф (Jerry Ratcliffe) користи термин *Criminal Intelligence* под којим говори о стварању обавештајног знања о криминалитету на основу чега се доносе релевантне тактичке, оперативне и стратешке одлуке за рад органа безбедности у циљу његовог сузбијања⁹⁶.

Дакле, на основу прикупљених података и информација који се адекватно обрађују и анализирају долази се до знања које се може искористити за отклањање изазова, ризика и претњи по безбедност грађана и државе. *Intelligence – led Policing* представља пословни модел руковођења који се базира на прикупљању података и информација које се затим анализирају и користе за стварање објективног оквира руководиоцима за одлучивање о

⁹⁴ Београдски центар за безбедносну политику (БЦБП) је 2016. године представио нови модел закона о организовању органа безбедности, по коме ће уместо досадашње три БИА, ВБА И ВОА, постојати две. Са једне стране БИА би се бавила обавештајно–безбедносним пословима у држави, а са друге стране ВБА и ВОА би биле спојене у Војно обавештајно–безбедносну агенцију (ВОБА) која би се бавила обавештајним и безбедносним пословима одбране државе и заштите Министарства Одбране и Војске Републике Србије. Предлог се односио и на јединствен закон о безбедносним службама који обухвата све стандарде, норме и регулативе на једном месту, уместо садашња три закона и мноштво подзаконских аката, јер је и сам Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије указао на јединственост обавештајно–безбедносног система.

⁹⁵ D. Carter: *Law Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local, and Tribal Law Enforcement Agencies*, U. S. Department of Justice, 2009, стр. 10-14.

⁹⁶ J. Ratcliffe: *Intelligence Led Policing*, (Willan publishing), London, 2016, pp. 3-7.

смањењу криминалитета, предузимање превентивних и репресивних мера и радњи, спровођење стратегија и планова, али и за одлучивање о мерама и радњама које треба предузети према учиниоцима тешких кривичних дела.

Криминалистичко-обавештајни модел подразумева употребу свих расположивих информација добијених током свакодневних активности. прикупљених на уобичајеним проактивним и репресивним истражним методама супростављања криминалитету. Међутим, данас се тежи широј примени превентивних мера и радњи које ће обезбедити знање о криминалитету и његовим учиниоцима још у фази припремања и планирања кривичних дела. У теорији се наводе три разлога за примену овог модела.⁹⁷ То су:

- Јаз у борби против криминалитета указује на неуспех репресивног начина рада који није у стању да се избори са његовим порастом јер не поседује адекватне информације, нити користи савремене информационе системе у повезивању и аналитичкој обради истих са циљем уочавања битних одредница од значаја за његово ограничавање. Повећан обим криминалитета указује на потребу за ангажовањем људских ресурса у већем обиму, односно на боље искоришћавање постојећих капацитета, што и јесте циљ савременог криминалистичко–обавештајног рада управљаног информацијама,
- Побољшање у информационим технологијама од краја 20–ог века отвара пут ка усвајању тих достигнућа од стране органа безбедности. Првобитно су били подстицани да прикупљају велике количине статистичких података који су коришћени на унутрашњем плану како би утицали на доношење стратешких и тактичких одлука у оквиру органа безбедности. Криминалистички аналитичари, као део посебних одељења, имали су задатак да користећи информационе технологије обрађују прикупљене податке и да на тај начин обезбеде руководиоцима подршку и тако створе слику о криминалитету као основу за доношење адекватних краткорочних и дугорочних одлука и
- Пораст тешког и организованог криминалитета је последица отварања граница и све веће размене између држава која је довела до позитивних, али и негативних ефеката. Тако је дошло до великих предности у трговинским разменама, али таква

⁹⁷ OSCE Guidebook: *Intelligence-Led Policing*, Vienna, Austria, June 2017, pp. 21-23.

ситуација погодује и криминалитету јер олакшава његово кретање и деловање на међународном плану. Док сарадња између држава захтева мукотрпан и дуг процес усаглашавања нормативних процеса, криминалитет, посебно онај који има карактер организованости, је флексибилнији, па се лако прилагођава новонасталој ситуацији тражећи слободан простор за своје деловање. Сарадња између органа безбедности захтева нормативно уређење и организацијско реструктуирање како би се успешно деловало на међународном нивоу. Зато данас у свету постоји више обавештајних организација са међународном надлежношћу у прикупљању и размени информација, као што су: Одељење државне безбедности (US), Агенција за сузбијање организованог криминалитета Уједињеног Краљевства (SOCA), Канадска обавештајна служба (CISC), Аустралијска комисија за сузбијање криминалитета (ACC), Федерална полиција Аустралије (AFP) и др.

Публикација Британског владиног финансијског тела *Helping with Enquiries*⁹⁸ из 1993. године изнела је критике на криминалистичко–обавештајни рад истичући недостатак ефикасности, неискоришћеност ресурса и већи фокус на кривична дела, те је нагласила стратешке смернице са циљем подстицања:

- ✓ боље искоришћености постојећих новчаних, техничких и информационих потенцијала у борби против криминалитета и
- ✓ прелазак са репресивног на проактивни приступ који је усмерен на учиниоца кривичног дела.

Тако је у Уједињеном Краљевству 2002. године одржан и *Criminal Intelligence Sharing Summit* са задатком промовисања размене информација будући да је процењено да је доташњи репресивни приступ у сузбијању криминалитета неефикасан јер не може да се супростави његовим савременим облицима. Зато је на овом самиту представљен криминалистичко–обавештајни модел као оквир за превенцију и смањење криминалитета који би се базирао на међународној размени информација и међусобној сарадњи држава у ограничавању криминалитета.

⁹⁸<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20150423181142/http://archive.audit-commission.gov.uk/auditcommission/subwebs/publications/studies/studyPDF/1079.pdf> преузето дана 15.08.2018.

Полицијски рад под вођством обавештајних информација наглашава анализу и обавештајне податке као кључне за објективно доношење одлука којима се одређују приоритетни криминални токови, жртве, учиниоце и криминалне групе. Овакав модел, омогућава смањење криминала и штете, поремећаја и превенције путем стратешког и тактичког управљање, распоређивање и извршење.⁹⁹ Полицијски рад под вођством обавештајних информација представља модел борбе против криминала који се базира на ефективном прикупљању и анализу информација - који има потенцијал да буде најважније средство за органе безбедности у 21. веку.¹⁰⁰ Тако да можемо рећи да је криминалистичко–обавештајни модел концептуални модел који користи криминалистичку аналитику и криминалистичко–обавештајне активности на стратешки начин како би благовремено открио потенцијалне учиниоце кривичних дела.

2.4. Методе криминалистичко-оперативног рада

2.4.1. Појам и врсте метода криминалистичко–оперативног рада

Под криминалистичко-оперативним радом се подразумева систем оперативно-тактичких, доказних и посебних доказних мера и радњи које се припремају конспиративно, а спроводе се са циљем прикупљања оперативних и доказних информација о постојању одређеног степена сумње да се планира или да је извршено кривично дело, о његовом учиниоцу и кривици, стању и појавама о безбедносно интересантним објектима и просторима, као и о безбедносно интересантним лицима.¹⁰¹

Он обухвата: а) оперативну контролу, б) оперативну обраду, в) финансијске истраге и г) одузимање имовине проистекле из кривичног дела.

2.4.1.1. Оперативна контрола

Оперативна контрола обухвата скуп криминалистичких оперативних, тактичких и техничких мера и радњи које се предузимају превентивно са циљем откривања и спречавања припремања и извршења кривичних дела, контроле безбедносно

⁹⁹ J. Ratcliffe: *Intelligence-Led Policing*, 2nd Edition, London/New York: Routledge, 2016, pp. 66.

¹⁰⁰ G. Kelling and W. Bratton: *Policing terrorism*, Manhattan Institute, Civic Bulletin 43, No. 12, New York, 2006, pp. 5.

¹⁰¹ З. Ђурђевић, Н. Радовић, *Криминалистичка оператива*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2012, стр. 35-39.

интересантних лица и криминалних група, праћења безбедносно интересантних догађаја, објеката и простора, односно праћења различитих манифестација испољавања противправне имовинске користи.

У теорији се могу користити и други термини као што је „оперативна контрола“ која обухвата криминалистичко–оперативне мере и радње које су усмерене на кривична дела и њихове учиниоце.¹⁰² Такође, неки аутори користе и термин "криминалистичка контрола" која обухвата криминалистичко–тактичке и техничке мере и радње које су усмерене на спречавање криминалитета и праћење других безбедносно интересантних појава и догађаја.¹⁰³ С обзиром на то да се овде примењују мере и радње које су наведене у члану 47. Закона о полицији са циљем обављања полицијских послова из члана 30. Закона о полицији, као и мере и радње које су наведене у члану 286. Законика о кривичном поступку, те будући да је оперативна контрола предмет и метод рада криминалистичке полиције, то указује да се може користити и термин криминалистичко–оперативна контрола, уместо оперативна контрола. Тако схваћена криминалистичка–оперативна контрола подразумева примену криминалистичких и оперативних мера и радњи, од стране припадника криминалистичке полиције са циљем праћења и проучавања криминалитета, идентификовања жаришних тачака, процене безбедносно интересантних лица, објеката и простора, прогнозе криминалитета и др.

Да би се отворио предмет оперативне контроле неопходно је да постоји општа сумња¹⁰⁴, односно:

- ✓ да се у одређеној средини, простору или месту врше или би могло доћи до извршења кривичних дела и прекршаја и
- ✓ да одређено лице или група врше или би могла извршити кривична дела и прекршаје.

Постојање опште сумње је законски основ за отварање предмета оперативне контроле. Задатак оперативне контроле је систематско праћење безбедносно интересантних догађаја, објеката и простора, одређене категорије извршилаца кривичних

¹⁰² З. Ђурђевић, Н. Радовић, *op. cit.* стр. 43-45.

¹⁰³ М. Бошковић, М. Матијевић, *Криминалистичка оператива*, Бања Лука, 2007, стр. 50-51.

¹⁰⁴ Под општом сумњом се сматрају индиције неких лица или средине које указују на безбедносно интересантна лица, објекте или просторе, чије наводе је потребно проверити на одговарајуће начине.

дела и прикупљање података и информација о безбедносно интересантним лицима склоним вршењу кривичних дела и прекршаја, као и других инкриминисаних појава, а све у циљу предузимања адекватних превентивно–репресивних мера и радњи.¹⁰⁵ Дакле, предмет оперативне контроле могу бити: а) лица, б) групе, в) објекти, г) организације и д) простори.

Свака отворена оперативна контрола се евидентира у регистру оперативних контрола од стране надлежне организационе јединице полиције. Поред мера и радњи из Законика о кривичном поступку и Закона о полицији, у оперативној контроли се користе и информатори и сарадници како би се остварио увид у кретање, везе и активности одређених лица, односно праћење појава у објектима и просторима. Оперативна контрола има тачно одређен предмет, па је сходно томе потребно дефинисати и тачно одредити мере и радње које ће се предузимати, а и полицијске службенике који ће их спроводити. Планом оперативне контроле неопходно је разрадити реализацију свих мера и радњи, укључујући и улогу полицијских службеника криминалистичке полиције, секторских радника, начин ангажовања оперативних веза, врсте информација и начин њиховог прикупљања из отворених и затворених извора¹⁰⁶. Успешна оперативна контрола зависи од сарадње и координације рада свих полицијских службеника који су укључени у рад.

План оперативне контроле садржи¹⁰⁷:

- 1) предмет оперативне контроле (лице, група, организација, објекат, простор),
- 2) задатак и циљ оперативне контроле (провера опште сумње, праћење стања и догађаја у безбедносно интересантним организацијама, објектима и просторима),
- 3) податке о предмету оперативне контроле:
 - лице: биографија, извод из казнене и других евиденција, досадашње кривичне пријаве, подаци о месту пребивалишта и боравишта, запослење, списак сродника, лица са којима се дружи приватно и пословно, везе са криминалном средином и др.,
 - група: организација и начин функционисања, разлог формирања, чланови, место сваког члана у структури групе са задацима које обавља, пребивалиште и

¹⁰⁵ З. Ђурђевић, Н. Радовић, *op. cit.* стр. 44.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ В. Кривокапић, О. Крстић, *Криминалистичка тактика 2*, Београд, 1995, стр. 307.

- боравиште сваког члана групе, место окупљања, начин комуникације, повезаност са другим групама и лицима, начин решавања конфликтних ситуација и др.,
- организација: врста регистроване делатности, место регистрације, број запослених лица, структура запослених лица, дијаграм повезаности лица и њихових послова, дијаграм обављања делатности и др. и
 - објекат и простор: прегледан списак лица која долазе, лица која су проблематична и осуђивана, лица која су под надзором, запослена лица и др., заједно са адресама пребивалишта и боравишта, родбинским, пријатељским и пословним везама итд.
- 4) мере и радње у оквиру оперативне контроле са конкретним лицима задуженим за њихову реализацију,
- 5) начин координације и сарадње у предузимању мера и радњи и
- 6) начин обраде података до којих се дошло предузимањем мера и радњи, израда аналитичких докумената о могућим криминалним активностима.

Битно је нагласити да се у оквиру оперативне контроле не примењују доказне и посебне доказне радње чија примена захтева постојање основа сумње, већ се овде прикупљају оперативна сазнања применом различитих оперативно – тактичких мера и радњи као и уз помоћ оперативних веза.

2.4.1.2. Оперативна обрада

Оперативна обрада је скуп оперативно-тактичких и техничких мера и радњи¹⁰⁸, доказних¹⁰⁹ и посебних доказних радњи¹¹⁰ које се предузимају у складу са циљем да се открију и расветле кривична дела, пронађу и лише слободе њихови учиниоци и створе

¹⁰⁸ Према Законику о кривичном поступку у оперативно–тактичке мере и радње спадају: прикупљање обавештења од грађана; преглед превозних средстава, путника и пртљага; ограничење слободе кретања на одређеном простору за неопходно потребно време а најдуже до осам часова; предузимање потребних мера у вези са утврђивањем истоветности лица и предмета; распис потраге за лицем и предметима за којима се трага; у присуству одговорних лица изврши преглед објеката и просторија државних органа, предузећа, радњи и других правних лица, увид у њихову документацију и да је по потреби одузме; предузимање других потребних мера и радњи. (члан 286. став 2. ЗКП)

У Закону о полицији су наведене полицијске мере и радње (члан 47. став 2. ЗОП) које предузимају полицијски службеници приликом обављања полицијских послова (члан 30. став 2. ЗОП).

¹⁰⁹ Према Законику о кривичном поступку доказне радње спадају: саслушање окривљеног, испитивање сведока, вештачење, увиђај, реконструкција догађаја, исправе, узимање узорака, провера рачуна и сумњивих трансакција, привремено одузимање предмета и претресање.

¹¹⁰ Према Законику о кривичном поступку у посебне доказне радње спадају: тајни надзор комуникације, тајно праћење и снимање, симуловани послови, рачунарско претраживање података, контролисана испорука и прикривени иследник.

услови за ефикасно спровођење истраге.¹¹¹ Дакле, оперативна обрада се отвара и води када је то неопходно како би се открило и расветлило кривично дело, дошло до откривања и лишавања слободе учиниоца кривичног дела или организоване криминалне групе, а за шта је неопходан дужи оперативни рад уз синхронизовану и систематичну употребу оперативно-тактичких и доказних мера и радњи. Пре свега, оперативна обрада се отвара и води за озбиљна и тешка кривична дела као што су: организовани криминалитет, тероризам, привредни или високотехнолошки криминалитет, криминалитет са елементима насиља, серијска кривична дела и сл.¹¹²

Прикупљене информације на основу предузетих мера и радњи представљају полазну основу за почетак истраге којом руководи јавни тужилац, а након које ће се донети коначна одлука о подизању оптужнице или о обустави кривичног поступка. За покретање истраге од значаја су не само предузете доказне радње, већ и оперативно-тактичке мере и радње, које још у предистражном поступку могу указати на кривицу одређеног лица и тако сузити круг лица који могу бити предмет интересовања.

Полиција је дужна да предузме све потребне мере и радње како би се открио учинилац кривичног дела, да се учинилац или саучесник не сакрију или не побегну, да се открију и обезбеде трагови кривичног дела и предмети који могу послужити као доказ у кривичном поступку, као и да се прикупе сва обавештења која би могла бити од користи за успешно вођење кривичног поступка (члан 286. став 1. ЗКП). Оперативна обрада се отвара када постоје основи сумње да је извршено кривично дело које се гони по службеној дужности.¹¹³

Када се испуни тај критеријум, подноси се предлог за отварање оперативне обраде надлежној организационој јединици, уз који се доставља и план рада по оперативној обради са конкретним задацима, извршиоцима и роковима. Коначну одлуку о отварању оперативне обраде доноси Начелник Управе криминалистичке полиције (УКП) која се налази у седишту МУП или лице које он овласти. Након одобравања, оперативна обрада се враћа подносиоцу на даље поступање. Оперативна обрада се окончава: а) када се кривично дело докаже и његов учинилац лиши слободе, односно лише слободе чланови

¹¹¹ З. Ђурђевић, Н. Радовић, *op. cit.* стр. 45.

¹¹² М. Шкулић, З. Ивановић, *Криминалистичка тактика*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 72-84.

¹¹³ З. Ђурђевић, Н. Радовић, *op. cit.* стр. 46.

организоване криминалне групе, б) у случају застарелости кривичног гоњења, в) због смрти лица над којим је отворена оперативна обрада и г) када престану разлози због којих је обрада отворена.

2.4.1.3. Финансијске истраге и одузимање имовинске користи стечене криминалом

Финансијске истраге имају велику улогу у откривању и сузбијању кривичних дела организованог криминалитета, због комплексног односа који постоји између општег и економског криминалитета са организованим криминалитетом. Наиме, финансијске истраге се воде са циљем откривања противправне имовинске користи која је прибављена извршеним кривичним делом и затим њеног одузимања кроз законски спроведен поступак. Суштина вршења кривичних дела организованог криминалитета, између осталог, јесте прибављање противправне имовинске користи¹¹⁴, те финансијске истраге имају задатак да праћењем токова новца и осталих облика имовинске користи остварених кривичним делом, идентификују „трагове“ кретања незаконито стечене имовинске користи и изврше лоцирање њених крајњих корисника. Значајан допринос у откривању, спречавању а затим и одузимању нелегално стечене имовине, као и вођењу финансијских истрага против осумњичених лица, дао је Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела који је донет 2008. године.¹¹⁵ Он је важио до 2013. године када је донет нови Закон којим се уређује иста област.

¹¹⁴ Г. Илић, *Одузимање имовине проистекле из кривичног дела - осврт на предложена законска решења*, Ревија за безбедност, број 10, Београд, 2008, стр. 21.

¹¹⁵ Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, *Службени гласник РС*, бр. 97/08.

Слика 1: Шематски приказ повезаности кривичних дела која су предмет финансијских истрага

Према Закону о одузимању имовине проистекле из кривичног дела¹¹⁶ из 2013. године у члану 1. уређени су услови, поступак и органи надлежни за откривање, одузимање и управљање одузетом имовином. Надлежни органи према овом закону су: јавни тужилац, суд, Јединица за финансијску истрагу¹¹⁷ и Дирекција за управљање одузетом имовином¹¹⁸. Организоване криминалне групе након прибављања имовинске користи на нелегалан начин, прибегавају прању новца које је у Републици Србији инкриминисано као посебно привредно кривично дело. Овим Законом у члану 3. став 2. под имовином проистеклом из кривичног дела сматра се имовина власника која је у очигледној несразмери са његовим законитим приходима.

¹¹⁶ Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, *Службени гласник РС*, бр. 32/13 и 94/16.

¹¹⁷ Јединица за финансијску истрагу је специјализована оргнаизациона јединица МУП која се бави пословима откривања имовине проистекле из кривичног дела и сличним пословима, по службеној дужности или по налогу јавног тужиоца или суда.

¹¹⁸ Дирекција за управљање одузетом имовином врши процену, складишти, чува и продаје одузету имовину, води евиденције о имовини, пружа међународну правну помоћ, врши обуку и друге послове.

2.5. Органи за примену криминалистичко-обавештајног модела у Републици Србији

2.5.1. Организационе јединице у МУП

Модернизацију и глобализацију савремене криминалне делатности, посебно делатности у оквиру организованог криминалитета, прати потреба да се ангажована полиција специјализује и тако усаврши своје поступање применом нових начина и метода рада. Криминалистичко-обавештајна делатност се јавља као један од одговора на савремено настојање криминалних организација, нарочито после пораста организованог, високотехнолошког и привредног криминалитета са карактером транснационалности.

У Републици Србији је криминалистичко-обавештајна делатност још у фази изградње јер њена структура, функције и активности нису у потпуности дефинисане. Овај модел се, пре свега, преузима од других држава и прилагођава постојећој ситуацији у организацији и функционисању МУП-а. У оквиру МУП-а налази се Управа криминалистичке полиције (УКП) која је одговорна за стање и организовање послова на откривању и сузбијању свих облика организованог криминалитета, за превенцију и сузбијање осталих облика криминалитета. Сходно томе, ова Управа планира, организује благовремено информисање, извештавање и координацију рада служби, као и примену оперативно-техничких и тактичких мера на расветљавању и документовању свих кривичних дела, у складу са законом.¹¹⁹

Управа криминалистичке полиције у свом саставу има:¹²⁰

- Службу за борбу против организованог криминала,
- Службу за сузбијање криминала,
- Службу за откривање ратних злочина,
- Службу за специјалне истражне методе,
- Службу за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике,
- Службу за криминалистичку аналитику,

¹¹⁹ <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/direkcija-policije/uprave/uprava%20kriminalisticke%20policije/> преузето дана 22.08.2018.

¹²⁰ Д. Субошић, *Организација и послови полиције*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2013, стр. 85.

- Службу за борбу против тероризма и екстремизма,
- Службу за превенцију наркоманије и сузбијање кријумчарења наркотика,
- Одељење за опсервацију и документовање,
- Одсек за унапређење послова превенције криминала и
- Национални криминалистичко-технички центар.

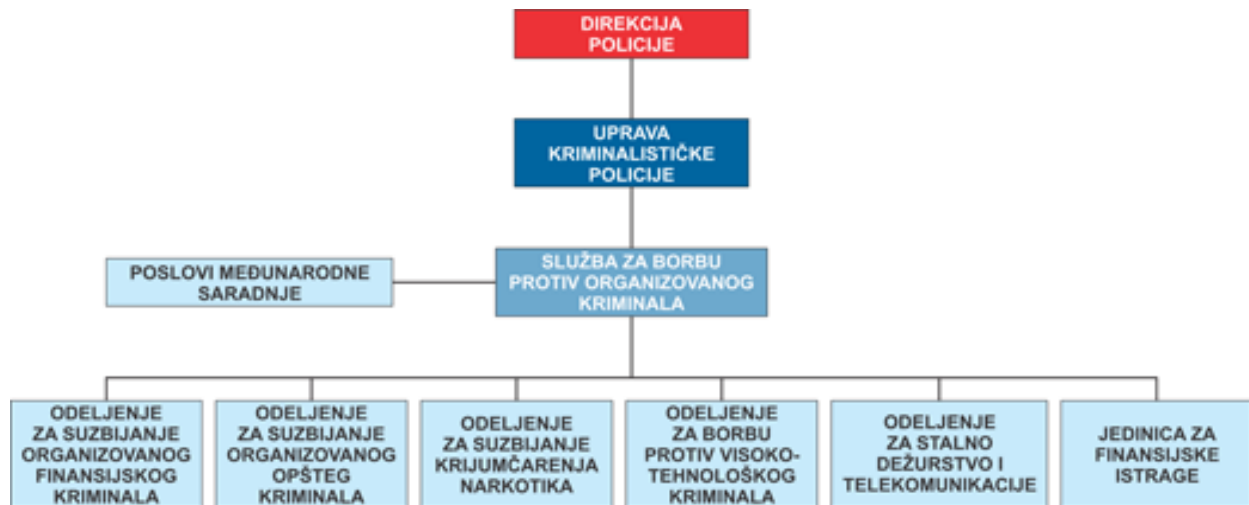
У наставку рада изложићемо делатности Службе за борбу против организованог криминала (СБПОК) и Службе за криминалистичко–обавештајне послове и прикривене иследнике (СКОППИ).

2.5.1.1. Служба за борбу против организованог криминала (СБПОК)

Служба за борбу против организованог криминала (СБПОК) је организациона јединица Министарства унутрашњих послова у оквиру Управе криминалистичке полиције која је основана 01. октобра 2001. године под називом: "Управа за борбу против организованог криминала", а да би се потом променила њена организација и назив. Након промењеног назива, наставила је са радом заснованим на истом задатку, а то је да се кроз сарадњу и партнерство са осталим органима у земљи и органима и институцијама у другим државама, уз коришћење свих расположивих законских средстава, на што ефикаснији начин супростави организованом криминалитету у Србији, као и криминалитету на међународном нивоу.¹²¹

Организовани криминалитет је специфичан по великој брзини прилагођавања и трансформисања, па је његов негативан утицај лако препознатљив. СБПОК је окренута на сузбијање свих облика криминалитета који испољавају организованост као што је: кријумчарење опојних дрога, трговина људима и илегалне миграције, кријумчарење оружја и експлозива, кријумчарење моторних возила и њихових делова, отмица, изнуда, уцена, прање новца, превара са платним картицама, корупција, високотехнолошки криминалитет и др.

¹²¹ Г. Крстић, *Специјализација државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције са посебним освртом на однос између јавног тужилаштва и полиције*, НБП, Журнал за криминалистику и право, број 3, Београд, 2017, стр. 68-74.

Слика 2: Организациона структура Службе за борбу против организованог криминала¹²²

СБПОК је као организациона јединица у оквиру МУП-а надлежна и за послове јавне безбедности. Приликом предузимања мера и радњи из своје надлежности ова Служба поступа у складу са Законом о надлежности и организацији државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције¹²³, Законом о полицији, Закоником о кривичном поступку, Кривичним закоником, Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Законом о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала¹²⁴ и другим законима. У поступању се, поред националног законодавства, примењују и међународне конвенције и уговори од значаја за борбу против организованог криминалитета, као што су: Конвенција Уједињених нација о транснационалном организованом криминалу¹²⁵ са додатним протоколима: Протоколом о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима, посебно женама и децом¹²⁶, Протоколом против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом и Протоколом

¹²² http://arhiva.mup.gov.rs/cms_lat/UKP.nsf/sbpok.h?OpenPp.#link02.html преузето дана 22.08.2018.

¹²³ Закон о надлежности и организацији државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Службени гласник РС*, бр. 94/16.

¹²⁴ Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала, *Службени гласник РС*, 61/05 и 104/09.

¹²⁵ Закон о потврђивању конвенције Уједињених Нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Службени лист СРЈ – Међународни уговори*, бр. 6/01.

¹²⁶ http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Protokol_za_prevenciju_i_kaznjavanje_trgovine_ljudima_srp.pdf преузето дана 22.08.2018.

против незаконите производње и трговине ватреним оружјем, њиховим деловима и муницијом.¹²⁷

У Републици Србији истраге за кривична дела организованог криминалитета води Служба за борбу против организованог криминала у сарадњи са Тужилаштвом за организовани криминал и Посебним одељењем за организовани криминал Вишег суда у Београду. У свом раду СБПОК користи метод рада вођен обавештајним сазнањима (*Intelligence-led policing*) са циљем да прикупи сазнања на основу којих би се иницирало покретање истраге од стране Тужилаштва за организовани криминал. Такође, СБПОК приоритет у својим активностима ставља на специјалне истражне технике, прикривене иследнике, контролисану испоруку, криминалистичко–обавештајне анализе, проактивне истраге, размене информација и међународну правну помоћ са другим државама и сл. Поред сарадње са другим државним органима Републике Србије, посебан значај има и међународна сарадња са страним полицијским службама, Интерпол-ом, Европол-ом, Селек-ом и официрима за везу.

У циљу заштите интереса и безбедности грађана и очувања поверења које Служба има као стратешки императиви у развоју СБПОК-а се јављају:¹²⁸

- разрада и примена методологије рада засноване на прикупљању, процени, анализи и коришћењу обавештајних информација; увођење и усвајање метода којима ће се постићи најделотворнији ефекат против организованог криминалитета, укључујући и одузимање имовине стечене криминалом,
- надоградња знања о организованом криминалитету и претњама које од њега потичу,
- одређивање приоритета у борби против организованог криминалитета на националном нивоу и
- достизање стадијума безбедности који подразумева одржавање контроле над минималним нивоом организованог криминалитета који не угрожава напредак Републике Србије.

¹²⁷https://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_potvrdivanju_konvencije_ujedinjenih_nacija_protiv_transnacionalnog_organizovanog.pdf преузето дана 22.08.2018.

¹²⁸<http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/direkcija-policije/uprave/uprava%20kriminalisticke%20policije/sbpok/> преузето дана 22.08.2018.

2.5.1.2. Служба за криминалистичко–обавештајне послове и прикривене иследнике

Служба за криминалистичко–обавештајне послове и прикривене иследнике (СКОППИ) је основана као специјализована служба која треба да прати савремене тенденције у прикупљању и обради информација и да користи савремене методе неопходне за борбу против организованог криминалитета, као и да примењује прикривене методе у раду. Ова Служба је првобитно формирана у оквиру Управе за борбу против организованог криминала (УБПОК) 1. октобра 2001. године, која је, поред оперативних одељења за истраге и јединице аналитичке подршке, обухватала и: оперативну аналитику, опсервацију, прикупљање обавештајних информација, асистенцију у хапшењима високог ризика и слично.¹²⁹

Тада је први пут основана јединица са примарним задатком да прикупља обавештајне информације и врши њихову обраду. УБПОК је 2005. године припојена Управи криминалистичке полиције када је дошло до формирања Службе за криминалистичко–обавештајне послове која обухвата и послове прикривеног полицијског деловања (СКОППИ).

У оквиру Службе за криминалистичко–обавештајне послове и прикривене иследнике основана су два одељења¹³⁰. То су:

- Одељење за криминалистичко–обавештајне послове у оквиру ког се налази:
 - Одсек за криминалистичко–обавештајне послове и
- Одељење за прикривене иследнике, у оквиру ког се налазе два одсека:
 - Одсек за припрему операција прикривених иследника и
 - Одсек за реализацију операција прикривених иследника.

Служба за криминалистичко обавештајне послове и прикривене иследнике примењује оперативно–тактичке и доказне мере и радње које усмерава на конкретна кривична дела и извршиоце са циљем да се прикупе информације које ће кроз криминалистичко–обавештајни процес приказати одговарајуће криминалистичко–обавештајне производе којима ће се предвидети правац развоја претњи по безбедност.

¹²⁹ Министарство унутрашњих послова РС: *Информатор о раду Министарства унутрашњих послова Републике Србије*, Београд, 2016, стр. 12-15.

¹³⁰ З. Ђурђевић и Н. Радовић, *op. cit.* стр. 15-16.

Криминалистичко–обавештајна делатност у овом случају има превентивни, проактивни значај, али је неминовна и репресивна примена мера и радњи која се огледа у изради конкретних планова на оперативном и тактичком нивоу са циљем расветљавања кривичних дела и лишавања слободе њихових учинилаца. Крајњи циљ успешне борбе против организованог криминалитета јесте прикупљање информација о организованим криминалним групама и његовим припадницима, размена информација и сарадња свих субјеката у борби против ове врсте криминалитета на националном и међународном нивоу, а са циљем лишења слободе организатора криминалних делатности, а не само непосредних извршиоца.¹³¹

Обавештајно истраживање представља скуп активности Службе за криминалистичко-обавештајне послове и прикривене иследнике, које су уз примену свих неопходних оперативно-тактичких и техничких мера, усмерене на темељно и систематско прикупљање сазнања која се односе на одређену инкриминисану појаву, догађај, лице и организовану криминалну групу, за чију обраду је неопходно константно и дуже временско сагледавање.¹³² Пре свега, говори се о прикупљању информација и раду са људским изворима информација, и то оперативним везама тј. информаторима и сарадницима, на основу којих се касније усмеравају криминалистичко-обавештајне мере и радње и врши припремање и реализација операција инфилтрације у организовану криминалну групу.

¹³¹ U.S. Department of Justice: *Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture*, Washington DC, 2005, pp. 15-18.

¹³² В. Шебек: *Криминалистичко-обавештајни модели организације полиције у контроли криминалитета*, Крагујевац, 2014, стр. 165.

III СУЗБИЈАЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

3.1. Класични методи сузбијања организованог криминала

3.1.1. Оперативне везе

Од успостављања органа безбедности, за спречавање и сузбијање криминалитета, примењују се различите мере, начини и методи њиховог рада. Од најстаријих времена се увидело да је најједноставније доћи до сазнања о кривичним делима од других лица, што је касније резултирало њиховим означавањем називом оперативне везе. Под оперативним везама се дакле може схватити људски извор за прикупљања релевантних података и информација. То значи да се под оперативним везама¹³³ подразумева прикупљање информација од људи који саопштавају полицији нешто у поверењу и који желе да се њихов идентитет и улога чувају у тајности.

Оперативне везе су лица која поседују, прикупљају и преносе полицијским службеницима информације о криминалним активностима, а чији идентитет се чува у највећој тајности и представља службену тајну.¹³⁴ То су лица која приликом информисања полиције поступају добровољно из различитих мотива.¹³⁵ Због тежине откривања и доказивања тешких кривичних дела, где спадају и кривична дела организованог криминалитета, у великој мери се користе оперативне везе чиме се подиже ниво ефикасности превентивног (проактивног) и репресивног поступања, што се нарочито огледа у сузбијању организованог криминалитета.

Информатори и сарадници пружају информације на организован, добровољан и уређен начин, континуирано и уз заштиту тајности пружаоца информације. Информације добијене од стране оперативних веза могу бити од пресудног значаја да се открије припремање и планирање, а затим и да се спрече и докажу већ извршена кривична дела, као и да се лише слободе њихови извршиоци.¹³⁶ Тако се оперативне везе јављају, можда, и

¹³³ Поред термина оперативна веза, неки аутори користе и термине доушник, тастер, потказивач и слично.

¹³⁴ З. Ђурђевић, Н. Радовић, *op. cit.* стр. 346.

¹³⁵ Приликом рада са оперативним везама добро је знати њихове мотиве, односно разлоге због чега они пружају неке информације. Мотиви могу бити добронамерни и искрени, или мотиви који имају намеру да усмере рад полиције у супротном смеру.

¹³⁶ Д. Маринковић, *Информатори као криминалистичко-тактички институт*, Безбедност, број 3, МУП, Београд, 2007, стр. 10.

као једини начин када је у питању спречавање и сузбијање кривичних дела организованог криминалитета.

Када се говори о оперативним везама, треба имати у виду два питања : а) мотивација људи за пружање информација и њихова објективност и б) систем за управљање и надзор оперативних веза.

У криминалистичкој теорији и пракси постоји велики број подела оперативних веза зависно од критеријума, који могу бити: криминална историја, делатност, редовност, мотивација, квалитет информација и сл. Једна од значајнијих подела оперативних веза је према врсти људских извора информација¹³⁷. Тако се разликују:

- „Подршка“ - пружа информације, без скривених мотива, до којих углавном долази на основу свог радног места, положаја, функције и сл., а које доприносе криминалистичко–обавештајном раду,
- „Акција“ - пружа информације, на систематизован и тајан начин, које прикупља усмерава од стране полицијског службеника који контролише његово поступање. Информације прикупљене на овај начин пружају већи степен тачности и
- „Главни“ - посредни извор информација будући да он регрутује или врбује друге људске изворе, чиме ствара обавештајну мрежу веза које извештавају „главног“, а он затим обавештава полицијског службеника који је задужен за усмеравање и контролу оперативне везе.

Еуропол је посветио посебну пажњу прикупљању и размени информација између заинтересованих држава и њихових надлежних полицијских органа. Он је један од зачетника међународне размене информација. Еуропол користи у свом раду термин "информатор" под којим подразумева лица према којима се односи са поверљивошћу и која дају информације и/или пружају помоћ надлежним органима.¹³⁸ Тако је ова европска организација систематизовала информаторе на следећи начин¹³⁹:

¹³⁷ M. Gonzales: *The Manual of Intelligence*, The Overwatch Report, Vol. 33, 2013, pp. 19.

¹³⁸ EUROPOL: *European Union Best Practice on the Use of Informants*, The Hague, December 2008, pp. 2.

¹³⁹ *IBID*, pp. 9/11.

- Опасни информатор (*Dangerous Informant*): лица која током историје имали велики број погрешних и лажних информација, због чега је потребно бити нарочито опрезан како се не би угрозиле истраге и довело до опасности по друга лица,

- Информатор високог ризика (*High Risk Informant*): лице које спада у опасне информаторе, те се због потребе извршења одређених задатака, а на основу процене ризика доноси план управљања ризиком таквог информатора и он се усмерава у свом поступању,

- Европски информатор високог ризика (*European High-Risk Informant*): лице коме положај, функције, радно место, криминална делатност и др., омогућава да може функционисати на међународном нивоу,

- Информатор са учешћем (*Participating Informant*): лице које има одобрење и сагласност надлежних органа да учествује у кривичним делима које други извршавају, а са крајњим циљем лишавања слободе тих лица.

Америчке безбедносне агенције праве разлику између следећих категорија грађана као извора информација¹⁴⁰:

- Анонимни достављач - лице које је на основу објективних околности дошло до одређених сазнања о чему обавештава полицију при чему не жели да открије свој идентитет,
- Поверљив извор информација - лице које је на основу својих друштвених или пословних активности дошло до одређених сазнања које доставља полицији на тајан и поверљив начин,
- Поверљив доушник - лице које сарађује са полицијом и доставља информације поверљиво и у тајности при чему је већина тих лица из криминалног миљеа и поседује криминалну прошлост,
- Кооперативни сведок - лице које је пристало да учествује у истрази са полицијом и да се касније појави као сведок у кривичном поступку пред судом. Ово је посебно важна категорија јер је ово лице директно умешано у криминалну делатност и

¹⁴⁰ <https://www.justice.gov/sites/default/files/oip/legacy/2014/07/23/ag-guidelines-use-of-fbi-chs.pdf> преузето дана 29.08.2018.

спремно је да сведочи о таквим делатностима других лица, те му је потребна посебна заштита,

- Кооперативни оптужени - лице које је умешано у криминалну делатност и за кога се очекује подизање оптужнице, па сходно таквој ситуацији лице пред судом може да изнесе информације и доказе о криминалним делатностима других лица. Са оваквим лицем је потребно успоставити сарадњу пре његовог лишавања слободе.

Поред ове поделе, у Америчком Федералном истражном бироу (FBI) се користи подела према типу криминалних активности које оперативне везе предузимају. Тако да се оперативне везе према криминалним делатностима у које су умешане, деле на¹⁴¹:

- организовани криминал: *CI (Organized Crime)*,
- општи криминал: *C (General Criminal)*,
- унутрашњи тероризам: *DT (Domestic Terrorism)*,
- криминал „белог оковратника“: *WC (White-Collar Crime)*,
- дроге: *D (Drugs)*,
- међународни тероризам: *IT (International Terrorism)*,
- грађанска права: *CR (Civil Rights)*,
- национална заштита инфраструктуре: *NI (National Infrastructure Protection)*,
- компјутерски криминал: *CC (Cyber Crime)*,
- главне (велике) крађе: *MT (Major Theft)*,
- насилне банде: *VG (Violent Gangs)* и
- поверљиви извори: *CS (Confidential Sources)*.

У домаћој криминалистичкој пракси постоји јединствен назив за све врсте људских извора информација - оперативне везе. У зависности од категорије лица која пружају информације, оперативне везе се деле на¹⁴²:

¹⁴¹ В. Шебек: *op. cit.* стр. 328.

¹⁴² З. Ђурђевић и Н. Радовић, *op. cit.* стр. 347.

- ✚ Пријатељске и познаничке везе - лица која самостално и добровољно, без интереса, користи и скривених мотива, пружају информације које поседују о кривичним делима, њиховим учиниоцима, као и о другим безбедносно интресантним сазнањима. Пријатељске и познаничке везе се не региструју у службеним евиденцијама,
- ✚ Информатор - лице које повремено и добровољно пружа информације до којих је дошао на основу објективних могућности, а које су од значаја за спречавање и сузбијање криминалитета. Информатори су лица која имају такав положај, функцију, професију, занимање, радно место, место становања и сл., на основу чега имају објективне могућности да дођу до информација од значаја за рад полиције. Информатори пружају информације у *ad hoc* ситуацијама и они не морају бити чланови криминалног миљеа. Такође, информатор може континуирано пружати информације службеним лицима и он може прерасти у сарадника,
- ✚ Сарадник - лице које свесно, организовано и тајно, по задацима и инструкцијама полицијског службеника, пружа обавештења, информације и доказе о кривичним делима и њиховим учиниоцима, као и о другим чињеницама од значаја за вршење послова из делокруга полиције¹⁴³. Сарадник, поред објективних могућности, поседује и субјективне карактеристике које су од значаја за остваривање сарадње. У раду са сарадницима мора се препознати њихов мотив за пружање информација и помоћи полицији, посебно јер они могу поступати и злонамерно, чиме могу довести полицијске службенике у ризичне ситуације давањем лажних информација. Сарадник има конкретнији, трајнији и израженији приступ и углавном је члан криминалног миљеа.

Владимир Кривокапић и Остоја Крстић поред појма оперативна веза, користе и појам "сарадничка мрежа" који обухвата сва лица, сараднике и информаторе, са којима је успостављена оперативна и тајна сарадња.¹⁴⁴

¹⁴³ З. Ђурђевић, Н. Радовић, *Криминалистичка оператива*, Београд, 2012, стр. 347.

¹⁴⁴ В. Кривокапић, О. Крстић, *Криминалистичка тактика 2*, Београд, 1995, стр. 352.

3.1.2. Поступак регрутовања лица за сарадњу

Криминалистичка пракса пружа обиман материјал о начину регрутовања и поступку управљања са оперативним везама. Прво се проверава да ли је могуће прикупити релевантне информације на други начин без ангажовања информатора или сарадника. Тек када се утврди да се на други начин не могу прикупити потребне информације или би њихово прикупљање било значајно отежано, приступа се ангажовању постојећих информатора или сарадника, односно врши се избор лица која то могу постати. Пре него што се лице региструје као информатор или сарадник неопходно је да се утврди потреба за његовим ангажовањем, те да се изврши процена лица, његових субјективних и објективних могућности за сарадњу. Тек потом се формира предлог за његово ангажовање чиме се покреће поступак одобравања и регистровања информатора или сарадника. При томе је потребно сагледати објективне могућности за прикупљање информација које зависе од предмета рада, позиције и ризика којима би лице било изложено, као и субјективних могућности које се односе на мотив информатора или сарадника и његове способности и карактеристике за прикупљање информација.¹⁴⁵

Након подношења предлога за ангажовање неког лица као информатора или сарадника, који садржи основне податке о лицу, циљ, начин и основ ангажовања, податке из казнене и оперативне евиденције, доноси се одлука којом се предлог потврђује или одбацује. Затим се формира "Профил информатора или сарадника" и након тога се лице упознаје са правима и обавезама које произлазе из успостављене сарадње. Ангажовање информатора или сарадника је добровољно и заснива се на обостраној користи. Предлог за ангажовање, профил и документа која настану у току ангажовања информатора или сарадника чине "Досије" који се мора водити ажурно и са одговарајућом ознаком тајности. О сваком контакту са информатором или сарадником сачињава се извештај који се уноси у досије. Дакле, у поступку ангажовања информатора и сарадника постоје две фазе: а) избор информатора или сарадника – врбовање и б) проучавање информатора или сарадника.

При томе је посебно важно да се посвети пажња мотивима информатора или сарадника којима се управљају приликом пружања информација како би се избегле злонамерне информације. Значај познавања мотива таквих лица за пружање информација

¹⁴⁵ Д. Маринковић, *op. cit.* стр. 17-18.

омогућава даље управљање и подстицање информатора/сарадника на пружање информација. Најчешћи мотиви који утичу на информаторе и сараднике према Владимиру Шебеку јесу¹⁴⁶:

- Страх: јавља се као чест мотив чији узрок може бити различит, а најчешће због забринутости за своју безбедност или за безбедност чланова породице (ближњих),
- Освета: мотивисаност да се помогне полицији како би некоме наудио из више разлога (нпр. одбацивање од стране љубавника, спор око поделе плена проистеклог из извршења кривичног дела и сл.),
- Финансијски добитак: сам по себи интензиван мотив за повратак или приступ лагоднијем животу. У психологији се може пронаћи мишљење да новац није мотив, већ подстицај на понашање којим се може обезбедити задовољење великог броја мотива. Много држава, као и Република Србија, поседују фондове који службе за плаћање лицима из криминалног миљеа да сарађују са полицијом, односно да пружају информације од значаја за полицијски рад,
- „Ослобађање од конкуренције“ или ривалитет: жеља да се прошири поље (територија) криминалних активности у областима које су експлоатисане од стране других криминалаца или криминалних организација,
- Сујета: жеља да изазове утисак и да буде посматран у повољном светлу, да покаже свој значај и способности. Посебно је важно да пред полицијом (полицијским службеницима) изгледа важно,
- Захвалност: узвраћање за пружену помоћ (нпр. помоћ од стране полицијског службеника криминалцу или његовој породици). Са друге стране, захвалност се може односити и на мотивисаност лица да зараде (стекну) услугу, наклоност или будуће збрињавање од стране органа за примену закона,
- Заштита: жеља да се заштити од примене законских санкција или других правних последица може мотивисати лице да постане информатор. У том случају полицијски службеник мора бити обазрив како не би обећао превише, као и да такво обећање буде у складу са законом. Када је у питању кривично дело

¹⁴⁶ В. Шебек: *op. cit.* стр. 332-334.

недозвољена производња и стављање у промет опојних дрога, постоји законска могућност да се лице ослободи од казне уколико открије лице од кога је набавило опојну дрогу, што представља једну од могућности да се лице регрутује као сарадник,

- „Свиђање“: симпатија према примаоцу информација (полицијском службенику) или његовој активности. Ово је чест мотив који се изграђује након почетног и успостављеног односа сарадње са информатором,

- Реформа: криминалац који се окренуо од криминала, али је задржао приступ информацијама које су од значаја за полицију,

- Покајање: покушај да себе искупи или ублажи грижу савести помажући полицији,

- Изопачени мотиви: жеља да се искористи полиција на штету саме полиције, односно полицијских службеника. На пример: обмана у жељи да окрену истрагу од њега или ње (чест случај када лице долази пре него што се сматра осумњиченом), добијање поверења полиције како би се погрешно упутила или довела у заблуду, добијање поверења полиције како би се дознале информације о полицији и њеним активностима (полицијским агентима, конкретним акцијама, полицијским методама, ресурсима и сл.), прибављање имовинске користи кроз давање лажних или обмањујућих информација,

- Љубомора: жеља да казни неко лице из разлога што је оно конкурент информатору, односно које има боље пословање или има бољу репутацију,

- Грађанска обавеза: жеља да се спречи извршење кривичних дела или пружи помоћ државним органима у циљу смањења криминалитета уопште. У неким случајевима, због патриотизма, ова лица желе да својој земљи помогну у борби против криминалитета,

- Снага/моћ: жеља да стекну моћ и утицај тако што ће се повезати са органима за примену закона и

- Остали мотиви, као што су: узбудљивост, поштовање, синдром агента (или синдром „Џејмс Бонда“), авантуризам и др.

На крају треба подвући, да је основни циљ ангажовања и коришћења информатора и сарадника да се оствари проактивни приступ борби против криминалитета чиме би полиција увек била испред криминалаца и тако успешно управљала безбедносном ситуацијом, што води смањењу криминалитета.

3.1.3. Управљање сарадничким односом

Рад са информаторима и сарадницима се мора заснивати на отвореном и искреном односу који ће почивати на законским оквирима и упутствима унутар органа безбедности. Информатори и сарадници морају бити упознати са правима и обавезама које произилазе из успостављене сарадње. Успостављена сарадња не штити информаторе и сараднике од понашања ван законских оквира, јер ће и они тада бити кривично и прекршајно одговорни. Руководилац информатора и сарадника, такође, не сме вршити принуду или уцену према оперативним везама, нити им сме давати обећања која не може испунити и којима крши закон.¹⁴⁷

С обзиром на то да је сарадња између информатора/сарадника и полиције тајна, мора се посебно водити рачуна о безбедности тих лица. Оперативне везе се морају упознати са мерама за заштиту сопствене безбедности, са начином комуницирања са полицијом, поступањем у хитним ситуацијама, местима и начином састајања и др. За комуницирање са информаторима и сарадницима мора се унапред дефинисати и поштовати начин и време комуницирања и место састанка. На месту састанка увек иду два службена лица која о оствареној комуникацији и прикупљеним информацијама сачињавају извештај који се улаже у досије информатора или сарадника.¹⁴⁸

Комуникација са оперативном везом се остварује непосредно личним контактом, на унапред договореним местима која испуњавају услове тајности и безбедности, а када су хитне ситуације и не постоји могућност за личне контакте, онда се комуникација може остваривати и телефоном или на други начин. Однос према информатору или сараднику мора бити јасан, одређен и рационалан, заснован на међусобном поверењу и испуњавању

¹⁴⁷ Office of the Attorney General: *The Attorney General's Guidelines Regarding the use of Confidential Informants*, Washington, 2001, pp. 11-12

¹⁴⁸ Досије сарадника садржи податке који се односе на: мотивацију, психолошки профил, склоности и вештине, способности, кажњаваност и извршена кривична дела, позиције и утицај у криминалним организацијама, умешаност у криминалне делатности, процена безбедности и др.

потреба. Информатор и сарадник морају поступати на основу унапред задатих, прецизних и јасних смерница службеног лица. Они могу давати предлоге и сугестије, али ће службено лице бити оно које доноси одлуку о његовом поступању и даљем раду.

Слика 3: „Четири нивоа“ система рада са оперативним везама („Four tier“ system)¹⁴⁹

У криминалистичкој пракси се разликују четири нивоа рада са оперативним везама¹⁵⁰. То су:

- Ниво 1: Национални официр за управљање (*National Management Officer*): Свака држава има на националном нивоу официра који управља, односно надгледа целокупан процес управљања оперативним везама, његову ефикасност и законитост. Такође, он треба да руководи и централним регистром свих оперативних веза на националном нивоу.

- Ниво 2: Службеник задужен за евиденције – регистратор. То је службеник који је задужен за регистровање оперативних веза и праћење испуњавања процедуралних, етичких принципа и стандарда њиховог поступања. У МУП-у Републике Србије ове послове обављају начелници организационих јединица које се баве сузбијањем криминалитета у Дирекцији полиције у седишту Министарства унутрашњих послова, као и начелници организационих јединица које се баве сузбијањем криминалитета у подручним

¹⁴⁹ EUROPOL: *European Union Best Practice on the Use of Informants*, The Hague, December 2008, pp. 13.

¹⁵⁰ *Ibid*, pp. 13-15.

полицијским управама или лица која они овласте. Такође, ова лица одређују и руководиоца који води досије оперативне везе.

- Ниво 3: Супервизор – контролор је непосредни надређени руководиоцу оперативне везе, који је задужен за контролу и надзор над односима између оперативне везе и руководиоца. Он такође прати поштовање законских и етичких принципа и стандарда поступања, као што процењује да ли су испуњени услови за награђивање оперативне везе из фондова државе, квалитета прикупљених информација, ризик и безбедност успостављене сарадње. Контролор је полицијски службеник са дужим радним стажом и већим искуством од руководиоца. Контролор не остварује честе контакте са оперативном везом.

- Ниво 4: Службеник задужен за вођење информатора – руководиоца је полицијски службеник који има континуирану активност, односно свакодневну одговорност да контактира са оперативним везама. Он врши процену информација које је примио од оперативне везе. Руководилац регрутује оперативну везу и задужен је да обезбеди безбедан, поверљив и тајан однос са њом на професионалан, законит и етички начин. Он је задужен да са оперативном везом успостави и дефинише прецизна упутства за његов рад са циљем да се смањи његово дискреционо право одлучивања и да се његов рад сведе на смернице полицијског службеника. Правилно је да за рад са оперативном везом буду одређена најмање два полицијска службеника. Руководиоци немају право да поступају у истрагама случајева у којима су предмет обраде оперативне везе којима они управљају.

За успешан и квалитетан рад оперативне везе потребно је обезбедити и одговарајућа финансијска средства. У Републици Србији зато постоје наменски финансијски фондови из којих се врши плаћање лицима за услуге које пруже у оперативном раду полиције, који обухвата информације којима се доприноси откривању и расветљавању кривичних дела. Ови фондови су формиран за сузбијање посебно тешких кривичних дела: трговина опојним дрогама, трговина људима, трговина оружјем, организовани криминалитет, убиства, тероризам¹⁵¹, отмице, корупција и др.

¹⁵¹ Након терористичког напада на Светски трговински центар 11 септембра 2001. год. Влада САД је била вољна да плати информације које би водиле до синова Садама Хусеина, Uday и Qusay. Извор те информације је плаћен 30 милиона долара. Информација која је водила до хапшења Садама Хусеина је плаћена 25 милиона долара.

Законом о полицији је прописано да ће се извршити исплата трошкова и награда лицима за поступање и учествовање у примени мера које су одобрене на основу закона и за плаћање корисних информација у вези са кривичним делима и њиховим учиниоцима. Ова средства се обезбеђују у буџету према финансијском плану Дирекције полиције и Сектора унутрашње контроле.¹⁵² У посебним евиденцијама се воде исплате новчаних средстава. Ова новчана средстава не подлежу плаћању доприноса.¹⁵³ При томе треба рећи да у Републици Србији још увек не постоји могућност удела информатора и сарадника у заплешеној имовини или новчаним средствима од криминалаца.

Због остваривања поверења и добрих односа између службеног лица и информатора или сарадника, неопходно је пре њиховог евидентирања, обавити разговор са њима на околности њихових очекивања од успостављене сарадње, као и о награди која му се може обезбедити и коју он прижељкује, како касније не би дошло до неспоразума. Током рада са информаторима и сарадницима мора се имати у виду да треба „купити“ информатора, а не информацију. То подразумева да се професионалним и коректним односом оствари дугорочна сарадња која ће погодовати обема странама. Овде се не мисли на чисто новчано плаћање информатора или сарадника за обављање послова у корист органа безбедности, већ на отворен и искрен однос којим се остварује међусобно поверење и продубљује сарадња, која неће бити заснована само на новчаној мотивацији.¹⁵⁴

Поред тога, снажан мотив за остваривање сарадње са оперативном везом, јесте и погодност коју поседују информатори или сарадници према којима се још води кривични поступак или који су правноснажно осуђени, а у погледу могућности ослобођења од казне или блажег кажњавања. Тако код појединих кривичних дела нпр. неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (члан 246. КЗ) учинилац се може ослободити од казне уколико открије лице од кога је набавио опојну дрогу.

Законодавац је овде оставио простора органима безбедности да дођу до информација на основу могућности ослобођења од казне окривљеног. На тај начин окривљени који желе да сарађују имаће погодности у смислу блажег кажњавања, а органи

¹⁵² Члан 246. Закона о полицији, *Службени гласник РС*, бр. 6/16.

¹⁵³ У Америчкој пракси за извршене исплате информаторима и сарадницима постоји њихова обавеза плаћања пореза.

¹⁵⁴ D. Fitzgerald: *Informants and Undercover Investigation: A Practical Guide to Law, Policy and Procedure*, CRC Press, Boca Raton, 2007, pp. 43-46.

безбедности ће створити ширу слику о промету опојних дрога и лакше прикупити информације од стране окривљених омогућавајући им да прођу некажњени за извршено кривично дело. Битна ствар је да информатор и сарадник, када је год то могуће, не дају изјаве и не сведоче пред судом како се не би открио њихов идентитет и не буду окарактерисани као „човек који ради за полицију“.¹⁵⁵

Приликом одређивања износа новца за плаћање информација, не може се говорити о неким стриктним и прецизним критеријумима, већ то зависи од конкретног случаја. У неким ситуацијама се за миноран новчани износ може доћи до значајних информација, док са друге стране велике суме новца нису гаранција за обезбеђење тачне и правовремене информације која би довела до извршења задатка.¹⁵⁶

3.2. Посебне методе сузбијања организованог криминала

3.2.1. Појам и карактеристике посебних метода

У сузбијању организованог и транснационалног криминалитета, поред класичних метода које често не дају одговарајуће резултате, примењују се и посебне методе тј. посебне доказне радње. У том смислу се по свом значају, природи, карактеристикама и ефектима који се очекују применом посебних метода нарочито истичу следеће посебне методе (посебне доказне радње): а) инфилтрација у криминалну средину и б) тајни надзор комуникација.

Закоником о кривичном поступку Републике Србије¹⁵⁷ одређени су формални и материјални услови за примену посебних доказних радњи. Према ЗКП-у следеће радње су одређене као посебне доказне радње: а) тајни надзор комуникација, б) тајно праћење и снимање, в) симуловани послови, г) рачунарско претраживање података, д) контролисана испорука и њ) прикривени иследник. Основ за примену посебних доказних радњи почива на испуњавању следећих начела¹⁵⁸: а) легалитет – мере и радње морају бити одређене законом, б) супсидијарност – ако се блажим мерама не може остварити законити циљ, в) сразмерност – повреда и угрожавање права и слобода грађана сразмерна је тежини

¹⁵⁵ M. Miller: *Becoming an Informant*, Justice Quarterly, London, 2010, pp. 207-210

¹⁵⁶ M. Maguire, T. John, *Intelligence, Surveillance and Informants: Integrated Approaches*, Police Research Group, Crime Detection and Prevention Series: Paper NO 64, London: Home Office, 1995, pp. 49.

¹⁵⁷ Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14.

¹⁵⁸ Г. Бошковић, *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 245.

кривичних дела која се доказују и г) судски надзор – суд врши одобравање и надзор над применом радњи.

Законодавац је прописао у члану 161. ЗКП-а да се посебне доказне радње могу одредити према лицу за које постоје основи сумње да је учинило кривично дело из члана 162. ЗКП-а¹⁵⁹, ако се на други начин не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано.¹⁶⁰ Изузетно, посебне доказне радње могу се одредити и према лицу за које постоје основи сумње да припрема неко од наведених кривичних дела, а околности случаја указују да се на други начин кривично дело не би могло открити, спречити или доказати, или би то изазвало несразмерне тешкоће или велику опасност (члан 161. став 2. ЗКП). Овако нормирани услови за примену посебних доказних радњи стварају основу за спровођење проактивних истрага, које омогућавају већу ефикасност и откривање најтежих кривичних дела.

Ангажовање прикривеног иследника може да се одреди само за кривична дела за која је одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности, док тајни надзор комуникација може да се одреди поред кривичних дела из члана 162. став 1., и за следећа кривична дела наведена у члану 162. став 3. и то: неовлашћено искоришћавање ауторског

¹⁵⁹ Члан 162. ЗКП одређује да се посебне доказне радње примењују за следећа кривична дела: за која је посебним законом одређено да поступа јавно тужилаштво посебне надлежности; тешко убиство (члан 114. КЗ), отмица (члан 134. КЗ), приказивање, прибављање и поседовање порнографског материја и искоришћавање малолетног лица за порнографију (члан 185. став 2 и 3. КЗ), разбојништво (члан 206. став 2 и 3. КЗ), изнуда (члан 214. став 4. КЗ), фалсификовање новца (члан 223. став 1-3. КЗ), прање новца (члан 231. став 1-4. КЗ), злоупотреба положаја одговорног лица (члан 234. КЗ), злоупотреба у вези са јавном набавком (члан 234а. КЗ), неовлашћена производња и стављање у промет опојних дрога (члан 246. став 1-3. КЗ), угрожавање независности (члан 305. КЗ), угрожавање територијалне целине (члан 307. КЗ), напад на уставно уређење (члан 308. КЗ), позивање на насилну промену уставног уређења (члан 309. КЗ), диверзија (члан 313. КЗ), саботажа (члан 314. КЗ), шпијунажа (члан 315. КЗ), одавање државне тајне (члан 316. КЗ), изазивање националне, расне и верске мржње и нетрпељивости (члан 317. КЗ), повреда територијалног суверенитета (члан 318. КЗ), удруживање ради противуставне делатности (члан 319. КЗ), припремање дела против уставног уређења и безбедности Србије (члан 320. КЗ), тешка дела против уставног уређења и безбедности Србије (члан 321. КЗ), недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја (члан 348. став 3. КЗ), недозвољени прелаз државне границе и кријумчарење људи (члан 350. став 2 и 3. КЗ), злоупотреба службеног положаја (члан 359. КЗ), трговина утицајем (члан 366. КЗ), примање мита (члан 367. КЗ), давање мита (члан 368. КЗ), трговина људима (члан 388. КЗ), угрожавање лица под међународном заштитом (члан 392. КЗ) и кривична дела из члана 98. став 3-5 Закона о тајности података¹⁵⁹ (односно: ко неовлашћено непозваном лицу саопшти, преда или учини доступним податке или документа који су му поверени или до којих је на други начин дошао или прибавља податке или документа, а који представљају тајне податке са ознаком тајности „Државна тајна“¹⁵⁹, дело које је учињено из користољубља или ради објављивања или коришћења тајних података у иностранству или је извршено за време ратног или ванредног стања, дело које је учињено из нехата); спречавање и ометање доказивања (члан 336. став 1. КЗ) ако је учињено у вези са кривичним делом из тачке 1 и 2. овог става.

¹⁶⁰ Г. Илић, М. Матић Бошковић, *Посебне мере тајног прикупљања података у кривичном поступку: Поглед из правосуђа*, Београдски центар за безбедносну политику, Београд, 2015, стр. 6.

дела или предмета сродног права (члан 199. КЗ), оштећење рачунарских података и програма (члан 298, став 3. КЗ), рачунарска саботажа (члан 299. КЗ), рачунарска превара (члан 301, став 3. КЗ) и неовлашћен приступ заштићеном рачунару, рачунарској мрежи и електронској обради података (члан 302. КЗ).

Судија за претходни поступак доноси решење о уништењу прикупљеног материјала применом посебних доказних радњи, ако надлежни јавни тужилац не покрене поступак у року од шест месеци од дана када се упознао са материјалом или уколико изјави да га неће користити у поступку, односно да против осумњиченог неће захтевати вођење поступка (члан 163. став 1. ЗКП). О доношењу решења о уништењу прикупљеног материјала може да се обавести лице према коме је посебна доказна радња тајног надзора комуникације спроведена ако је утврђена његова истоветност и ако то не би угрозило могућност вођења кривичног поступка (члан 163. став 2. ЗКП).

Ако је предузимањем посебних доказних радњи прикупљен материјал о кривичном делу или учиниоцу који није био обухваћен одлуком о одређивању посебних доказних радњи тзв. случајни налаз, такав материјал се може користити у поступку само ако се односи на кривична дела из члана 162. ЗКП-а (члан 164. ЗКП). У члану 165. ЗКП-а је прописано да се предлог за одређивање посебних доказних радњи и одлука о предлогу бележе у посебном уписнику и чувају заједно са материјалом о спровођењу посебних доказних радњи у посебном омоту са назнаком „посебне доказне радње“ и ознаком степена тајности, а у складу са Законом о заштити података о личности и другим законима којима се уређује поступање са тајним подацима.

3.2.2. Инфилтрација у криминалну средину

Метода инфилтрације у криминалну средину примењује се код кривичних дела где се до потребних информација не може доћи или би то било знатно отежано применом других криминалистичких метода, а ту управо спадају и кривична дела организованог криминалитета.¹⁶¹ Инфилтрацијом у криминалну средину могу се прикупити информације до којих се не би могло доћи на други начин и које би сходно начину на који су прикупљене имале посебан значај и тежину у кривичном поступку, али исто тако и велики

¹⁶¹ В. Делибашић, *Прикривени иследник*, Журнал за криминалистику и право, број 1, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2016, стр. 95-96.

оперативни значај. Криминалне организације обављају своје активности строго поштујући принцип тајности, па се сходно томе подаци корисни за спровођење истраге о њима, у појединим случајевима, могу прибавити само од непосредних учесника тих активности.¹⁶²

FBI (Federal Biro of Investigations) за посебне методе сузбијања нарочито опасног криминалитета користи израз "тајне операције". Оне означавају истрагу која се састоји од неколико међусобно повезаних тајних радњи у датом периоду које спроводи службено лице на тајном задатку.¹⁶³ У Републици Србији, је потребно разликовати термин прикривени иследник и термин сарадник. Под термином "сарадник" се подразумева лице које тајно, континуирано, организовано и свесно, по задацима и инструкцијама службеног лица, прикупља и даје информације о стварним или потенцијалним криминалним активностима и њиховим учиниоцима, као и о другим чињеницама које могу бити од значаја за рад полиције. Осим давања података, сарадник може да пружи велики допринос и подршку у криминалистичким обрадама кроз упознавање са криминалним структурама, увођење прикривеног иследника у криминалну организацију, стварање услова за постављање средстава за тајни надзор и др.

У англосаксонском правном систему "тајни агент" може бити поред службеног лица и лице из криминалне средине. То је израз за који се у домаћем праву користи назив "прикривени иследник". У важећем законодавству Републике Србије, прикривени иследник поред службеног лица органа безбедности може бити и друго лице, односно чак и страни држављанин, што у ранијим законским одредбама није био случај јер је то могло бити само службено лице. Поређења ради, док тајни агент према одредбама у англосаксонском законодавству, може у строго прописаним условима да учествује у извршењу кривичног дела („одобрено вршење кривичних дела?“)¹⁶⁴, прикривени иследник према важећем законодавству у Републици Србији, не сме да учествује у извршењу кривичних дела, нити да подстрекава на њихово извршавање¹⁶⁵.

¹⁶² В. Rapp, *Deep Cover: Police Intelligence Operations*, Boulder, CO, Paladin Press, Colorado, USA, 1989, pp. 72.

¹⁶³ <https://www.justice.gov/archives/ag/undercover-and-sensitive-operations-unit-attorney-generals-guidelines-fbi-undercover-operations#definitions> преузето 24.08.2018.

¹⁶⁴ Е. Јон: *Кршење закона ради његовог спровођења: Учесће прикривених агената полиције у извршењу кривичних дела*, Безбедност, Часопис МУП РС, Београд, 2013, стр. 197.

¹⁶⁵ Г. Бошковић, *Организовани криминал*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, 2014, стр. 258.

Прикривени иследник према српском кривичнопроцесном законодавству може бити овлашћено службено лице, а по потреби и друго лице, односно страни држављанин. Како би му се обезбедило тајно и конспиративно деловање и остваривање контакта у криминалним срединама он има промењен идентитет (легенда) у одређеном временском периоду, са циљем да прикупља информације од значаја за откривање и спречавање кривичних дела и лишења слободе њихових учинилаца.¹⁶⁶ Под легендом се подразумева измена података у базама података и издавање личних исправа са измењеним подацима, а у циљу заштите идентитета прикривеног иследника (члан 185. став 3. ЗКП). Ове измене представљају скривене податке, што значи да се означавају одређеном ознаком тајности и са њима се поступа у складу са законом који уређују ту област. Измену личних и других података о идентитету прикривеног иследника, као и издавање личних докумената са таквим подацима врше надлежни органи тј. лица запослена у тим органима, при чему они не врше кривична дела (нпр. фалсификовање исправа) јер су те радње предузете у складу са одредбама Законика о кривичном поступку.¹⁶⁷

Дакле, ако су испуњени сви услови из члана 161. став 1 и 2. ЗКП-а, на образложени предлог јавног тужиоца, суд може да одреди ангажовање прикривеног иследника ако се коришћењем других посебних доказних радњи не могу прикупити докази за кривично гоњење или би њихово прикупљање било знатно отежано (члан 183. ЗКП). На основу образложеног предлога јавног тужиоца, судија за претходни поступак образложеном наредбом одређује ангажовање прикривеног иследника. Наредба садржи: податке о лицима и групи према којима се примењује, опис могућих кривичних дела, начин, обим, место и трајање посебне доказне радње, такође у наредби може бити одређено да ће прикривени иследник употребити средства за фотографисање или тонско, оптичко или електронско снимање (члан 184. став 2. ЗКП).

Наиме, прикривени иследник није доказно средство, већ се радњама које он предузима прикупљају и обезбеђују материјални докази (фотографије, снимци, документација и друго).¹⁶⁸ Материјални докази се могу прикупљати фотографисањем или тонским, оптичким или електронским снимањем на јавним местима или местима на којима

¹⁶⁶ М. Шкулић, *Организовани криминалитет-појам и кривичнопроцесни аспекти*, Београд, 2003, стр. 394.

¹⁶⁷ С. Motto, D. June: *Undercover*, London: CRC Press, 2000, pp. 89-92.

¹⁶⁸ В. Делибашић, *op. cit.* стр. 82.

је приступ ограничен, односно у другим просторијама, изузев у стану. Стан као место трајне настањености и приватности лица заштићен је Кривичним закоником, у глави четрнаест где су прописана: „Кривична дела против слободе и права човека и грађанина“, чланом 40. Устава Републике Србије¹⁶⁹ гарантована је неповредивост стана, као и Законом о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода¹⁷⁰, односно Законом о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима¹⁷¹. Сходно томе, ни судија за претходни поступак не може да одобри прикривеном иследнику да уђе у стан и тамо постави техничка средства за снимање.

Прикривени иследник се ангажује онолико времена колико је потребно да се прикупе неопходни докази, а најдуже годину дана. Судија за претходни поступак на образложени предлог јавног тужиоца може да продужи трајање ангажовања прикривеног иследника за још најдуже шест месеци (члан 184. став 3. ЗКП). Његово ангажовање је ексклузивног карактера, што значи да се примењује само у изузетним случајевима када није могуће остварити жељени циљ употребом других доказних мера и радњи. Ангажовање прикривеног иследника престаје чим престану разлози за његову примену. При томе се увек узима у разматрање да ли је овај временски период довољан за прикупљање потребних доказа за откривање кривичних дела организованог криминала¹⁷². Но, у пракси се може догодити да се ова радња формално прекине на неколико дана, па да се затим поново покрене применом „новог“ прикривеног иследника, што би било изигравање закона.¹⁷³

Прикривеног иследника под псеудонимом или шифром одређује министар надлежан за унутрашње послове, директор Безбедносно-информативне агенције или директор Војнобезбедносне агенције, односно лице које он овласти (члан 185. став 1.

¹⁶⁹ Устав Републике Србије, *Службени гласник РС*, бр. 98/06.

¹⁷⁰ Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, *Службени лист СЦГ-Међународни уговори*, бр. 9/03, 5/05, 7/05-исправка и *Службени гласник РС-Међународни уговори* бр. 12/10.

¹⁷¹ Закон о ратификацији Међународног пакта о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71.

¹⁷² FBI агент Џозеф Пистон (Joseph Pistone) је у периоду од 1975-1981. године био инфилтриран у фамилију „Вопано“, огранак организоване криминалне групе *Coza nostre*. За тај временски период је прикупио довољно материјалних доказа који су касније довели до осуде преко стотину чланова ове организоване криминалне групе, у случају који је познат као „Pizza Connection“. Да је ова мера била временски ограничена тешко да би њена примена дала овакве резултате.

¹⁷³ В. Делибашић, *op. cit.* стр. 85-86

ЗКП). Прикривени иследник је лице које на тајан и прикривен начин, прикупља информације о организованој криминалној групи, тако што се убацује у криминалну групу или на други начин повезује са члановима организоване криминалне групе.

Прикривени иследник је овлашћено службено лице органа унутрашњих послова, Безбедносно-информативне агенције или Војнобезбедносне агенције, а ако то захтевају посебне околности случаја и друго лице, које може бити и страни држављанин (члан 185. став 2. ЗКП). Под термином "друго лице" у пракси је остављен слободан простор за избор и употребу било ког лица, при чему треба узети у обзир да то лице буде веродостојно и поуздано, како се не би нарушио његов кредибилитет у каснијем судском поступку. То указује да ангажовање припадника организоване криминалне групе или другог лица са криминалном прошлошћу може довести у питање његов кредибилитет. Под страним држављанином подразумева се службеник страних безбедносних агенција или међународних организација (Interpol, Europol и слично), при чему не постоји ограничење само на та лица, а чијом применом се омогућава откривање и спречавање деловања међународних организованих криминалних група.

Забрањено је и кажњиво да прикривени иследник подстрекава на извршење кривичног дела (члан 185. став 4. ЗКП). Наиме, прикривеном иследнику је забрањено да подстрекава на извршење кривичног дела, а самим тим му је забрањено и да на било који други начин као саучесник учествује у извршењу кривичног дела. Уколико би прикривени иследник подстицао друго лице на извршење кривичног дела¹⁷⁴, он би могао кривично да одговара јер би тиме прекорачио овлашћења и прекршио изричиту законску забрану. Када прикривени иследник не спречава извршење кривичних дела која врше чланови организоване криминалне групе у коју је он убачен, односно не открије кривична дела која је касније сазнао, на њега се може применити институт крајње нужде тј. да прикривени иследник на тај начин крије свој идентитет или како би се касније открила тежа кривична дела.¹⁷⁵

¹⁷⁴ Подстрекавање на извршење кривичног дела се користи из разлога како би се извршилац (подстрекнути) ухватио на месту извршења кривичног дела (ad hoc) те на тај начин знатно олакшало доказивање кривичног дела. Европски суд за људска права прихвата став да активности предузете на основу подстрекавања прикривеног иследника искључују кривичну одговорност подстрекнутог.

¹⁷⁵ Г. Бошковић, *op. cit.* стр. 258.

Са друге стране, уколико прикривени иследник не учествује у извршењу кривичних дела као „припадник“ организоване криминалне групе, доводи се у питање стицање његовог поверења у организованом криминалној групи, посебно ако он не изврши ниједно кривично дело, јер се од њега очекује да се понаша као и остали припадници те групе. У теорији се зато стоји на становишту да држава не може да даје легитимитет неком лицу да врши кривична дела, па макар то довело и до откривања и доказивања других тежих и опаснијих кривичних дела. Европски суд за људска права не дозвољава да се држава у борби против криминалитета, без обзира на то о којој се врсти криминалитета ради, служи незаконитим методама, у које спада и прикупљање доказа од стране прикривеног иследника, односно службених лица која подстрекавају на извршење кривичног дела.¹⁷⁶

Прикривени иследник у току ангажовања подноси периодичне извештаје свом непосредном старешини (члан 186. став 1. ЗКП). По завршетку ангажовања прикривеног иследника, старешина доставља судији за претходни поступак фотографије, оптичке, тонске или електронске снимке, прикупљену документацију и све прибављене материјале, као и извештај који садржи: време почетка и завршетка ангажовања прикривеног иследника, шифру или псеудоним прикривеног иследника, опис примењених поступака и техничких средстава, податке о лицима обухваћеним посебном доказном радњом и опис постигнутих резултата (члан 186. став 2. ЗКП).

Прикривени иследник се под шифром или псеудонимом може изузетно испитати у кривичном поступку као сведок. Испитивање се у том случају обавља тако да се странкама и браниоцу не открије истоветност прикривеног иследника (члан 187. став 1. ЗКП). Значај прикривеног иследника није у његовом појављивању пред судом као сведока, већ што током ангажовања утиче и усмерава оперативно-тактичке и друге доказне мере и радње. Прикривени иследник се тада позива преко старешине, који непосредно пре испитивања, својом изјавом пред судом потврђује истоветност прикривеног иследника.¹⁷⁷

Подаци о истоветности прикривеног иследника који се испитује као сведок представљају тајне податке (члан 187. став 2. ЗКП). Међутим, ти тајни подаци о заштити идентитета прикривеног иследника у пракси доводе до угрожавања права на остваривање

¹⁷⁶ В. Делибашић, *op. cit.* стр. 90.

¹⁷⁷ L. Stariene: *The Limits of the Use of Undercover Agents and the Right to a Fair Trial under Article 6(1) of the European Convention on Human Rights*, University of Wroclaw, Poland, 2009, pp. 281.

одбране, јер окривљени и његов бранилац имају право да се упознају са идентитетом сведока. Овде се појављује непосредни руководиоца који потврђује да се иза прикривеног иследника налази лице које је под шифром, које је заиста и ангажовано у том случају. Но, преовлађује схватање да се судска одлука не може заснивати искључиво или у одлучујућој мери на исказу прикривеног иследника. Ипак, он је, пре свега, ангажован са циљем и намером да докаже извршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе и не може се спорити његова пристрасност у том поступку.

Прикривени иследник прикупља две врсте информација.¹⁷⁸ То су: 1) информације које саме по себи непосредно представљају доказ у кривичном поступку (исправе, фотографије, снимци, изводи, документација, предмети и слично) и 2) информације које не представљају доказ, али ако их прикривени иследник изнесе као сведок пред судом у кривичном поступку могу добити доказни значај.

3.2.3. Тајни надзор комуникација

Тајни надзор комуникација можемо навести као још једну посебну методу коју примењују органи безбедности у сузбијању организованог криминалитета. Наиме, савремени техничко-технолошки напредак допринео је многим добробитима за човечанство, које су праћене у виду развоја рачунарских и других телекомуникационих и информационих технологија у свим сферама друштвеног живота. Док је, са једне стране, технолошки напредак утицао на развој нових криминалистичких метода и техника у борби против криминалитета, са друге стране, он је допринео и великом броју злоупотреба у различитим областима криминалних активности. Нове технологије су довеле до промене у савременим методама и техникама надзора, које данас имају велики значај за сузбијање организованог криминалитета.¹⁷⁹

Тајни надзор комуникација представља конспиративно надгледање криминалистички интересантних објеката и свих врста радњи и комуникација лица са циљем прибављања оперативних и доказних информација о њиховим криминалним

¹⁷⁸ М. Шкулић, *Организовани криминалитет-појам и кривичнопроцесни аспекти*, Београд, Досије, 2003, стр. 398

¹⁷⁹ С. Fijnaut, Т. Marx, *Undercover Police Surveillance in Comparative Perspective*, London, Kluwer Law International, 1995, pp. 20-22.

активностима.¹⁸⁰ На овај начин прикупљају се оперативне информације и докази који се не би могли прикупити на други начин, при чему се у великој мери задире у људска права и слободе. Примена тајног надзора комуникација у протеклом периоду је ограничавана јер се сматрала као искључиви метод рада обавештајних служби, док њена употреба према „класичном“ криминалитету није допуштена из моралних и других разлога, те да је непримерена демократским и правно уређеним државама. Докази прибављени применом тајног надзора комуникација, у виду транскрипта телефонских разговора, третирају се као и сваки други доказ у кривичном поступку. Они подлежу слободној судској оцени и према садржају и према убедљивости. Уколико се из садржаја транскрипта прислушких разговора види да је прислушковано лице учествовало у извршењу кривичног дела, на томе се може заснивати судска одлука.¹⁸¹

Тајни надзор комуникација је посебна доказна радња која је предвиђена у великом броју кривичнопроцесних законодавстава у свету и представља меру процесне принуде чијом применом се ограничава једно од најзначајнијих људских права и слобода, а то је право на приватност. Тајним надзором комуникација задире се у приватност лица, које је у Уставу Републике Србије¹⁸² прописано кроз неповредивост стана (члан 40.), тајност писама и других средстава општења (члан 41.) и заштитом података о личности (члан 42.). Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода¹⁸³ је још 1950. године прописала право на поштовање приватног и породичног живота, где је значајна одредба да се „јавне власти неће мешати у вршење овог права, сем ако то није у складу са законом и неопходно у демократском друштву у интересу националне безбедности, јавне безбедности или економске добробити земље, ради спречавања нереда или криминала, заштите здравља или морала, или ради заштите права и слобода других“ (члан 8. Европске конвенције о заштити људских права и основних слобода). Европски суд за људска права је још 1978. године, у предмету „Клас и др. против СР Немачке“ закључио да се, и поред тога што нису изричито поменути у члану 8. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, телефонски разговори подразумевају под појмовима „приватни живот“ и „преписка“ (кореспонденција). На основу тога, Суд је установио да је Немачки

¹⁸⁰ Г. Бошковић, *op. cit.* стр. 267.

¹⁸¹ Ж. Нинчић, *Надзор комуникација као мера процесне принуде*, Безбједност-Полиција-Грађани, година X број 1-2/14, Бања Лука, 2014, стр. 93.

¹⁸² Устав РС, *Службени гласник РС*, бр. 98/06.

¹⁸³ Европска конвенција о заштити људских права и основних слобода, Рим 4. новембар 1950.

закон, којим је у одређеним околностима допуштено прислушкивање телефонских разговора, довољно одређен и испуњава општи услов законитости из ограничавајућег става члана 8. Конвенције. Суд је утврдио да је легитимни, односно законити циљ државе њена потреба да се штити од непосредне опасности по слободни демократски уставни поредак, опстанак и безбедност. Таква ограничења су, у демократском друштву, дозвољена и неопходна, у интересу националне безбедности и ради спречавања нереда и кривичних дела.¹⁸⁴

Примена тајног надзора комуникација, као посебне доказне радње, је у Републици Србији прописана Закоником о кривичном поступку. Наиме, у члану 166. ЗКП-а се наводи да ако су испуњени услови из члана 161. став 1 и 2., на образложени предлог јавног тужиоца, суд може одредити надзор и снимање комуникација које се обављају путем телефона или других техничких средстава или надзор електронске или друге адресе осумњиченог и заплону писама и других поштиљки. Ову посебну доказну радњу одређује судија за претходни поступак наредбом, у којој се наводе подаци о лицу према коме се примењује радња, законски назив кривичног дела, означање познатог телефонског броја или адресе осумњиченог, односно телефонског броја или адресе за коју постоје основи сумње да је осумњичени користи, разлоге на којима се заснива сумња, начин спровођења, обим и трајање посебне доказне радње (члан 167. став 1 и 2. ЗКП). Примена ове мере може трајати три месеца, а због неопходности даљег прикупљања доказа може се продужити за још највише три месеца (члан 167. став 3. ЗКП). Када су у питању кривична дела за која поступа јавно тужилаштво посебне надлежности, тајни надзор комуникација се може изузетно поновити још највише два пута у трајању од по три месеца.

Наредбу о тајном надзору комуникација извршава полиција, Безбедносно-информативна агенција или Војнобезбедносна агенција (чл. 168. став 1. ЗКП). О спровођењу надзора комуникација сачињавају се дневни извештаји који се заједно са прикупљеним снимцима комуникације, писмима и другим поштиљкама које су упућене осумњиченом или које он шаље, достављају судији за претходни поступак и јавном тужиоцу на њихов захтев (члан 168. став 1. ЗКП). Поштанска, телеграфска и друга предузећа, друштва и лица регистрована за преношење информација, дужна су да

¹⁸⁴ Ж. Нинчић, *op. cit.* стр. 93.

полицији, БИА или ВБА омогуће спровођење надзора и снимање комуникације и да уз потврду пријема предају и друге пошиљке (члан 168. став 2. ЗКП).¹⁸⁵

Ако се у току спровођења тајног надзора комуникације дође до сазнања да осумњичени користи други телефонски број или адресу, полиција, БИА или ВБА ће проширити тајни надзор комуникације и на тај телефонски број или адресу о чему одмах обавештавају јавног тужиоца (члан 169. став 1. ЗКП). Јавни тужилац, одмах по пријему овог обавештења, подноси предлог да се накнадно одобри проширење тајног надзора комуникације. О овом предлогу одлучује судија за претходни поступак у року од 48 часова од пријема предлога, о чему саставља белешку у записнику (члан 169. став 2. ЗКП). Ако судија за претходни поступак усвоји предлог, наднадно ће одобрити проширење, а ако предлог одбије, материјал који је прикупљен на овај начин се уништава.

По завршетку тајног надзора комуникација полиција, БИА или ВБА достављају судији за претходни поступак снимке комуникације, писма и друге пошиљке и посебан извештај који садржи: време почетка и завршетка надзора, податке о службеном лицу које је надзор спровело, опис техничких средстава која су примењена, број и расположиве податке о лицима обухваћеним надзором и оцену о сврсисходности и резултатима примене надзора (члан 170. став 1. ЗКП). Судија за претходни поступак приликом отварања писама и других пошиљки пази да се не повреде печати и да се омоти и адресе сачувају, а о отварању обавезно саставља записник. Сав материјал добијен спровођењем тајног надзора комуникације доставља се јавном тужиоцу (члан 170. став 2. ЗКП). Јавни тужилац одређује да се снимци добијени употребом техничких средстава у целини или делимично препишу и опишу (члан 170. став 3. ЗКП). Материјал прикупљен и сачињен супротно одредбама ЗКП, обавезно се изузима из списка сагласно процедури дефинисаној Законом.

Тајни надзор комуникација има велики значај приликом оперативних обрада кривичних дела организованог криминалитета јер се на тај начин прикупља велики број оперативних и доказних информација које су од значаја за предузимање будућих оперативно-тактичких и доказних мера и радњи. На тај начин се долази до значајних сазнања о потенцијалним извршиоцима кривичних дела, о међусобној повезаности лица у организованој криминалној групи, њиховом хијерархијском односу и улози коју имају у

¹⁸⁵ Г. Бошковић, *op. cit.* стр. 268.

организованој криминалној групи, односно о начину живота, врлинама, манама, навикама, идејама и плановима, њиховом кретању и слично. Сва прикупљена сазнања применом тајног надзора комуникација имају велики значај приликом спречавања и откривања кривичних дела.¹⁸⁶ Међутим, сазнања која су прикупљена на овај начин морају бити међусобно анализирана и повезана, јер се само на тај начин може схватити и приказати досадашње криминално деловање неког лица, а затим и открити будући планови на пољу вршења кривичних дела.

Код примене ове посебне доказне радње јављају се у пракси ситуације које нису прецизно регулисане законом. Тако, може се разматрати проблем угрожавања права трећих лица, тајни надзор комуникација на телефонским говорницама, односно тајни надзор комуникација мобилних бројева других лица које осумњичени користи. Занимљива је одлука Врховног суда САД који је оценио допуштеном озвучење једног лица које остварује вербалне комуникације са више других лица, подводећи је под правило које дозвољава прислушкивање у случајевима када је за то дао пристанак један од учесника у конверзацији, због чега овај начин снимања не захтева посебно одобрење од суда.¹⁸⁷

¹⁸⁶ В. Кривокапић, *Савремене тенденције у криминалистици*, Безбедност, број 4, МУП РС, Београд, 2001, стр. 421–431.

¹⁸⁷ Б. Бановић, *Обезбеђење доказа у криминалистичкој обради кривичних дела привредног криминалитета*, Београд, 2002, стр. 300.

ЗАКЉУЧАК

Организовани криминалитет представља криминалитет будућности који још увек није исказао све своје појавне облике. Сви до сада познати појавни облици организованог криминалитета говоре о његовој брзој променљивости и прилагођавању условима у оквиру граница једне државе, али и условима у свету. Брзим променама на пољу криминалитета мора се адекватно деловати од стране органа безбедности, како на организационом, тако и на функционалном нивоу, уз коришћење савремених информационих и телекомуникационих система и софтверских програма.

Да би постојала организована криминална група потребно је испуњење неких од следећих карактеристика: постојање криминалне организације, профит, дугорочност деловања, стратегијски или тактички план за остваривање циљева, правила унутар криминалне организације, монопол, хијерархија у криминалним организацијама, специјализација, специфичне методе деловања, рестриктивно чланство, континуитет у деловању, улагање у легалне токове, транснационално деловање, разноликост појавних облика и други. С обзиром на наведене карактеристике организовани криминалитет се може дефинисати као неидеолошко, имовинско оријентисана континуирана криминална делатност, коју врше вољно три или више лица између којих постоји интерна подела задатака, која континуирано, користећи стручна знања, обављају разне нелегалне активности којима се инфилтрирају у легалне пословне токове и остварују утицај на политичку власт и друге друштвене структуре, чиме неретко делују ван граница једне државе.

Законик о кривичном поступку из 2001. године одредио је организовану криминалну групу као групу од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи. Док је организовани криминалитет одређен посредно, као вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника.

Израз организовани криминал Закоником о кривичном поступку из 2006. године односи се на случајеве постојања основане сумње да је кривично дело за које је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, резултат деловања три или више лица

удружених у криминалну организацију, односно криминалну групу, чији је циљ вршење тешких кривичних дела ради стицања добити или моћи, када је поред тога, испуњено још најмање три од следећих услова:

- 1) да је сваки члан криминалне организације, односно криминалне групе имао унапред одређени, односно очигледно одредиви задатак или улогу;
- 2) да је делатност криминалне организације планирана на дуже време или за неограничени временски период;
- 3) да се делатност организације заснива на примени одређених правила унутрашње контроле и дисциплине чланова;
- 4) да се делатност организације планира и врши у међународним размерама;
- 5) да се у вршењу делатности примењује насиље или застрашивање или да постоји спремност за њихову примену;
- 6) да се у вршењу делатности користе привредне или пословне структуре;
- 7) да се користи прање новца или незаконито стечене добити;
- 8) да постоји утицај организације или њеног дела на политичку власт, средства јавног информисања, законодавну, извршну или судску власт или на друге важне друштвене или економске чиниоце.

Према Законикау о кривичном поступку из 2011. године организована криминална група је одређена као група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи. Исти Законик прописује да организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника.

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела из 2002. године одређује организовани криминалитет као вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника, а под организованом криминалном групом

подразумева групу од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи.

Доношењем и усвајањем Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције из 2016. године у Републици Србији основани су посебни државни органи за сузбијање организованог криминалитета, и том приликом је одређено да се овај Закон примењује за откривање, кривично гоњење и суђење за:

1. кривична дела организованог криминалитета,
2. кривично дело убиства највиших државних представника и кривично дело оружане побуне,
3. кривична дела против службене дужности и кривично дело давања и примања мита у вези са гласањем,
4. кривична дела против привреде,
5. кривично дело тероризам, кривично дело јавно подстицање на извршење терористичких дела, кривично дело врбовање и обучавање за вршење терористичких дела, кривично дело употреба смртоносне направе, кривично дело уништење и оштећење нуклеарног објекта, кривично дело финансирање тероризма и кривично дело терористичко удруживање и
6. кривична дела против државних органа и кривична дела против правосуђа, ако су извршена у вези са горе набројаним кривичним делима.

Кривични законик из 2005. године одређује да је организована криминална група свака група која је састављена од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи. Док се под групом подразумевају најмање три лица повезана ради трајног или повремениог вршења кривичних дела која не мора да има дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру.

Можемо рећи да организовани криминал представља вршење тешких кривичних дела од стране три или више лица међусобно повезаних у оквиру организацијских структура основаних на поштовању принципа и начела легалних пословних структура, а ради остваривања посредно или непосредно противправне имовинске користи или моћи, кроз успостављање коруптивних и интересних веза са појединцима из државних структура и/или применом насиља, чиме директно или индиректно угрожавају безбедност грађана и државе.

Под обавештајним радом се може схватити рад припадника обавештајних служби (безбедносно–обавештајних служби) као су: Безбедно-информативна агенција, Војнобезбедносна агенција и Војнообавештајна агенција, чија се делатност предузима према другим државама, односно у иностранству за чије деловање не постоје правни оквири земље одакле су послати (обавештајна и контраобавештајна делатност). Под криминалистичко-обавештајном делатношћу подразумева се рад служби у оквиру Министарства унутрашњих послова (организационе јединице за борбу против организованог криминала, тероризма, ратних злочина, за спровођење посебних доказних радњи итд.) чије су делатности усмерене унутар државе или у иностранству (у сарадњи са другим државама) уз поштовање законских норми сваке државе и усвојених међународних аката.

Обавештајно деловање домаћих органа безбедности као што су БИА, ВБА и ВОА је прикривено и усмерено према одређеним лицима или удружењима у земљи и иностранству, и није нужно законски ограничено, док подаци добијени на такав начин служе за остваривање сопствених безбедносно-државних интереса, при чему они нису прихватљиви у судским поступцима. Са друге стране, криминалистичко-обавештајни рад који спроводи МУП се мора предузимати строго у складу са законом, и то законом којим се уређује кривични поступак, који, између осталог, уређује и примену специјалних истражних техника без чије употребе се не може замислити ефикасна борба против организованог криминалитета.

Под криминалистичко-оперативним радом се подразумева систем оперативно-тактичких, доказних и посебних доказних мера и радњи које се припремају конспиративно, а спроводе се са циљем прикупљања оперативних и доказних информација о постојању

индиција да се планира или да је извршено кривично дело, о његовом учиниоцу и кривици, стању и појавама о безбедносно интересантним објектима и просторима, као и о безбедносно интересантним лицима.

Криминалистичко-обавештајна делатност поред криминалистичко-обавештајног рада базираног на прикупљању информација обухвата и проактивне истраге, као и употребу савремених рачунарских система кроз криминалистичко-обавештајну аналитику путем које се остварује међусобно повезивање прикупљених сазнања и усмеравање будућих криминалистичких и оперативно-тактичких мера и радњи. Савремени модел деловања органа безбедности треба засновати на формирању јединственог центра и база података, где ће се објединити сва почетна сазнања, а затим их размењивати на националном и међународном нивоу. Криминалистичко-обавештајни модел подразумева употребу свих расположивих информација добијених током свакодневних активности. прикупљених уобичајеним проактивним и репресивним истражним методама супростављања криминалитету.

Оперативне везе користе се за прикупљање информација од људи који саопштавају полицији нешто у поверењу и који желе да се њихов идентитет и улога чувају у тајности. То су, заправо, лица која поседују, прикупљају и преносе полицијским службеницима информације о криминалним активностима, а чији идентитет се чува у највећој тајности и представља службену тајну, с тим да они нису службена лица. Оперативне везе се деле на: пријатељске и познаничке везе, информаторе и сараднике. Оперативне везе су од великог значаја приликом инфилтрације у криминалну средину, чиме се могу прикупити информације до којих се не би могло доћи на други начин и које би сходно начину на који су прикупљене имале посебан значај и тежину у кривичном поступку, али исто тако и велики оперативни значај.

Инфилтрација припадника органа безбедности у организовану криминалну групу пружа значајна сазнања до којих се не би могло доћи на други начин, али мора се узети у обзир сложеност процеса инфилтрације који је праћен ризиком, као и праћење трајања целокупне акције. Значај прикривеног иследника се огледа у усмеравању оперативно-тактичких и доказних мера и радњи у сваком конкретном случају, а не у његовом испитивању пред судом у својству сведока иако за то постоји могућност. Ангажовање

прикривеног иследника као сведока пред судом у судском поступку, ради сведочења о прикупљеним сазнањима, оставља се као последња опција, јер је склопчана са много проблема ради чувања идентитета прикривеног иследника.

Тајни надзор комуникација представља конспиративно надгледање криминалистички интересантних објеката и свих врста радњи и комуникација лица са циљем прибављања оперативних и доказних информација о њиховим криминалним активностима. Тајним надзором комуникација припадника организоване криминалне групе може се доћи до информација које се не би могле прикупити на другачији начин или чије би прикупљање било знатно отежано. Међутим, треба имати у виду домишљатост криминалаца, који стално изналазе нове начине и користе другачије методе за остваривање комуникација, захваљујући савременим телекомуникационим и информационим технологијама.

Придобивање припадника организованих криминалних група као и других лица која могу доћи до информација интересантних за рад органа безбедности, представља можда најједноставнији и најефикаснији начин за прикупљање информација. Информатори и сарадници због могућности ослобађања од казне или ублажавања казне, добијања заштите од стране органа безбедности, могућности за добијање новчаних средстава или удела у заплењеној имовини и новцу, могу пружити значајне информације уз минимално ангажовање људских ресурса. Уз правилно руковођење информатора и сарадника успоставиће се дугорочна сарадња која ће се заснивати на обострану корист.

Треба имати у виду да се грађанима много више ограничавају права и слободе од стране криминалаца и криминалних организација него што је то случај са органима безбедности који се баве сузбијањем криминалитета. Органи безбедности органичавају права и слободе грађана у оној мери која је прописана законом и која је неопходна да се омогући њихова заштита, као и заштита друштва у целини, док криминалитет нема границу у ограничавању права и слобода грађана, већ се руководи својим нелегалним и нелегитимним циљевима.

ЛИТЕРАТУРА

1. Abadinsky Howard, *Organized Crime*, New York, 2004, Wadsworth Publishing.
2. *An Exploratory Study of the Use of Confidential Informants in New Jersey*, 2011, American Civil Liberties Union of New Jersey.
3. Балзамоа Вилијен, Карпоција Џорџ: *Мафија: Првих 100 година*, Београд, 2001.
4. Бановић Божидар: *Обезбеђење доказа у криминалистичкој обради кривичних дела привредног криминалитета*. Београд, 2002.
5. Benson Michael, *Criminal Investigations Organized Crime*, New York, 2008.
6. Best Richard and Cumming Alfred, *Open Source Intelligence (OSINT)*, Washington, D.C., 2008.
7. Бошковић Горан, *Организовани криминалитет*, Београд, 2014, Криминалистичко-полицијска академија,
8. Бошковић Мићо, Матијевић Миле, *Криминалистичка оператива*, Бања Лука, 2007.
9. Bradley Hugo, *Europol and the European Criminal Intelligence Model: A Non – state Response to Organized Crime*, Policing 2 (1) – 2008.
10. Braga Anthony, *Problem-oriented policing and crime prevention*, Monsey, New York, USA, 2008, Criminal Justice Press.
11. Видојевић Милан: *Мафија – мрачна историја индустрије злочина*, Београд, 2014.
12. Goldman, Jan, *A Guide to Teaching About Intelligence and Ethics*, 2013, Association of Former Intelligence Officers – AFIO`s Intelligencer Journal.
13. Goldstein Herman, *Improving Policing: A Problem Oriented Approach*, 1979, Crime & Delinquency.
14. Грубач Момчило, *Организовани криминал у Србији*, Зборник радова Правног факултета у Сплиту, 2009.
15. Делибашић Вељко, *Прикривени иследник*, Журнал за криминалистику и право, Београд, 2016, Криминалистичко-полицијска академија.
16. Делић Милан, *Појмовно одређивање обавештајне активности и обавештајне службе*, Београд, 1997, број 1, Безбедност.
17. Ђукић Станимир, *Савремени организовани криминалитет као облик угрожавања националне безбедности*, Нови Пазар, 2016, година 5, број 9, Економски изазови.
18. Europol, *European Union Best Practice on the Use of Informants*, The Hague, December 2008.
19. Иветић Милош, *Рад полиције у заједници између стратегије и основне полицијске обуке у Србији*, Београд, 2017, број 2, Безбедност, Министарство унутрашњих послова Републике Србије.
20. Илић Горан, Матић Бошковић Марина, *Посебне мере тајног прикупљања података у кривичном поступку: Поглед из правосуђа*, Београд, 2015, Београдски центар за безбедносну политику.
21. Kelling George, Bratton William, *Policing terrorism*, New York, 2006, Civic Bulletin 43, No. 12, Manhattan Institute.
22. Кривокапић Владимир, Крстић Остоја: *Криминалистичка тактика 2*, Београд, 1999, Полицијска академија.
23. Кривокапић Владимир: *Савремене тенденције у криминалистици*, Београд, 2001, број 4, Безбедност, Министарство унутрашњих послова Републике Србије.

24. Крстић Гордана, *Специјализација државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције са посебним освртом на однос између јавног тужилаштва и полиције*, Београд, 2017, НБП, Журнал за криминалистику и право.
25. Крстић Марко: *Обавештајна служба као фактор примене силе у међународним односима*, 2006, Војно дело, Министарство Одбране Републике Србије.
26. Крштенић Александар, Матијашевић Мартин, *Проблеми обавештајних служби у процесу прилагођавања савременим изазовима, ризицима и претњама*, Београд, 2014, Војно дело, Министарство Одбране Републике Србије.
27. Крштенић Александар, *Проблеми обавештајних служби у процесу прилагођавања савременим изазовима, ризицима и претњама*, 2014, Војно дело, Министарство Одбране Републике Србије.
28. Лазаревић Љубиша, Вучковић Бранко, Вучковић Весна, *Коментар Кривичног законика Црне Горе*, Цетиње, 2004.
29. Maguire Mike, John Timothy, *Intelligence, Surveillance and Informants: Integrated Approaches*, London: Home Office, 1995, Crime Detection and Prevention Series: Paper NO 64, Police Research Group.
30. Motto Carmine, June Dale: *Undercover*, 2000, London: CRC Press.
31. Манојловић Драган: *Организоване криминалне групе*, Београд: БеоСинг, 2006.
32. Мијалковић Саша, *Национална безбедност*, Београд, 2011, Криминалистичко-полицијска академија.
33. Министарство унутрашњих послова РС, *Информатор о раду Министарства унутрашњих послова Републике Србије*, Београд, 2016.
34. Министарство унутрашњих послова РС, *Полицијско – обавештајни модел*, Београд, 2016.
35. National Policing Improvement Agency – NPIA, *Guidance on the Management of Police Information – Second Edition*, (produced on behalf of the Association of Chief Police Officers – ASPO), UK, 2010.
36. Никач Жељко, *Полиција у заједници*, Београд, 2009, Криминалистичко-полицијска академија
37. Николић-Ристановић Весна, *Трговина људима и организовани криминалитет: одређење основних појмова, методе и извори прикупљања података*, Београд, 2003, бр. 2-3, Ревизија за криминологију и кривично право.
38. Нинчић Жељко, *Надзор комуникација као мера процесне принуде*, Бања Лука, 2014, година X број 1-2/14, Безбједност-Полиција-Грађани.
39. Officers by the National Centre for Policing Excellence, Association of Chief Police, *Practice Advice Introduction to Intelligence-led Policing*, 2007.
40. *Приручник ОСЦЕ (Organization for Security and Co-operation in Europe): Рад полиције заснован на обавештајним сазнањима*, 2017.
41. Ratcliffe Jerry, *Intelligence Led Policing*, 2008, Willan publishing.
42. Савић Андреја, Делић Милан, Илић Предраг, *Основи државне безбедности*, ОИЦ РДБ МУП РС, Београд, 1998.
43. Симеуновић Драган, *Политичко насиље*, Београд, 1989, Радничка штампа
44. Симовић-Хибер Ивана, *Правни оквир феномена организованог криминала*, Зборник радова, Београд, 2007, Факултет безбедности.
45. Симоновић Бранислав, *Рад полиције у заједници (Community Policing)*, Бања Лука, 2006.
46. Стојановић Зоран, *Кривично право – општи део*, Београд, 2014.

47. U.S. Department of Justice, *Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture*, Washington DC, 2005.
48. United Nations Office on Drugs and Crime, *Criminal Intelligence Training: Manuel for Analysts*, Regional Programme Office South Eastern Europe, Vienna, 2011.
49. United Nations Office on Drugs and Crime, *Criminal Intelligence: Manual for Managers*, New York, 2011.
50. United Nations Office on Drugs and Crime, *Results of a Pilot Survey of Forty Selected Organized Criminal Groups in Sixteen Countries*, September 2002.
51. University of Colorado Denver - Police Department, *Criminal Intelligence and Intelligence Gathering*, USA, Colorado, 2012.
52. US Department of Justice, *The National Criminal Intelligence Sharing Plan – NCISP*, 2003.
53. Фатић Александар, *Прислушкивањем до безбедности*, Београд, 2009, бр. 1, Ревизија за безбедност.
54. Fitzgerald Dennis: *Informants and Undercover Investigation: A Practicals Guide to Law, Policy and Procedure*, Boca Raton, 2007, CRC Press.
55. Fitzgerald Dennis: *Informants, Cooperativng Witnesses, and Undercover Investigations*, Practical Guide to Law, Policy, and Procedure, 2015.
56. Friedman George, Chapmen Colin and Friedman Meredith, *The Intelligence Edge: How to Profit in the Information Age*, 1997, Crown Publishing Group.
57. Habib Ozdemir, *Compstat: Strategic Police Management for Effective Crime Deterrence in New York City*, New York, march 2011.
58. Harfield Clive, *The organization of "organized crime policing" and its international context*, Vol: 8 (4), 2008, Criminology & Criminal Justice.
59. Carter David, *Law Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local, and Tribal Law Enforcement Agencies*, 2004.
60. Cody Burke, *Freeing knowledge, telling secrets: Open source intelligence and development*, 2007, Bond University.
61. Шебек Владимир, *Криминалистичко-обавештајни модели организације полиције у контроли криминалитета*, Крагујевац, 2014.
62. Шикман Миле, *Криминолошки аспекти организованог криминалитета*, Бања Лука, 2009, бр. 25-26, година XII, Дефендологија-теоријски стручни часопис за питања заштите, безбедности, одбране, образовања, обуке и оспособљавања.
63. Шкулић Милан, Ивановић Звонимир, *Криминалистичка тактика*, Београд, 2014, Криминалистичко-полицијска академија.
64. Шкулић Милан, *Организовани криминалитет – појам и кривичноправни аспекти*, Београд, Досије, 2003.
65. Шушњић Ђуро, *Критика социолошке методе*, Градина, Ниш, 1973.
66. World Ministerial Conference on Organized Transnational Crime the Naples Political Declaration and Global Action Plan, G. A. Res. 159, UN GAOR 49TH Sess., UN Doc. A/49/748 /1994.
67. Yuriy A. Voronin, *Measures to Control Transnational Organized Crime*, 2000.

Остала истраживачка грађа

Законска регулатива

1. Закон о Агенцији за борбу против корупције, *Службени гласник РС*, бр. 97/08, 53/10, 66/11-УС, 67/13-УС и 8/15-УС.
2. Закон о евиденцијама и обради података у области унутрашњих послова, *Службени гласник РС*, бр. 24/18.
3. Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 72/09 и 101/10.
4. Законик о кривичном поступку, *Службени гласник РС*, бр. 72/11, 101/11, 121/12, 32/13, 45/13 и 55/14.
5. Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, *Службени гласник РС*, бр. 97/08.
6. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, *Службени гласник РС*, бр. 42/02, 27/03, 39/03, 29/04, 58/04, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11, 101/11 и 32/13.
7. Закон о основама уређења система безбедности у Републици Србији, *Службени гласник РС*, бр. 116/07 и 72/12.
8. Закон о полицији, *Службени гласник РС*, бр. 6/16 и 24/2018.
9. Закон о потврђивању конвенције уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунских протокола, *Службени лист СРЈ – међународни уговори*, бр. 6/01.
10. Закон о тајности података, *Службени гласник РС*, бр. 104/09.
11. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, *Службени гласник РС*, бр. 94/16.
12. Закон о ратификацији Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода, *Службени лист СЦГ – Међународни уговори*, бр. 9/03, 5/05, 7/05-исправка и *Службени гласник РС – Међународни уговори* бр. 12/10.
13. Законом о ратификацији међународног пакта о грађанским и политичким правима, *Службени лист СФРЈ*, бр. 7/71.
14. Конвенција о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода кажњивих дела и финансирање тероризма, Варшава 2005.
15. Кривични законик, *Службени гласник РС*, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 и 94/16.
16. Национална стратегија за борбу против организованог криминала, *Службени гласник РС*, бр. 23/09.
17. Стратегија националне безбедности Републике Србије, Београд, октобар 2009.
18. United Nations Convention Against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto, New York, 2004.

Интернет линкови

1. http://arhiva.mup.gov.rs/cms_lat/UKP.nsf/sbpok.h?OpenPage#link02.html
2. http://ec.europa.eu/justice/index_en.htm#newsroom-
3. <http://library.college.police.uk/docs/npia/NIM-Code-of-Practice.pdf>
4. <http://unscr.com/en/resolutions/1074>

5. <http://unscr.com/en/resolutions/760>
6. <http://unscr.com/en/resolutions/820>
7. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20150423181142/http://archive.audit-commission.gov.uk/auditcommission/subwebs/publications/studies/studyPDF/1079.pdf>
8. http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Protokol_za_preveniraju_i_kaznjavanje_trgovine_ljudima_srp.pdf
9. <http://www.dw.com/sr/organizovani-kriminal-u-srbiji/a-4151894>
10. http://www.gracanickiglasnik.ba/wp-content/uploads/2015/11/gg40_2.pdf
11. <http://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/direkcija-policije/uprave/uprava%20kriminalisticke%20policije/sbpok/>
12. <http://www.un.org/Docs/scres/1995/scres95.htm>
13. <http://www.un.org/documents/ga/res/49/a49r159.htm>
14. <https://en.wikipedia.org/wiki/ECHELON>
15. https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Security_Council_Resolution_757
16. https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Security_Council_Resolution_820
17. https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Security_Council_Resolution_1022
18. https://en.wikipedia.org/wiki/United_Nations_Security_Council_Resolution_1074
19. https://hr.wikipedia.org/wiki/Podatak,_informacija,_znanje,_mudrost
20. https://it.ojp.gov/documents/LEIU_Crim_Intell_File_Guidelines.pdf
21. <https://scindeks-clanci.ceon.rs/data/pdf/0409-2953/2015/0409-29531501005M.pdf>
22. <https://sh.wikipedia.org/wiki/Devalvacija>
23. https://sr.wikipedia.org/sr/%D0%9E%D1%84%D1%88%D0%BE%D1%80_%D0%BA%D0%BE%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%98%D0%B0
24. https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%94%D0%B5%D1%98%D1%82%D0%BE%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%BC%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%B8_%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D0%B0%D0%B7%D1%83%D0%BC
25. <https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%A2%D0%BE%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B0%D0%BC>
26. https://transition.fcc.gov/Bureaus/OSEC/library/legislative_histories/1615.pdf
27. <https://www.bbc.com/news/uk-38902480>
28. <https://www.justice.gov/archives/ag/undercover-and-sensitive-operations-unit-attorney-generals-guidelines-fbi-undercover-operations#definitions>
29. https://www.paragraf.rs/propisi_download/zakon_o_potvrdivanju_konvencije_ujedinjenih_nacija_protiv_transnacionalnog_organizovanog.pdf
30. <https://www.theguardian.com/uk-news/2017/feb/08/police-chiefs-20m-paid-informants-cost-effective>

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Организовани криминал је у фази развоја и још није приказао све своје појавне облике и могућности. Постепеним укидањем граница између држава и несметаним прометом роба и услуга уз искоришћавање свих безцаринских погодности очекује се све већи полет организованог криминала. Криминалистичко-обавештајна делатност базирана на прикупљању информација, њиховој аналитичкој обрада, а затим и размени на националном и међународном нивоу, је добра полазна тачка за ограничавање и сузбијање организованог криминала. Нарочито се очекује остваривање све јачих облика међународне сарадње органа безбедности, која је уређена великим бројем правних прописа. Значајан напредак у сузбијању организованог криминала постигнут је и коришћењем посебних доказних радњи, нарочито тајним надзором комуникација, као и све већим подстицајима за ангажовање информатора и сарадника, којима се уз минималне напоре органа безбедности долази до значајних информација.

Овај рад је конципиран кроз три поглавља. На почетку је приказан историјат и порекло организованог криминала, као и појавни облици кроз које се организовани криминалитет испољавао током времена. Затим следе узроци који имају значај за настанак организованог криминалитета, као и кривичноправно дефинисање организованог криминалитета у праву Републике Србије. У другом поглављу је обухваћено уређење националног система безбедности у Републици Србији и теоријско одређење појмова традиционалне и савремене криминалистичко-обавештајне делатности без чијег познавања се не може схватити и разумети поступање и рад органа безбедности. Потом су приказани органи за примену криминалистичко-обавештајне делатности у Републици Србији и методи криминалистичко-оперативног рада које они користе. На крају рада је обухваћен и поступак рада са оперативним везама, који је од великог значаја за прикупљање правовремених и тачних информација, као и тајни надзор комуникација као један специфичан метод за прикупљање информација, којим се у великој мери задире у људска права.

У овом раду, споменути су и легални финансијски фондови органа безбедности који служе за новчано плаћање информатора и сарадника за пружене информације и друге доприносе, а које се односе на откривање и доказивање посебно тешких кривичних дела.

Током историје, поред постојања „црних фондова“, данас законодавства многих држава имају правно уређену област која се односи на новчано плаћање информација или удео информатора и сарадника органа безбедности у заплешеној имовини или новцу. Међутим, у Републици Србији, та област још није детаљније уређена, већ се још налази у повоју, те се у ближој будућности може очекивати њено комплексније разматрање.

Кључне речи: организовани криминал, ограничавање и сузбијање организованог криминала, криминалистичко-обавештајна делатност, криминалистичко – оперативни рад, оперативне везе, тајни надзор комуникација, прикривени иследник.

SUMMARY AND KEYWORDS

“Criminal intelligence in the suppression against organized crime”

Organized crime is in the development stage and has not yet demonstrated all its forms and possibilities. With the gradual elimination of the borders between countries and the smooth flow of goods and services, with the use of all tax benefits, an increasing number of organized crime criminals are expected. Crime-intelligence activities based on information collection, analytical processing and then exchange at national and international level is a good starting point for limiting and combating organized crime. It is especially expected to achieve more and more frequent international cooperation between the security organs, which is regulated by a large number of legal regulations. Significant progress in combating organized crime has also been achieved through the use of special evidence-based actions, in particular by secret surveillance of communications, as well as increasing incentives for engagement of informants, with minimal efforts by the security authorities, receive significant information.

This paper is presented in three chapters. Initially, the history and origin of organized crime, as well as the manifest forms of organized crime passed through history, are shown. Then, the causes that are important for the emergence of organized crime as well as the criminal definition of organized crime in the law of the Republic of Serbia. The second chapter covers the organization of the national security system in the Republic of Serbia and the theoretical definition of the concepts of traditional and modern criminal intelligence activities without whose knowledge it can not understand and understand the behavior and work of the security organs. Then the authorities for the implementation of criminal intelligence in the Republic of Serbia and the methods of criminal-operational work they use are shown. At the end of the paper is a process of working with operational links that is of great importance for the collection of timely and accurate information, as well as secret surveillance of communications as one specific method for collecting information that is heavily involved in human rights.

In this paper, the legal financial funds of the security organs, which are used for cash payment of informers and associates for the provided information and other contributions, are related to the detection and proving of particularly serious crimes. In the past, in addition to the existence of "black funds", today's legislations of many countries have a legally regulated area that relates to the payment of information in cash or the share of information and security

personnel in confiscated property or money. However, in our country, this area is not yet regulated in detail, it is still in its infancy, and its more complex consideration can be expected in the near future.

Key words: organized crime, restriction and suppression of organized crime, criminal intelligence, criminal - operational work, informants, secret surveillance of communications, concealed investigator.

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Милан Митић је рођен у Нишу 1992. Године, где је стекао основно образовање у Основној школи „Душан Радовић“, а након тога је завршио средњу „Економску школу“ у Нишу – смер финансијски техничар. На Криминалистичко–полицијској академији у Београду завршио је основне струковне студије са просечном оценом 8,3, а након тога је наставио школовање на истој образовној установи, на основним академским студијама, где је у року положио разлику испита и завршио академске студије са просечном оценом 7,8. Говори енглески језик и познаје рад на рачунару.

Током студирања стекао је широк спектар знања из различитих научних области попут криминалистике, права, психологије, као и полицијске и војне вештине и дисциплину, што омогућава мултидисциплинаран приступ у превенцији и сузбијању криминалитета и раду на остваривању безбедности.

На Криминалистичко–полицијској академији добио је похвалницу од декана за остварене успехе током прве године студирања.

Похађао је и успешно завршио основни ватрогасни курс у организацији Добровољног ватрогасног друштва „Савски Венац“ – Београд и Криминалистичко–полицијске академије, где је након положеног стручног испита стекао звање „Ватрогасац“. Био је члан криминалистичке секције на Академији и ангажован је на другим волонтерским активностима. На основу залагања током студирања био је одабран за члана свечане делегације Републике Србије у Аустрији и Хрватској, на полагању венаца у логору „Mauthausen“ и логору „Јасеновац“.

Од 2017. године ради као полицијски службеник у Полицијској управи у Нишу.

ИЗЈАВА О ИСТОВЕТНОСТИ
ШТАМПАНОГ И ЕЛЕКТРОНСКОГ ОБЛИКА МАСТЕР РАДА

Име и презиме аутора мастер рада: Милан Митић

Наслов мастер рада: Криминалистичко–обавештајна делатност у сузбијању
организованог криминала

Ментор: проф. др Драган Јовашевић

Изјављујем да је електронски облик мастер рада у pdf формату истоветан штампаном облику, који сам предао/ла Правном факултету Универзитета у Нишу.

У Нишу, _____

Потпис аутора

ИЗЈАВА О АУТОРСТВУ И ОДОБРАВАЊУ ОБЈАВЉИВАЊА МАСТЕР РАДА

Изјављујем да је мастер рад, под насловом Криминалистичко–обавештајна делатност у сузбијању организованог криминала

пријављен и одбрањен на Правном факултету Универзитета у Нишу:

- резултат сопственог истраживачког рада;
- да овај мастер рад у целини, нити у деловима, нисам пријављивао/ла на другим факултетима, нити универзитетима;
- да нисам повредио/ла ауторска права, нити злоупотребио/ла интелектуалну својину других лица.

Дозвољавам да се овај мастер рад чува у библиотеци и објави на сајту Правног факултета Универзитета у Нишу, са подацима о датуму одбране и комисији пред којом је рад брањен.

Аутор мастер рада: Милан Митић

У Нишу, _____

Потпис аутора
